

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Vendula Křížová

Zdroje a jejich novináři.

**Problematika diverzity zdrojů v kontextu
sociologie zpravodajství**

Diplomová práce

Praha 2010

Autor práce: **Vendula Křížová**

Vedoucí práce: **PhDr. Tomáš Trampota, Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

KŘÍŽOVÁ, Vendula. *Zdroje a jejich novináři. Problematika diverzity zdrojů v kontextu sociologie zpravodajství*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2010. 108 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Tomáš Trampota, Ph.D.

Anotace

Diplomová práce „Zdroje a jejich novináři. Problematika diverzity zdrojů v kontextu sociologie zpravodajství“ shrnuje současné znalosti a vědomosti o oborech sociologie zpravodajství a zdrojů a doplňuje je o biologicko-antropologický pohled na pevnost a stálost vztahů mezi lidmi. Tyto koncepty pak aplikuje v kvantitativním výzkumu postihujícím charakteristiku zdrojů citovaných ve třech vybraných českých denících (Hospodářské noviny, Mladá fronta DNES a Právo). Zmíněný výzkum v obdobném rozsahu v České republice zatím nevznikl. Výsledky výzkumu navazují na teoretické koncepty i empirické výzkumy a shodují se s nimi v tom, že se novináři při své denní rutinní práci pravidelně obracejí na „elitní skupinu zdrojů“, které zároveň častěji než jiné zdroje citují. V kmeni informačních zdrojů rozprostřených kolem redakcí jednotlivých deníků je však tak velké množství lidí, že se téměř nedá hovořit o nedostatku diverzity zdrojů. Výzkum ale zároveň potvrdil, že jednotlivá média se od sebe v podstatě neliší a obracejí se na stejné typy zdrojů stejně často a pravidelně.

Annotation

The thesis „News sources and their journalists. The issue of diversity resources in the context of the sociology of news” summarizes the current knowledge and understanding of sociology of news and sources and adds a bio-anthropological look at the strength and stability of relationships between the sources and journalists. These concepts will be then applied in quantitative research affecting the characteristics of sources cited in three selected Czech daily (Hospodářské noviny, Mladá fronta DNES and Právo). The survey of similar scope has not yet been generated in the Czech Republic. Research results follow the theoretical concepts and empirical researches and agree with them that the journalists in their daily routine work regularly turn to the "elite group of resources" for quotations. These sources are also quoted more often than other sources. However, there is so many

people in the group of information resources spread around the editorial offices of newspapers, that it is almost impossible to talk about lack of diversity of resources. Research also confirmed that different types of media don't differ at all from each other in the basic parameters and are turning to the same types of resources regularly and with the same frequency

Klíčová slova

Sociologie zdrojů, sociologie zpravodajství, zpravodajské zdroje, sítě, kmeny, kvantitativní výzkum, interpretace

Keywords

Sociology of news, sociology of news sources, news sources, network society, quantitative survey, survey interpretation

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne ... **20. 5. 2010**

Vendula Křížová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce, který mou práci dovedl ke zdárnému konci, za jeho rady, nápady a čas, který mi věnoval. Chtěla bych poděkovat také všem svým blízkým, za jejich nezištnou pomoc a podporu po celá léta studia a především při psaní této závěrečné diplomové práce. Děkuji.

Obsah

1	ÚVOD.....	10
1.1	MOTIVACE.....	12
1.2	ZÁKLADNÍ TEZE A CÍLE PRÁCE.....	13
1.3	ODCHÝLENÍ OD TEZÍ.....	15
1.4	TERMÍNY UŽÍVANÉ V PRÁCI.....	15
2	VEŘEJNÝ PROSTOR A STATUS QUO.....	16
2.1	SOCIÁLNÍ KONSTRUKTIVISMUS.....	18
2.2	TEORIE POLÍ PIERREA BOURDIEA.....	21
3	SOCIOLOGIE ZPRAVODAJSTVÍ.....	23
3.1	ZKOUMÁNÍ ZPRAVODAJSKÉ PRODUKCE.....	23
3.2	ZÁKLADNÍ TÉMATA SOCIOLOGIE ZPRAVODAJSTVÍ.....	25
3.2.1	<i>Gatekeeping</i>	26
3.2.2	<i>Zpravodajské hodnoty</i>	27
3.2.3	<i>Zpravodajské sítě</i>	28
3.2.4	<i>Mediální rutiny</i>	30
3.2.5	<i>Tematická analýza a hierarchizace zdrojů</i>	31
4	SOCIOLOGIE ZDROJŮ.....	33
4.1	VZTAHY MEZI NOVINÁŘI A ZDROJI.....	34
4.2	TYPY ZDROJŮ.....	37
4.2.1	<i>Oficiální rutinní zdroje</i>	37
4.2.2	<i>Experti</i>	38
4.2.3	<i>Tiskoví mluvčí a PR</i>	39
4.3	PŘÍSTUP DO MÉDIÍ.....	40
4.3.1	<i>Strategie zdrojů</i>	44
4.3.2	<i>Strategie novinářů</i>	45
5	POŽADAVKY NA KVALITU ZPRAVODAJSTVÍ.....	46
5.1	OBJEKTIVITA.....	47
5.2	DIVERZITA ZDROJŮ.....	49
5.2.1	<i>Normativní různorodost</i>	50
5.2.2	<i>Externí různorodost</i>	50
5.2.3	<i>Interní různorodost</i>	51
5.2.4	<i>Zkoumání různorodosti</i>	51
5.3	SPOLEČNOST JAKO ZDROJ INFORMACÍ.....	53
5.4	ROZMANITOST ZDROJŮ V DENNÍM ZPRAVODAJSTVÍ A REPORTÁŽÍCH.....	54
5.5	BUDOVÁNÍ DŮVĚRYHODNOSTI U ZPRAVODAJSKÝCH ZDROJŮ.....	55

6	KONCEPT SOCIÁLNÍCH SÍTÍ, TEORETICKÝ DŮKAZ OMEZENOSTI VE VYUŽÍVÁNÍ ZDROJŮ	55
6.1	SÍŤ JAKO STRUKTURA	56
6.1.1	<i>Sítě spojuje jazyk.....</i>	56
6.2	MASOVÁ SPOLEČNOST VERSUS SPOLEČENSKÉ SÍTĚ.....	57
6.2.1	<i>Společenské sítě mezi novináři a zdroji.....</i>	58
6.3	BIOLOGICKO-ANTROPOLOGICKÝ PŘÍSTUP K VELIKOSTI SOCIÁLNÍCH SÍTÍ.....	60
7	SHRNUTÍ.....	62
8	OBSAHOVÁ ANALÝZA.....	65
8.1	POUŽITÁ METODA.....	65
8.2	CÍL VÝZKUMU.....	66
8.3	SBĚR DAT.....	67
8.4	POSTUP VÝZKUMU	67
8.5	VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	67
8.6	ZKOUMANÝ VZOREK.....	68
8.7	ZDROJE VYUŽÍVANÉ NOVINÁŘI DENÍKŮ HOSPODÁŘSKÉ NOVINY, MLADÁ FRONTA DNES A PRÁVO.....	75
8.7.1	<i>Globální pohled.....</i>	75
8.7.2	<i>Diverzita zdrojů v celkovém vzorku.....</i>	77
8.8	HOSPODÁŘSKÉ NOVINY	85
8.8.1	<i>Obměna zdrojů ve sledovaných měsících.....</i>	88
8.9	MLADÁ FRONTA DNES	89
8.9.1	<i>Obměna zdrojů ve sledovaných měsících.....</i>	92
8.10	PRÁVO.....	93
8.10.1	<i>Obměna zdrojů ve sledovaných měsících.....</i>	96
8.11	DIVERZITA ZDROJŮ.....	97
8.11.1	<i>Celkový počet zdrojů společných sledovaným deníkům.....</i>	97
8.11.2	<i>Pravidelně se opakující společné zdroje.....</i>	98
8.11.3	<i>Redaktoři a jejich zdroje.....</i>	99
8.12	ZODPOVĚZENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	101
8.12.1	<i>V1. Jaká je socio-profesní charakteristika zdrojů citovaných ve vybraných denících?</i>	101
8.12.2	<i>V2. Jaké je mezi zdroji procentuální zastoupení žen a mužů? Z jakých lokalit zdroje pocházejí?.....</i>	102
8.12.3	<i>V3. Obměňují se zdroje deníků v čase? Kolik takových zdrojů je? Jaké jsou opakující se zdroje z hlediska socio-profesní charakteristiky?.....</i>	103
8.12.4	<i>V4. Odlišují se od sebe skupiny zdrojů, které se soustřeďují kolem redakcí jednotlivých deníků?</i>	104
9	ZÁVĚR A DISKUZE.....	104
10	SUMMARY	108

11	POUŽITÁ LITERATURA.....	110
12	SEZNAM PRAMENŮ.....	116

„Znát zdroje je známkou profesionality novináře.“ (Gaye Tuchman, 1978)

„Pohledy (views) a zájmy úředních zdrojů jsou v obecné rovině medializovány díky organizačním a pracovním rutinám a stereotypu novinářské práce.“ (Howard Tumber, 1999)

„Ve výsledku se celostátní novináři – stejně jako ti lokální – pohybují v rámci relativně malého a úzkého shluku zdrojů (kontaktů), kterému dominují ty zdroje, které kontaktují novináře nebo které novináři vyhledávají nejčastěji.“ (Herbert Gans, 1979)

1 Úvod

Lidé žijící v současné době v demokratických státních zřízeních a společnostech mají stále větší přístup k informacím, výkladům reality a vyjádřením k problémům všeho druhu, jež pocházejí ze vzdálených zdrojů a jež se dostávají k příjemcům prostřednictvím stále se rozšiřující sítě mediované komunikace.¹

Vliv činitelů této sítě – médií – na veřejné mínění, jejich schopnost ho do určité míry formovat, nastolovat témata, nebo jiná naopak nereflektovat; organizační, ekonomické nebo ideologické vlivy na práci mediálních profesí jsou již od počátku předmětem výzkumů v oblasti mediální komunikace. Zpravodajství, jakožto vysoce selektivní činnost ať už z pohledu výběru událostí, míst či osob, je pak v čele četnosti těchto výzkumů. A to především z toho důvodu, že zpravodajství se jakožto sociální instituce svého druhu vymezuje vůči dalším sociálním institucím a jeho obsah se pak stává důležitou součástí sociálního diskursu. (Deacon, 1996: 174) Zároveň jde také o obsah, který je pro dané médium „téměř vždy původní, nepřejatý, vytvářený přímo v mediální organizaci, která ho zveřejňuje, ... a dlouhodobě se těší silnému zájmu příjemců.“ (Trampota, 2006: 12)².

Ve chvíli, kdy je zpravodajství v demokratickém zřízení považováno za důležitý společenský fenomén umožňující politickou komunikaci napříč celou společností, je nezbytně nutné si všimnout nejen samotných obsahů zpráv, témat, ale i uspořádání příspěvků nebo sledovat organizační či ekonomické vlivy na konečný produkt. Neméně důležitou

¹ Thompson, J. B.: Média a modernita, 2004; Mediace je v tomto kontextu použita ve smyslu zprostředkování.

² Trampota, 2006: 10. (White, 1950; Breed, 1950; Fiske, 1987; Hartley, 1982; Riffe et. al., 1997). „Například ještě v letech 1971-1995 výzkum zpravodajských obsahů představoval 71 % všech studií zkoumajících obsahy médií, které byly zveřejněny v odborném periodiku Journalism Quarterly. (Riffe et al., 1997)

součástí mediálních výzkumů je i studium toho, kdo, v jaké míře a kdy má ve zpravodajských obsazích možnost přímo vystupovat, vstupovat do nich a promlouvat v nich.

Kromě zpravodajského obsahu zkoumají mediální vědci způsob, jakým zpravodajství vzniká a v jakých podmínkách. Deacon uvádí, že k dosavadním dvěma hlavním paradigmatům³ se přidává ještě jedno, a to paradigma kulturní. Cituje McNaira, podle nějž není produkce zpravodajství pouze funkcí vlastnickou nebo funkcí novinářské každodenní praxe a rituálů, ale závisí také na vzájemné interakci mezi zpravodajskými organizacemi, zdroji a dalšími sociálními institucemi. „Právě to přivádí zdroje do popředí výzkumného zájmu.“ (Deacon, 1996: 174)

Jak uvádí Howard Tumber⁴, výzkumy i teoretické studie se většinou zabývají tématy od politické ekonomie médií přes organizační rutiny po širší kulturní koncepty reflektující formy a obsahy zpráv. Jen málo výzkumů se ale zaměřilo na vztah mezi médii a zdroji z pohledu zdrojů stejně jako z pohledu žurnalistů. (Tumber, 1999: 260)

V průběhu let ale vědci přesto definovali několik konceptů, které popisují práci mediálních profesionálů, jako jsou třeba novináři. Termíny jako *mediální rutiny* nebo *hodnoty* implikují dojem, že i přes veškerou kreativní snahu jednotlivce je výsledný produkt do určité míry standardizován. Je však třeba mít na paměti, že struktura a mediální rutiny, které stojí v pozadí konstruování reality, novináře pouze formují, určují mu mantinely, nikoliv že determinují jeho chování. Práce novináře není podle Davida Croteaua a Williama Hoynese⁵ proces dirigovaný systémem, jeho činy jsou činy lidské bytosti, která má možnost volby. Zároveň však v tomto, mediálním, kontextu není zcela autonomní. (Croteau, Hoynes, 2003: 121)

Je tedy zřejmé, že jednu z centrálních rolí při vytváření obsahů médií hraje osoba novináře vystavená řadě tlaků, ať už produkčních, ekonomických či ideologických. Při své práci je navíc denně v interakci se svými zdroji. Ty mu dodávají informace a komentují témata, o kterých píše. A jelikož jsou média integrální součástí života společnosti, a z toho důvodu pak také generují velkou většinu veřejného zájmu a debat (Croteau, Hoynes, 2003: 122), chci se ve své práci věnovat právě této interakci mezi novinářem a zdrojem.

³ Faktory utvářející základní determinanty zpravodajské produkce jsou dvojí – interní a externí (Deacon: 1996: 174)

⁴ Tumber, H.: News: a Reader, 1999.

⁵ Croteau, D., Hoynes, W.: Media/Society, 2002.

Croteau s Hoynesem tvrdí, že k tomu, aby editoři a novináři splnili svůj základní úkol – najít zprávy každý den – je potřeba ustanovit a udržovat vztahy s klíčovými hráči ve všech oblastech společnosti, „což zaručí pravidelný přísun zpráv“. (Croteau, Hoynes, 2003: 126) Plán „událostí“ podle nich v redakcích existuje ještě předtím, než se něco stane. Velkou část práce odvedou za novináře tiskové agentury. „Novinář obvolá všechny své zdroje, udělá si kolečko po tiskových konferencích, neustále sleduje internet a další média.“ (Croteau, Hoynes; 2003, 128) Tato standardní praxe sbírání „zpráv“ a předjímání toho, kde a jaké události se stanou, pomáhají vědcům s vysvětlením, proč se tolik denních zpráv zabývá aktivitami oficiálních institucí. (Croteau, Hoynes; 2003, 128) Citovat institucionální zdroje, věnovat jim potištěné stránky či minuty vysílání je totiž to nejjednodušší. Otázka zní, platí to i v českém prostředí? A liší se od sebe v tomto ohledu jednotlivá média?

1.1 Motivace

Novinářským „zdrojům“, práci či manipulaci s nimi, navazování vzájemných vztahů mezi zdroji a mediálními profesionály, jejich udržování či ukončování se věnovala řada vědeckých prací, a to především v zahraničí⁶. V českém prostředí dosud vznikaly práce zaměřené především na analýzu koncových produktů – mediálních obsahů, tedy zpráv jako takových, navíc selektivně zaměřených na určité téma⁷. Ve finálních obsazích však nemusejí vystupovat všichni, kdo ke vzniku zprávy přispěli ať už dodáním informací v podobě oficiální tiskové zprávy či tiskového sdělení, nebo na druhou stranu neoficiálním až utajeným předáním informací nebo tipů. Tyto „zdroje“ ale, jak je zřejmé, mohou mít na konečnou podobu zpráv určitý vliv.

Případnému zkoumání tohoto typu zdrojů musí předcházet důkladná rešerše a komplexní zmapování zdrojů, které se objevují ve výsledném mediálním produktu – zpravodajství – daného média, jsou přiznané a přímo citované.

Výzkum zaměřený na přiznané a přímo citované zdroje je i cílem této práce. Výzkum by měl poskytnout základ pro další práce v oboru sociologie žurnalistiky se zaměřením na vztahy mezi mediálními profesionály (novináři) a informačními zdroji, kteří vstupují do procesu tvorby zpravodajství.

⁶ Viz. například: Sigal, 1973; Curran, 1991; Galtung, Rugeová, 1973; Hallin, Manoff, Weddle, 1993

⁷ Viz. například: Cvejnová, 2005; Hrabovská, 2007; Trampota, 2004.

Kromě příspěvku k sociologii zdrojů a novinářské profesi pak tento výzkum může být i příspěvkem ke zkoumání sociální či mediální konstrukce reality.

1.2 Základní teze a cíle práce

Novináři deklarují snahu o objektivitu, nestrannost a nadhled jako své základní priority a v českém prostředí je spolu s podpisem pracovní smlouvy v médiích vyžadován také podpis se souhlasem a dodržováním etického kodexu. (Křížová, 2006: 32) Přesto ale podléhají profesním rutinám, organizačním tlakům a stereotypům, a to nejen při organizaci vlastní práce z hlediska času, ale také při výběru témat a neméně důležitě – při výběru zdrojů, tedy těch, kteří mohou se svou interpretací vstoupit do zpravodajských obsahů.

Podle Herberta Gansa je vlivem výše zmíněných rutin, stereotypů a organizačních vlivů novinář uzavřen do relativně úzkého okruhu zdrojů, které využívá a ke kterým se vrací. Tento aspekt je často ještě podpořen tím, že novinář má v rámci redakce daného média „na starosti“ určitý segment událostí, které pokrývá. Stává se jakýmsi expertem například na domácí politiku, zdravotnictví, armádní záležitosti, policii nebo školství a tím se mu omezuje i okruh zdrojů, které využívá. „Ve výsledku se celostátní novináři – stejně jako ti lokální – pohybují v rámci relativně malého a úzkého shluku zdrojů (kontaktů), kterému dominují ty zdroje, které kontaktují novináře nebo které novináři vyhledávají nejčastěji.“ (Gans in Tumber, 1980: 239)⁸

Paul Manning ve své knize *News and News Sources* doslova uvádí, že „studium zpravodajských zdrojů a jejich vztahů se zpravodajskými organizacemi by mělo být naprosto základní v rámci diskuse o ‚velkých otázkách‘ zpravodajství“. (Manning, 2001: 11)

Tato diplomová práce má za cíl popsat současnou podobu vzájemných interakcí mezi novináři vybraných českých tištěných deníků a jejich informačních zdrojů. Zjistit četnost zdrojů celkem a počet zdrojů s opakovaným přístupem v „okruhu“ jednoho deníku, ale i v rámci vybraných zkoumaných, (seriózních) deníků vydávaných v České republice. V této práci chci tyto sítě zmapovat tak, jak existují v současné době, pojmenovat hlasy s přístupem do obsahů novinových článků, případně identifikovat zdroje, jejichž interpretace je vždy spojena s určitým tématem. Porovnáním s podobnými výsledky zahraničních

⁸ Kniha Gans, H. *Deciding What Is News*. London: Constable, 1980 je v knihovně IKSŽ FSV vedena jako „pravděpodobná ztráta“.

studií⁹ pak do určité míry abstrahovat obecně platné zákonitosti týkající se uspořádání vztahů mezi českými tištěnými deníky a zpravodajskými informačními zdroji.

Práce si klade několik zásadních otázek: Jakou míru diverzifikace zpravodajských zdrojů nabízejí vybrané české deníky? Jak velké jsou skupiny/sítě zdrojů? Jak velká je skupina zdrojů, která se v médiích vyskytuje opakovaně? Kdo jsou tyto lidé/instituce konkrétně? A na obecné úrovni? Potvrdí se premisa nemalého počtu výzkumů¹⁰, které uvádějí, že do zpravodajských obsahů vstupují ve více než polovině případů jako zdroje instituce a byrokratický aparát?

Obdobný výzkum v oblasti tiskových médií zatím v České republice nevznikl, a přestože je na obecné úrovni velmi „jednoduchý“, nelze při něm jako makroskopické rámce, do nichž téma patří, opomenout všechny koncepty a empirická zjištění, která byla do současné doby v oblasti sociologie zpravodajství publikována.

V úvodu práce chci představit základní východiska a rámce výzkumu, dále se budu podrobněji věnovat konceptům sociologie zpravodajství. Vztahy, do nichž vstupují novináři a jejich informační zdroje, mají zvláštní charakter a fungují jako svého druhu sociální síť. Předložím tedy i základní teze tohoto konceptu, z něhož vyplývají i některé výzkumné otázky. Výzkum struktury a propojení vybraných deníků a novinářů v nich pracujících s informačními zdroji vychází z kvantitativní a z části i z kvalitativní analýzy přiznaných a přímo citovaných informačních zdrojů a zahrnuje obecné i detailní pohledy na zkoumané vybrané deníky ve zkoumaném období.

K tématu sociologie zpravodajství a diverzity zdrojů je v českém jazyce dostupná pouze omezená literatura, proto jsem hojně využívala publikace zahraniční. Citace převzaté z anglicky psané literatury jsem přímo do textu přeložila do českého jazyka a uvedla odkazy na původní zdroje.

Dodržení metodický postupů a regulí spojených s vědeckým výzkumem je však vždy handicapováno tím, že jde pouze o dílčí pohled na celou komplexnost sociální reality, kterou nelze zastavit a zkoumat v daném časovém bodě, ale která se neustále vyvíjí a je ve své podstatě neuchopitelná.

⁹ Viz. například: Hallin, Manoff, Weddle: 1993; Sigal: 1973

¹⁰ Viz. například: Sigal (1973), Tuchman (1973), Trampota (2001).

1.3 Odchýlení od tezí

Původní záměr práce, tak jak byl popsán ve schválených tezích, se nezměnil. Vzhledem k množství a časové náročnosti sběru materiálu se však zúžil pouze na první fázi výzkumu – tedy zmapování zdrojů vystupujících ve vybraných českých denících. Tento soubor dat se dále může stát základem pro rozsáhlejší a podrobnější výzkum, který bude využívat také kvalitativních metod a hloubkových sociologických rozhovorů s cílem identifikovat zdroje zpravodajských obsahů stojící v pozadí a neidentifikované ve finálních obsazích.

Pro redukci rozsahu a záběru práce jsem se rozhodla po diskusi s vedoucím práce s cílem zaměřit se kvalitněji na určitou část této problematiky, než se povrchně zabývat všemi aspekty tak, jak bylo navrženo v odevzdaných tezích.

1.4 Termíny užívané v práci

V diplomové práci budu pracovat s pojmy událost, zpravodajství, (informační) zdroj, novinář a médium.

Událostí se myslí cokoliv, co se udá v běžném životě. Zpráva je popisem či vysvětlením události a jejím prezentováním zpravodajskými organizacemi. (Tuchman, 1973: 175)

Zpravodajství je jednou ze základních novinářských činností, v této práci však tento termín definuje především výsledný produkt této činnosti, tedy v podstatě specifický mediální obsah.

Informační zdroj je aktér, kterého novinář pozoruje, nebo mluvčí, s nímž hovoří. Pro potřeby této práce je to osoba případně dokument, které novinář otevřeně a přímo cituje. Teoreticky je informačním zdrojem i jedinec, který stojí v pozadí vzniku zpravodajského materiálu jako informátor. Nejvýstižnější charakteristikou informačních zdrojů však je, že „zdroje poskytují informace jakožto členové nebo reprezentanti organizovaných i neorganizovaných zájmových skupin, skupin národa nebo společnosti“. (Gans in Tumber, 1999: 237)

Pojem *novinář* či *redaktor* popisuje jedince formálně i organizačně zakotveného v podavatelské činnosti (zpravodajské), který je součástí kolektivního podavatele (médiu), přestože tato jeho povaha je zastřena deklarovaným autorstvím. (Reifová, 2004: 322)

Pojem *médium* v této práci odkazuje na obecnější úrovni k sociální instituci, která je důležitým článkem mezi komunikátorem a adresátem, případně na konkrétní mediální organizaci (sledované deníky, ale i další média, která v ČR vstupují do mediálního diskursu). Masová *média* jako sociální instituci, která ve společnosti plní důležitou úlohu, definoval¹¹ John Hartley¹². Mimo zjevné funkce přenášet informace mají i funkci udržovat status quo a kontinuitu ve společnosti, utvářet společenského shody (konsenzus) či funkce korelace. I zpravodajství jakožto jednu ze součástí masových médií pak lze také považovat za společenskou instituci, a vzhledem k jeho roli i za výrazný resocializační prvek. „Hodnotová zakotvenost a socializační potenciál zpravodajství, jeho tušené možnosti konsenzuální a korelační způsobily, že se zpravodajství stalo předmětem zájmu celé řady oborů sociálních věd.“ (Trampota, 2006: 10)

2 Veřejný prostor a status quo

Otázka toho, proč se vůbec zabývat médii, jejich obsahem a dalšími aspekty, pramení z poznání, které předestřel sociolog a filozof Jürgen Habermas. V práci *Strukturální přeměna veřejnosti*¹³ se zabýval proměnou, kterou společnost (západní, euro-americká) prošla od přelomu 18. a 19. století do počátku 20. století. Jedinec vlivem života ve městech začal expandovat z nukleární rodiny do širší dimenze soukromé sféry. Habermas v rámci této proměny načrtnul základní obrys pojmu, kterému říká občanská společnost a který podle něj odděluje od sebe stát a společnost tvořenou soukromými osobami. Definuje sféru veřejnou (stát), která disponuje veřejnou mocí, a sféru soukromou (nukleární rodiny, občanská společnost). V rámci sociální struktury veřejnosti v soukromé oblasti popisuje především vytváření „politické a literární veřejnosti“, z níž se později zmíněná občanská společnost vyvíjí.

V zásadě Habermas vysvětluje, že život občanské společnosti ve městech dovozoval a umožňoval setkávání a racionální diskusi zúčastněných soukromých osob. Takto utvořená „veřejnost“ disponovala možností vést veřejnou kritiku, a stála tedy v opozici

¹¹ Sociální instituce je souhrn praktik, norem a hodnot, jejíž součástí se sobě uvnitř podobají, a navenek se naopak od jiných sociálních institucí odlišují. Sociálními institucemi jsou například banky, rodina nebo právě média.

¹² Hartley, J. *Understanding News*, 1982.

¹³ Habermas, J.: *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft*. 1962

k dosavadnímu mocnému dvoru. „Město není centrem života občanské společnosti pouze z ekonomického hlediska; je protikladem dvora i z hlediska kulturněpolitického, zejména pokud jde o literární veřejnost, která se institucionalizuje v kavárnách, salonech a stolních společnostech. Dědicové oné humanisticko-intelektuální společnosti a jejich vzájemné rozhovory, z nichž se záhy vyvine veřejná kritika, tvoří spojnicí mezi tím, co tu zbylo z rozpadající se dvorské společnosti, a zárodečnou formou veřejnosti nové, občanské.“ (Habermas, 2000: 90).

Tato část společnosti, nazývaná Habermasem také publikum (sféra soukromých osob tvořících do jisté míry zidealizovanou občanskou společnost), která dříve v rámci racionální debaty a různých období čtenářských kroužků kulturu (v širším slova smyslu) posuzovala, se však vlivem rozšíření masových médií, která vstupují přímo do nukleárních rodin bez nutnosti (či potřeby) vést další racionální debatu vně tohoto spolku, posunula k publiku, které kulturu pouze konzumuje. (Habermas, 2000: 254)

Habermas tuto novou společnost vzniklou po strukturální přeměně nazývá „refeudalizovanou“ a považuje ji za společnost zbavenou autonomie, která neplní původní (ideální) poslání, protože ji kontroluje ekonomická a politická moc. Svůj podíl na tom navíc podle Habermase mají média, která procesy příslušející veřejné sféře přebírají. (Habermas, 2000: 264)

Ideální kritickou veřejnost rozbil nárůst komerčních sdělovacích prostředků, které ji obrátily v pasivní, spotřebitelskou společnost. Média se ale tím pádem stala místem, kde se formuluje názor, stala se prostředkem získávání informací o světě mimo nukleární rodinu, o prostoru, kam soukromé osoby v podstatě nemají přístup – o veřejné sféře reprezentující moc státu.

Pokud si dovolíme médiím přisoudit takovouto moc – tedy přenášet informace a v podstatě zprostředkovávat informace mezi členy idealizované původní občanské společnosti, dojdeme k závěru, že média v podstatě svým vlivem udržují ekonomicko-kulturní status quo v dané společnosti.

Obdobný výklad nabízí i socioložka médií Gaye Tuchmanová, která tvrdí, že „zpravodajství udržuje status quo“. (Tuchman, 1978: 209) Tuchmanová uvádí, že moc, kterou média disponují, jim dovoluje „zatemňovat (*zahalovat, mlžit*) sociální realitu, místo aby ji odhalovala“. (Tuchman, 1978: 210)

Pokud zůstaneme u tématu volby zdrojů, poukazuje Tuchmanová na to, že zpravodajství svou činností identifikuje centrální zdroje jako „legitimní instituce“ a

v podstatě nenabízí alternativu. Zároveň s touto legitimizací pak média vstupují do trvalých svazků se specifickými úřady, a tím pádem i tématy. Ty pak objektivizují jakožto příhodné a vhodné lokality, kam se pro zprávy vracet a snadno je tak „sbírat“. Celý proces je podle Tuchmanové o to závažnější, že takto vybraná místa, využívaná navíc pravidelně a relativně často, nejsou jen místy, kde se zprávy sbírají, ale především místy, která definují (konstruují) žitou společenskou realitu a kde probíhá proces nazývaný „vládnutí“.

Poznávání reality vně nukleární rodiny a fyzicky známého prostředí soukromými osobami, tak jak je popsal Habermas, se tak dá redukovat na dvoustupňový proces. Na prvním stupni je to selekce média – zprostředkovatelů informací, jichž není nekonečné množství, na druhém pak selekce zdrojů – konstruktérů reality disponujících mocí „vládnout“.

2.1 Sociální konstruktivismus

Omezené zdroje ale představují jen část spektra, v rámci něhož lze sledovat, jak média naplňují veřejný prostor.

V rámci oboru „mediální studia“, který se ustavil nejen na základě sociologického a politologického pohledu na masová média, ale i v rámci historického a lingvistického zkoumání, se zformovala i představa sociálního konstruktivismu, svázaná právě se zpravodajstvím. Jak píše Brian McNair¹⁴, „forma a obsah kategorií, skrze něž poznáváme svět, není přirozená ani nevyhnutelná, ale společensky determinovaná“. I přes veškerou snahu novinářů o dosažení pravdivosti a objektivity ve zpravodajství je žurnalistika „ve všech svých formách především konstrukcí: intelektuálním produktem zahrnujícím technologickou, hospodářskou, politickou a kulturní historii společnosti, v níž vzniká.“ (McNair, 2004: 19)

Studovat pozici novinářů v rámci mediálních (zpravodajských) organizací nebo snahu zdrojů získat si přístup do procesu kódování zpráv, znamená podle Manninga vzít v potaz i jeden ze zásadních problémů či předsudků sociologie: a sice určení hranice mezi akcí a strukturou. (Manning, 2001: 20) Lidé svým jednáním vytvářejí a proměňují sféru, v níž se pohybují, ale zároveň jsou omezováni jimi utvořenými sociálními strukturami, a z tohoto konceptu vychází teorie sociální konstrukce reality. Manning poukazuje na práci Foucaulta a Derridy a uvádí, že jedním z možných pohledů na sociální konstruktivismus je, že se jedná o udržování společenských vztahů, včetně těch ukazujících moc, skrze diskurz,

¹⁴ McNair, B.: Sociologie žurnalistiky, 2004.

který se generuje uvnitř společnosti samé a zároveň „rozsazuje/umísťuje“ do struktury jednotlivé hráče nebo předměty. Jde o extrémní konstruktivistický pohled: novináři podle něj, spíše než aby informovali o realitě, tuto realitu konstruují.

Koncept sociální konstrukce reality rozvedli autoři Peter L. Berger a Thomas Luckmann v dnes již klasické práci *The Social Construction of Reality*¹⁵. Základním sociálním tvůrcem reality je jazyk. Díky němu je možné realitu tlumočit, neustále redefinovat, hodnotit a vysvětlovat a tento koloběh je neustále probíhající proces. Zpravodajství je pak formou či strukturou, která rekonstruuje, znovu ustavuje každodenní realitu do podoby zpráv. (Tuchman, 1978: 182)

Berger a Luckmann studovali vliv společenských procesů a společenských institucí na generování a definování společenských faktů. Zabývali se také kategorizací toho, které společenské skupiny využívají při rozdělování kolektivních zkušeností nabytých při prožívání reality, a také procesy, při kterých kategorie vznikají. Instituce podle nich objektivizují sociální významy a předpokládají, že sociální významy, utvořené v rámci sociálních interakcí, se přeměňují v institucionální a organizační pravidla a procedury, které berou jako základ pro obhajobu svých činů. (Tuchman, 1978: 195)

Funkce, existence a možnosti, které zpravodajství dává zdrojům a hlasům, které mohou ve zpravodajství promlouvat, se z tohoto pohledu jeví jako jasná dominance moci nad těmi, kterým tyto možnosti nejsou dány, nebo alespoň ne v takové míře. Zakotvení zpravodajské sítě v legitimních institucích a existenci centrálního sběru zpravodajství tak, jak ho společnost přejala z 19. století, bereme jako danost. Pokud jsou to instituce, kdo má do zpravodajských obsahů nejsnazší a také nejčastější přístup, znamená to, že sociální konstrukci reality mohou mít z velké části na svědomí právě tyto instituce. Z tohoto důvodu se tomuto konceptu budu krátce věnovat i v této práci, přestože je nosný sám o sobě.

Komplexní společenský svět za zdmi redakcí nikdy nelze zachytit produkcí konečného a objektivního záznamu. Novináři se proto podle Tuchmanové v tomto světě pohybují s využitím „strategických rituálů“, které využívají jak při spolupráci s kolegy, tak při práci se zdroji, a to vše s cílem, aby byli schopni zkonstruovat „zprávu“. Gaye Tuchmanová vidí dvě možnosti, jak sociální konstrukce reality funguje. První je ta, že je to společnost, která vědomí, a tedy i samotnou existenci vytváří a pomáhá je tvarovat. Druhou možností je, že sami účastníci tvarují sociální realitu a její instituce jakožto společný a

¹⁵ Luckman, T., Berger, P. L.: Sociální konstrukce reality, 1967, česky 1999

konstruovaný fenomén. Prostřednictvím svého úmyslného chápání jevů ve společném sociálním světě, tedy skrze svou aktivní činnost, muži a ženy společně budují a tvoří sociální jevy. (Tuchman, 1978: 182)

První zmíněné pojetí je podle Tuchmanové více tradiční. Něco, co člověka jako jednotlivce přesahuje – sociální struktura – produkuje normy a postoje, které definují sociální život a které buď občany zajímají nebo jsou pro ně důležité. Zpravodajství je pak podle Tuchmanové jednou z těchto struktur. Novináři socializovaní v rámci společenských postojů a vychovaní k profesním normám pokrývají, vybírají a šíří zprávy o věcech, které identifikují ať už jako zajímavé, nebo jako důležité. Pokud novináři tuto funkci naplňují, zpravodajství v podstatě odráží společnost: nastavuje zrcadlo jejím zájmům a obavám.

Druhé pojetí označuje Tuchmanová za konstruktivistické. V předešlém případě zůstává definice zpravodajství na sociální struktuře. V konstruktivistickém pojetí je založeno na aktivitě zpravodajců a zpravodajských organizací. Zpravodajské hodnoty se definují z momentu na moment, nejsou to „danosti“, zároveň zpravodajství nezrcadlí společnost, ale pomáhá ji ustavovat jakožto sdílený společenský fenomén. Při každém procesu popisování událostí zpravodajství společnost znovu definuje a tvaruje. (Tuchman, 1978: 184)

Tuchmanová to dokládá na příkladu „příběhu deviantů, odlišných“ a ukazuje, že zprávy nemodifikují sociální strukturu, ale aktivně definují zároveň deviantní i normativní chování. A funguje to i obráceně. Každý článek implikuje nebo potvrzuje existenci svého opaku. (Tuchman, 1978: 184)

Na příkladu zpravodajství o nepokojích Tuchmanová uvádí, že média skrze informování o specifických událostech (v tomto případě o nepokojích) tvarují veřejnou (společenskou, ve veřejnosti přijímanou) definici toho, co „nepokoj“ vlastně je, jak se projevuje, jaké jsou jeho hlavní charakteristické rysy a že tyto rysy se vyskytují u všech událostí rámovaných jako „nepokoje“. Tato definice pak ve společnosti zůstává, ale existuje již sama od sebe, bez odkazu na procesy, které přetvořily nepokoj jakožto událost v nepokoj jakožto zpravodajský „event“. (tamtéž)

Zpravodajství má podle Tuchmanové „veřejný charakter“. „Zpravodajství je záznamem a zároveň i produktem sociální reality. Příjemcům poskytuje zpravodajství utvářené selektivní abstrakcí soudržný obraz, a to přesto, že mnohé detaily vynechává.“ (Tuchman, 1978: 189) Zpravodajství má podle Tuchmanové právě kvůli těmto funkcím a

stále potvrzované pozici ve společenské struktuře moc legitimizovat status quo. (Tuchman, 1978: 216)

Tuchmanová popisuje novináře jako „hráče (herce) umístěné v místě a čase“. Tito herci mají k dispozici různé zdroje, ale také své záměry a zájmy. Pravidla a zdroje, jako například moc, jsou sociálně distribuované (společnost určuje, kdo bude mít kolik a čeho), ovšem často nerovnoměrně. Pokud se záměry a zájmy těchto „umístěných hráčů“ střetávají, mají někteří po ruce větší zdroje než ostatní, a mohou tak snadno nastolit (určit jako dané) definice určitých situací. Někteří členové společnosti tak mají větší možnost vytvářet, ukládat či reprodukovat společenské a sociální významy – aby skrze to mohli kontrolovat a konstruovat realitu. Zpravodajce pak Tuchmanová považuje za jednu ze skupin disponující vyšší mocí než ostatní, a tudíž disponující mocí konstruovat realitu. (Tuchman, 1978: 208)

Sociální konstrukce reality ale nekončí u mediálních profesionálů. Když poté příjemci takto vytvořené zpravodajství „čtou“, dodávají si své detaily, ale „ne nutně ty, které zpravodajci smazali při zpracování daného příběhu“. (Tuchman, 1978: 190)

2.2 Teorie polí Pierrea Bourdiea

V otázce přístupu do médií ale není důležité sledovat pouze, které zdroje jsou natolik mocné, že mají do médií neomezený přístup, ale i to, jak se zdroje zdroji staly. Případně se zabývat celým komplexem jejich vztahů v rámci polí, v nichž se pohybují. Koncept teorie polí přinesl sociální filozof Bourdieu¹⁶. Definoval jazyk nejen jako nástroj komunikace, ale také jako nástroj moci. Jazyk, kterým se lidé vyjadřují, odráží a zároveň manifestuje jejich pozici v rámci „polí“, v nichž se pohybují.

„V každém okamžiku každé společnosti máme prostě co činit s určitým celkem sociálních pozic, který je homologicky spjatý s určitým celkem aktivit a statků, jež samy jsou rovněž charakterizovány vztahově.“ (Bourdieu, 1998: 12)

Rozdíly v chování, jednání a držení určitých pozic (či statků) vycházející z jazyka pak podle Bourdiea ustavují „mytický systém“, tedy tyto rozdíly povyšují na rozeznávací znaky dané skupiny ve společnosti. Sociální postavení, jeho dispozice a postoje, které jedinec zaujímá, je pak podle autora jediné možné porovnávat vždy pouze v rámci systému, protože ve svém důsledku není znakem určité skupiny její odlišnost (distinkce),

¹⁶ Bourdieu, P.: Teorie jednání, 1998.

ale spíše odchylka (diference), a je proto možné ji definovat pouze ve vztahu k ostatním vlastnostem systému. (Bourdieu, 1998: 16) Zdroje se tedy mohou v každé společnosti rekrutovat z jiných pozic, ale především se jinak vztahovat v rámci systému k ostatním jeho složkám. Rozdílnost mezi systémy však v současném globalizovaném světě nemusí být tak výrazná, aby například výsledky výzkumů z jiných evropských zemí nešlo srovnávat s výzkumy českých sociálních vědců.

Bourdieu definuje globální sociální prostor jako pole sil, jejichž tlaku jsou nutně vystaveni všichni aktéři v onom poli zaangażovaní. Toto pole je podle něj zároveň polem bojovým, na němž se aktéři různými prostředky a s za různými cíli – podle toho, jaké postavení ve struktuře silového pole zaujímají, střetají a tím přispívají k jeho uchování či změně. (Bourdieu, 1998: 38) Na ustavení jednotlivých polí má pak velký vliv vznik státu s jeho normami (ať už psanými nebo morálními). „S procesem sjednocování různých sociálních polí, ekonomického, kulturního, politického atd., ve skutečnosti neoddělitelně souvisí zrod státu, a ten jde zase ruku v ruce s postupným vznikem státního monopolu na legitimní fyzické i symbolické násilí. Protože stát ve svých rukou soustřeďuje určitý celek materiálních i symbolických zdrojů, může pomocí zásahů, ať už finančních nebo právních, fungování různých polí regulovat.“ (Bourdieu, 1998: 39)

Jedno z polí, o nichž se Bourdieu zmiňuje, je i pole moci. Jde podle něj o prostor silových vztahů mezi aktéry obdařenými některým z různých druhů kapitálu natolik, aby mohli jeho pole ovládat. Silným komunikačním nástrojem v poli moci jsou jednoznačně média. Ta mohou díky přenosu jazykových vyjádření šířit sdělení o moci mezi větší počet členů společnosti. Z tohoto logicky plyne, že boj o přístup do médií je pro držitele jakéhokoliv kapitálu jedinou možností, jak definovat sama sebe v rámci významného pole moci.

Bourdieu přichází ještě s jedním poznatkem. Vyzývá ke komplexnosti zkoumání jevů a varuje před tvorbou seznamů například významných spisovatelů, respektive před jejich přebíráním pro další bádání. V tomto konání vidí velké nebezpečí, protože autor, který využije „seznamů“, neví, jaký proces vedl k ustanovení takového seznamu. „(...) aby badatel nepřijímal jako danost něco, co je vlastně otázkou: například vymezení populace spisovatelů, to jest těch, jimž i nejuznávanější mezi nimi přiznávají právo nazývat se spisovateli, sociology nebo historiky.“ (Bourdieu, 1998: 45)

Proti zkratkovitému myšlení rozvinul teorii pole. Staví ji do opozice k pátrání po funkcích, které podle něj vede k tomu, že se pomíjí otázka vnitřní logiky kulturních

předmětů, jejich struktura a zákonitosti. V hlubším smyslu dokonce tvrdí, že se zkoumáním funkcí pomíjejí skupiny těch, kteří je (předměty) produkují. (Bourdieu, 1998: 46)

Každého aktéra či instituci sociálního prostoru produkujících doporučuje Bourdieu nahlížet v jejich objektivních vztazích ke všem ostatním. K pochopení systému (médií) je podle něj nutné pochopit také odborníky na daný systém a zabývat se jimi (novináři). „Tvářil se, jako by říkal, co je to stát, ale ve skutečnosti stát vytvářel tím, že říkal, čím by být měl, neboli jaké by mělo být rozdělení moci postavení těch, kdo onen diskurz vedou.“ (Bourdieu, 1998: 91)

3 Sociologie zpravodajství

Sociologie zpravodajství se zabývá vztahy mezi médii a společností a hodnotí selektivní procesy zpráv. Sem patří především otázka, zda mají všechny sociální skupiny stejnou možnost interpretovat svá sdělení v mediálních produktech se zvláštní pozorností ke zpravodajským obsahům. Zkoumá ale i to, jaký prostor a kolik času je konkrétním skupinám vymezeno. Informační zdroje jsou v tomto pojetí zastoupeny konkrétním člověkem.

3.1 Zkoumání zpravodajské produkce

Na problematiku zpravodajství se sociální vědci v minulosti dívali z mnoha různých úhlů a z pozice několika filozofických postojů. Strukturalismus¹⁷ odhalil v médiích organizační tlaky a závislost na dalších strukturách společnosti a například fenomenologie¹⁸ se zaměřila na osobnost novináře.

¹⁷ Obecně jde o filozofický směr, který za základní pojem považuje strukturu; základním rysem je přesvědčení, že celek není vysvětlitelný jako souhrn jednotlivých jeho složek, nýbrž že vytváří novou kvalitu, kterou lze pochopit pouze zkoumáním jeho funkce, případně způsobu utváření. Opak pozitivistických směrů. Konkrétně jde o analytickou metodu výzkumu, která dává přednost hledání struktur a poznávání jejich funkce. Poprvé uplatněna v literatuře (F. de Saussure, Pražská lingvistická škola – R. Jakobson)

¹⁸ Filozofický směr spjatý zejména s dílem E. Husserla a jeho žáků (J. Patočka, M. Heidegger, ...). Východiskem je snaha dospět k „věcem samým“ tak, jak se ukazují pohledu, který není vázán žádným nekriticky přejímaným výkladem či předchozím porozuměním. Fenomenologie je kritikou pozitivizmu a

Michael Schudson¹⁹ definoval tři základní směry, kterými by se sociologie zpravodajství měla ubírat. První z nich je posuzování zpravodajství z hlediska politické ekonomie, která vztahuje výsledky zpravodajského procesu ke struktuře státu a ekonomiky a ekonomickým základům zpravodajských organizací. (Což sebekriticky odhalila práce GUMG a britských mediálních studií.) Druhým směrem je čistě sociologické zacílení, které zkoumá média a zpravodajství jako společenské organizace, věnuje se rozborům jednotlivých mediálních povolání a profesí, zaměřuje se na sociální konstrukce ideologie a v neposlední řadě sleduje a studuje to, jak novinářovo pracovní úsilí omezují organizační a profesní skupiny. Třetí směr, který mohou vědci podle Schudsona pro studium zvolit, je přístup kulturní. Ten zdůrazňuje a zvýznamňuje omezující sílu širší kulturní tradice a symbolických systémů a studuje je bez ohledu na ekonomickou strukturu organizace či charakter profesních rutin. (Schudson, 1996: 143)

V současném pojetí se pak nejen v sociologii zpravodajství přistupuje k výzkumným otázkám v duchu postmoderní filozofie. Tedy že nelze dané problémy nahlížet pouze z úhlu politické ekonomie nebo organizačních rutin, studovat pouze text nebo pouze jeho tvůrce. Média a jejich výstupy je potřeba zkoumat v celé jejich komplexnosti nebo alespoň tuto komplexnost reflektovat a neignorovat ji při interpretacích.

Podle Manninga existují v současnosti v sociologii médií dvě překonané funkcionalistické analýzy. Jednou z nich je poststrukturalistický koncept podněcující skeptický pohled na jakýkoliv teoretický model, který předpokládá, že některé ze sociálních struktur jsou „důležité/zásadní“. Mediální obsahy podle tohoto pohledu reflektují události, zájmy a politické tlaky, které obratem reflektují komplexní sociální vztahy, v jejichž rámci novináři zprávy produkují.

Překonaná je podle něj i myšlenka, že média udržují konsenzus ve společnosti a status quo. Současná společnost je podle Manninga velmi komplexní, vysoce diferencovaná a multikulturní, než aby bylo možné v ní udržovat „konsenzus“. I přesto tak ale hlavní, mainstreamová média činí a status quo udržují, přestože nelze přesně určit hranici mezi médii pro masy a médii „alternativními“. Spíše než status quo tak podle

historismu, znamená návrat k ideji absolutního poznání, které je základem všeho vědění. Důležitým momentem je systematická analýza základních struktur žitého světa.

¹⁹ Schudson, M.: The Sociology of News Production Revisited, 1996.

Manninga udržují a formulují ve společnosti představu „normálnosti“. (Manning, 2001: 7)

Úkolem sociologie zdrojů a zpravodajství je tak podle Manninga sledovat zdroje řízení (order) a kontroly, aniž bychom přitom redukovali nebo brali jako danost komplexnost sociální reality. Takové zjednodušení by opět redukovalo zjištění na pouhý výsek reality bez kontextu. Jak poukazuje Gaye Tuchmanová, „využití zpravodajství jako tvrdých dat, aniž by přitom tvůrci zpravodajství odkazovali ke kontextu jejich vzniku, znamená, že pracují pouze s indexovaným (abstrahovaným) charakterem zpravodajství“, což je podle ní málo. (Tuchman, 1978: 191)

Je to již třicet let, kdy Herbert Gans uvedl, že k tomu, aby vědci „médiím plně porozuměli“, je potřeba se ve větší míře věnovat právě tématu zdrojů a jejich podílu na vzniku zpráv. Jeho výzkum nasměroval sociální vědce a teoretiky médií od socio-profesních charakteristik zdrojů a obsahů jejich sdělení k získávání zdrojů a tento aspekt považoval za zásadní k pochopení zpráv jako takových.

Stále častěji také vědci upozorňují na to, že výzkum tisku (ale i dalších médií) se musí soustředit tam, kde zprávy vznikají – tj. přímo do mediálních institucí, do redakčních newsroomů a dalších míst, kde novinář získává informace nebo kde píše svoji zprávu. (Gieber in Tumber, 1964: 218)

3.2 Základní témata sociologie zpravodajství

Sociologie zpravodajství jakožto samostatný výzkumný směr v rámci sociologie se začíná podle Michaela Schudsona formovat už na počátku 20. století, kdy se postavě novináře jakožto politické osobě ve svých úvahách věnoval Max Weber. Ten ve své přednášce z roku 1918 uvedl, že „žurnalistická dráha je jednou z nejdůležitějších cest politické činnosti provozované jako povolání“. (Schudson, 1989: 263)

Sociolog Robert Park pak v letech 1922–1923 popsal existenci zpravodajské společnosti a označil tisk a především zpravodajství za formu „sdíleného“ vědění (knowledge), čímž mu přiřkl určité výsostné postavení. (Schudson, 1996: 142)

Zásadní přínos k rozvoji sociologie zpravodajství pak ale podle Schudsona měly studie z padesátých let, které se zabývaly gatekeepingem a zkoumaly vysoce subjektivní vliv na výběr zpráv. Studium zpravodajství se dále zformovalo několik dalších mediálních teorií jako mediální rutiny, zpravodajské hodnoty, zpravodajské sítě nebo sociální

konstruktivismus. Všechny tyto koncepty hrají svou důležitou roli také v otázce sociologie zdrojů, protože mapují každodenní práci novináře, a tím pádem úzce souvisejí právě s logikou výběru, využití a prezentace zpravodajských zdrojů.

3.2.1 Gatekeeping

Prvním významným výzkumem, který je z hlediska sociologie zpravodajství považován za základní (nutno odkázat), byl Whiteův výzkum konceptu gatekeepingu. David Manning White aplikoval koncept gatekeepingu psychologa Kurta Lewina na novináře a média. Výzkumem každodenní práce a procesů rozhodování editora tištěného deníku White poukázal na to, že výběr zpráv je na redakční úrovni silně ovlivněn subjektivním vnímáním důležitosti zpráv, vlastním souborem zkušeností a očekáváním daného editora. Editor se tak podle něj stává tzv. gatekeeperem majícím v ruce pomyslný klíč od brány vedoucí na stránky deníků nebo do vysílání rozhlasu a televize. Whiteův výzkum byl v pozdějších letech podroben kritice zejména s ohledem na to, že brát v souvislosti s tvorbou zpravodajských obsahů v potaz pouze osobu novináře či editora a jeho vlastní subjektivní rozhodnutí je příliš zjednodušující.

V padesátých letech na Whitea navázal Walter Gieber, který se na tvorbu zpráv, oproti Whiteovi, díval jako na komplexnější problém. Gieber došel ve své práci²⁰ z roku 1956 zkoumající šestnáct editorů tištěného deníku k závěru, že práce editora je spíše ovlivněna mechanickými a technickými tlaky a rutinami než sociálními vlivy a uvědoměním si dopadu zveřejněných zpráv. Gieber došel k tomu, že editoři vybírají *stejně* zprávy ze *stejných* důvodů. „Měl (editor) spíše ‚tah na branku‘ (ve smyslu dokončení práce včas a ve snadno publikovatelné formě – pozn. autorky), než aby se zabýval vlastním pohledem na věc.“ (White in Tumber, 1999: 72; Gieber in Tumber, 1999: 219) Gieber uvádí, že práce gatekeepera byla ze své podstaty kvantitativní, do hry nevstupovaly kvalitativní aspekty jako vlastní zkušenost nebo subjektivní názor, šlo především o to, redukovat počet informací ucházejících se o místa a pozice na stránkách deníků.

Gieber si ale v rámci výzkumu všiml i dalších stránek tvorby zpravodajství. Zpravodajci a reportéři, se kterými vedl hloubkové rozhovory a které stínoval při jejich práci, například uváděli, že k tomu, aby čtenáři pochopili relevantní události, je potřeba je podpořit „denotativními symboly“. Jinak řečeno čtenář obsah spíše pochopí, pokud je větší pozornost věnována „jménům“ než „principům“. (Gieber in Tumber, 1999: 221)

²⁰ Gieber, W.: News is What Newsmaker Make It, 1999.

3.2.2 Zpravodajské hodnoty

Zpravodajské hodnoty představují vlastnosti, které musí událost mít, aby byla vybrána a stala se zprávou. Za výběrem zpráv do zpravodajství existuje relativně obecný soubor kritérií sdílený více novináři a redakcemi a akceptovaný i čtenáři. Z výzkumů, které tuto oblast sledovaly, vyplývá, že redaktoři vybírají zprávy víceméně spontánně, bez hlubší reflexe, převážně na základě dlouhodobější zkušenosti. Přemýšlejí spíše v rovině „co, jakou zprávu zpracovat“, než „proč“. (Trampota, 2006: 25-26)

Johann Galtung a Mari H. Ruge v publikaci *The Structure of Foreign News*²¹ dospěli na základě analýzy tištěného zahraničního zpravodajství ke dvanácti pojmům, které jsou považovány za základní zpravodajské hodnoty: frekvence, práh pozornosti, jednoznačnost, význam, souznění, překvapení, kontinuita, variace, vztah k elitním národům, vztah k elitním osobám, personalizace a negativita. Na každé úrovni výběru se uplatňuje princip *selekce* (čím více zpravodajských hodnot událost naplňuje, tím spíš se stane zprávou) a princip *deformace* (hodnoty, které byly důvodem výběru, jsou při zpracování příběhu zdůrazňovány).

Jörgen Westerståhl a Folke Johansson²², kteří později analyzovali zprávy napříč mediálními typy, identifikovali pouze 5 zpravodajských hodnot: důležitost, blízkost (geografická, kulturní, obchodní), dramatická, přístup (možnost novinářů dostat se k potřebným informacím) a ideologie (ideologie národního zájmu).

Ke konceptu zpravodajských hodnot přispěl i Winfried Schulz. Ten v publikaci *Konstrukce reality ve zpravodajských médiích* (1976) definoval jako základní zpravodajské hodnoty: status (elitní národ, elitní instituce, elitní osoby), identifikaci (blízkost, etnocentrismus, personalizace, emoce), valenci (agrese, kontroverze, hodnota, úspěch), konsonanci (téma, stereotyp, předvídatelnost), relevanci (konsekvence, zájem) a dynamiku (aktuálnost, nejistota, neočekávanost).

S novým pohledem na věc přišli v minulých letech Pamela Shoemakerová a Akiba Kohen (2006). Zpravodajskou hodnotu podle jejich studie²³ určuje především odlišnost, deviace. Právě tento parametr označili za hlavní predikci zpravodajské hodnoty. Zároveň

²¹ Galtung, J., Ruge, M. H.: *The Structure of Foreign News*, 1965.

²² Viz článek *Foreign News: News Values and Ideologies* v časopise *European Journal of Communication*, 1994.

²³ Studie probíhala po celém světě, ve vzorku bylo zahrnuto 32 000 zpravodajských položek publikovaných v rámci 60 mediálních organizací v 10 zemích světa.

poukázali na zajímavý fakt, že „lidé mají sklon dohodnout se na tom, co je zpravodajsky hodnotné, a nezáleží přitom na jejich socioekonomickém statusu“. (Shoemaker, Kohen, 2006: 340)

Biologický vývoj vedl společnost instinktivně k tomu, aby zkoumala prostředí, v němž se pohybuje, a hledala odlišnost. Tyto deviace bychom obecněji nazvali „špatnými zprávami“. Kulturní revoluce ale vedla společnost k tomu, aby se přeorientovala a větší pozornost věnovala tématům s vysokou společenskou důležitostí. Na základě těchto dvou konstruktů pak lze podle autorů předpovídat, zda daná událost, myšlenka či osoba nabude zpravodajské hodnoty. Zpravodajskou hodnotu, na rozdíl od zprávy, kterou chápou jako výsledný produkt žurnalistických rutin nabídnutých divákovi, definují jako „kognitivní koncept vznikající myšlenkovým rozhodnutím jednotlivců“. (Shoemaker, Kohen, 2006: 337)

Zásadním nálezem jejich výzkumu je zjištění, že to, co si lidé myslí, že je zpravodajsky hodnotné, se nemusí nutně stát zprávou. Zpravodajsky hodnotné události definuje míra jejich deviace (statistická, sociální změna, normativní) či jejich společenský význam (politický, ekonomický, kulturní, veřejný). Zásadní je pak míra naplněnosti komplexnosti vztahů mezi událostí a dimenzemi deviací. Termín „complexity“ má blízko k „intensity“. Čím silnější, tím je pravděpodobnější, že se událost stane zprávou.

Výběr události se ale může odlišovat nejen podle charakteru samé události, ale také v závislosti na typu média. Např. televizní zpravodajství má odlišná kritéria výběru než zpravodajství tištěné (televize např. upřednostní události, k nimž lze získat obrazový materiál).

3.2.3 Zpravodajské sítě

Koncept zpravodajských sítí popsala a rozpracovala Gaye Tuchmanová na konci 70. let v publikaci *Making News: A Study in the Construction of Reality*. V úvodu Tuchmanová vystihuje důležitost kritického pohledu na zpravodajství, ale i nutnost počítat při tomto pohledu se širším sociálním, politickým a ekonomickým kontextem, metaforou okna.

„Zpravodajství je jako okno, skrze nějž se díváme na svět. Záleží na mnoha okolnostech: kam to okno vede, jak je velké, z jaké dálky se dívá divák, kdo má k oknu přístup, aby do něj mohl mluvit. (Tuchman, 1978: 1)

Tuchmanová se ve svém výzkumu zaměřila na aspekt sledující, „kam to okno vede“. Zajímala se o to, jaké události, instituce a co vlastně novináři sledují a proč. Během

výzkumu, který probíhal v 60. letech v různých denících v New Yorku a dalších amerických městech, sledovala a stínovala práci novinářů. Účastnila se redakčního provozu, chodila na porady i na tiskové konference. Svá pozorování doplnila rozhovory s novináři a editory na aktuální témata, ale i na téma obecnějších východisek a cílů práce v médiích.

Tuchmanová došla k závěru, že výsledný obraz světa, jak ho reprodukuje média, velmi úzce souvisí s geografickým rozmístěním reportérů. Tyto „zpravodajské sítě“ zachytí zprávy jen v místech, kde jsou jednotlivé uzlíky sítě. (Tuchman, 1978: 24) Čtenáře (a tedy i novináře) pak podle Tuchmanové zajímají události:

- 1) o (na) specifických místech (významné země, města, lokality, ...),
- 2) o činnosti specifických organizací (institucí národních, regionálních, mezinárodních),
- 3) se specifickými tématy.

Takto jsou i rozdělení a speciálně pro danou oblast určení jednotliví reportéři – rozmístění jsou pak geograficky, podle organizací nebo podle témat. Tento aspekt úzce souvisí s tématem následujícím – mediálními rutinami.

Tuchmanová si všimla ještě jedné věci, a sice že mezi reportéry nejenže existuje rozdělení podle tří výše zmíněných oblastí, ale také rozdělení hierarchické. Jednotlivá patra systému sběračů, jak ho popsala, se od sebe liší známostmi a přístupem k „lepším zdrojům“. Těmi jsou pak označovány jednak obecně vysoké funkce na místní radnici, v policii (s paralelou ve státní správě) a příležitostně i zdroje, které jsou zdroji informací v nárazových „kauzách“. (Tuchman, 1978: 24) V tomto ohledu si také všimá, že průměrný člověk nemá do médií takový přístup jako instituce.

Tuchmanová proto dochází k závěru, že fakta jsou vnímána jako spojenec organizací, protože informace získané v institucích jsou relevantní a navíc sesbírané pomocí odborně ověřených metod. Díky tomu pak určují vztah mezi tím, co je známo a jak je to známo (co se ví a jak se to ví).

Zprávy jsou pak podle ní „sociální instituce“. (Tuchman, 1978: 4) Zpravodajství považuje za institucionální způsob, jak informace zpřístupnit jejich konzumentům, a také za legitimního spojence dalších sociálních institucí. Zprávy vytvářejí svou prací profesionálové, kteří tak utvrzují a dále šíří praktiky a rutiny mediální instituce. Považuje

je za profesionální produkt, který si bere právo interpretovat každodenní události občanům i ostatním profesionálům.

3.2.4 Mediální rutiny

Novináři se při práci nechávají vést rutinou, která nevychází z nich samých, ale je součástí jejich profese. „Úkolem mediálních organizací je dodat v omezeném čase a ve vymezeném prostoru co nejpřijatelnější výrobek spotřebiteli co nejučinnějším způsobem.“ (Shomaker, Reese, 1996: 105) Aby tohoto cíle mediální organizace dosáhly, vypracovaly si během svého historického vývoje rutinní postupy, které jim tento proces usnadňují. Na výslednou podobu zpravodajství má vliv mnoho faktorů. Mezi ně sociální vědci počítají právě i mediální rutiny.

Vlivy na mediální rutiny se pohybují na mnoha úrovních. Od ideologické roviny přes extramediální (mimomediální), organizační až po individuální rovinu. Každá ze zmíněných rovin svým způsobem ovlivňuje proces vzniku zpravodajských obsahů. Shoemakerová a Reese stejně jako Tuchmanová poukazují shodně na fakt, že ať už si představíme, jak funguje deník MF Dnes nebo New York Times, či srovnáme-li běžný pracovní den v TV Nova a TV Prima, nebudou se příliš lišit, alespoň ne v zásadních ohledech. Zmínění sociální vědci shodně přirovnávají mediální organizace k „továrnám“, k organizacím s rutinizovanými pracovními postupy, jejichž jednotlivé složky jsou jasně oddělené, fragmentarizované, a to ze dvou důvodů. Jednak aby je mohli pracovníci dobře vykonávat a zároveň aby bylo snadné nového zaměstnance rychle zapojit do produkce, za druhé pak aby bylo možné a snadné pracovníky při výkonu jejich práce kontrolovat. Tuchmanová, která se přiznává, že její přístup je ryze strukturální a technologický, doslova uvádí, aby šlo „lépe kontrolovat jednotlivé úseky „výroby““. (Tuchman, 1978: 174)

Oblast mediálních rutin je široká a v zásadě sem patří všechny již zmíněné koncepty. V tuto chvíli je však nejdůležitější zjištění, na které vědci poukazují. Podle Marka Fishmana je „svět pro novináře byrokraticky zorganizován“. Novináři ve své vymezené oblasti (geografické, institucionální, tematické) získávají větší část svých zpráv od oficiálních zástupců vlády. (Fishman, 1980: 51)

Rutinní využívání institucionálních či byrokraticky zorganizovaných zdrojů z nich učinilo, jak v očích společnosti, tak v očích mediálních organizací, spolehlivý a stabilní zdroj zpráv. (Fishman, 1980: 147) Shodují se v tom jedna studie za druhou²⁴. Hess přichází

²⁴ Viz například: Gans, 1979; Cohen, 1963; Hess, 1984

v tomto ohledu se zajímavým tvrzením, a sice že novináři mají ve vztahu novinář – zdroj navrch. Neméně zajímavé je i zjištění, že novináři ze tří čtvrtin nevyužívají jako své zdroje dokumenty (tiskové zprávy nepovažuje za dokumenty), ale pouze konkrétní osoby.

Práce zpravodajská je v rámci rutin reflexivně zakotvená v kontextu své produkce a prezentace. Spoléhá se na politickou strukturu, čerpá z ní a zároveň ji reprodukuje, stejně jako to dělá se samotnou organizací zpravodajské práce. (Tuchman, 1978: 192)

„Zpravodajská práce a její zpracovávání informací od zdrojů se vyznačuje tím, že novináři citují zdroje, aniž by přiznali či ukázali, jaká otázka vyvolala danou reakci citovaného zdroje.“ (Tuchman, 1978: 192) Příjemce zpravodajství tak dostává realitu zkreslenou rutinně a vzhledem k výše zmíněné „dohodě“ i vědomě.

Mark Fishman poukazuje ještě na jednu neméně důležitou mediální rutinu, a to intermedialitu. Novináři pečlivě sledují, co píše konkurence, a „žene je kupředu strach z toho, aby nevyčnívali z davu a napsali všechno, co napíší další kolegové reportéři z konkurenčních deníků“. (Fishman, 1980: 151)

V českém prostředí intermedialitu zkoumali Tomáš Trampota a Vlastimil Nečas, kteří zjistili, že v českém prostředí existuje silná intermediální vazba mezi tištěnými médii a televizními stanicemi (86 % příspěvků odkazovalo na tisk) a nejsilněji se intermedialita projevuje u politických témat, z pohledu typu událostí pak intermedialita převládá v rutinních událostech. (Trampota, Nečas, 2007: 18)

3.2.5 Tematická analýza a hierarchizace zdrojů

Z hlediska výzkumu především televizního zpravodajství je zajímavý přístup Johna Eldridge z Glasgow University Media Group (GUMG), který se zamýšlel nad hierarchizací zdrojů. Mimo jiné došel k závěru, že mediální pracovníci mají nad zdroji velkou moc, a to takovou, že mají možnost kdykoliv tok informací směrem od zdroje ke čtenáři/divákovi přerušit. V této souvislosti ještě zmiňuje zdroje s přímým přístupem (direct access), tedy takové zdroje, které mají (především v televizním zpravodajství) možnost sdělovat informace přímo do kamery, a ne jak je to většinou běžné bokem. Tedy stavět diváka do pozice pozorovatele diskuse dvou lidí, z nichž jeden bývá mimo záběr kamery (reportér).

GUMG se ve svých výzkumech vyznačovala kombinováním ryze kvantitativních metod s kvalitativními, s jejichž pomocí hlouběji prozkoumávala problematiku načrtnutou výzkumem kvantitativním. Své výzkumy skupina zaměřovala především na televizní vysílání, které, jak tvrdí, je „hlavním zdrojem informací o národních i světových událostech pro většinu lidí“. (Philo, 1990: 1) O televizi se dá také hovořit jako o

„jednoduchém“ médiu ve smyslu jeho použití.²⁵ Výzkumníci z GUMG se zaměřují především na výzkumy vysílání dvou hlavních televizních stanic ve Velké Británii – BBC a ITV²⁶. Hlavní výzkumná otázka, ať už implicitně nebo explicitně ve výzkumu vyslovená, většinou zněla: „Vysvětluje a objasňuje (*explain and clarify*) televizní zpravodajství ve své současné podobě události, nebo je zahajuje tajemstvím a znejasňuje (*mystify and obscure*)?“ (Variant, 1999: 1)

V naprosté většině výzkumů prováděných Gregem Philem byly použity dvě základní metody – obsahová (většinou kvantitativní) analýza a zásadní a pro výzkum nezbytná a určující tematická analýza s využitím focus groups. Philo v teoretickém závěru *Seeing and Believing* o výzkumu stávkových horníků upozorňuje na to, že obsahová analýza, která probíhá „klasickým způsobem“, tedy sestavením kategorií a jejich naplněním zkoumaným mediálním obsahem, není metodou validní a reliabilní a tvrdí, že „význam sdělení nelze pochopit jeho zredukováním na dekontextualizované části“. (Philo, 1990: 167)

Spolu se svými kolegy v GUMG tak vyvinul speciální přístup k obsahové analýze, který nazval tematická analýza. „Klíčovou otázkou v ní je ukázat význam jednotlivých slov či sdělení v jejich specifickém kontextu. Samozřejmě bylo také nutné pochopit, jak se tyto kontexty a použití jazyka v jejich rámci vztahuje k širším procesům ve společnosti. (...) Zásadní částí této analýzy bylo především ukázat, jak mohou být jednotlivé významy a komunikační sdělení chápány jako součást způsobů, jakými se lidé vztahují k podstatě a pohybům ve společnosti.“ (Philo, 1990: 167)

Na základě zkoumání televizního zpravodajství o hornických stávkách²⁷ došel spolu se svými kolegy k závěru, že všichni členové publika jsou zřetelně schopni porozumět tomu, jaký byl/je zamýšlený význam mediálního sdělení, a dokážou ho také

²⁵ Televize se jen zapne a proud audiovizuálních informací na recipienta působí, aniž je potřeba vyvíjet další aktivitu.

²⁶ BBC je Britské médium veřejné služby, ITV je komerční televizní stanice (vznikla 1955 na základě Zprávy o budoucnosti televizního vysílání).

²⁷ V letech 1984/85 mělo být v rámci reformy trhu práce a odborů propuštěno několik tisícovek horníků především na severu země. Jedenáctiměsíční stávku charakterizoval boj mezi předákem odborového svazu horníků Arthura Scargilla, který vyjednával pro horníky lepší podmínky, obchodní unii a vládou Margaret Thatcherové. Ta pro změnu usilovala o omezení moci odborů. Přes více než rok trvající stávku vláda tlaku dělníků neustoupila a své plány v oblasti hornictví prosadila. Výsadní moc odborů byla po skončení stávků definitivně zlomena.

velmi přesně interpretovat. To ovšem zdaleka neznamená, že se s touto interpretací shodují a přijímají ji. To, do jaké míry ji přijmou nebo odmítnou, či přesněji do jaké míry mediálnímu sdělení věří jako pravdivému, závisí na jejich politické, kulturní a sociální „předpojatosti“ a předchozích zkušenostech. Podle obsahové analýzy televizních stanic BBC a ITV v daném období byly stávky horníků a protesty jejich příznivců ve většině případů násilné. Adekvátně tomu 98 % lidí ze zkoumaného vzorku uvedlo, že většina zpravodajství o demonstracích o násilí referovala. Ovšem pouze 54 % ve skutečnosti opravdu věřilo tomu, že protesty násilné byly.

4 Sociologie zdrojů

Brian McNair považuje zdroje za další, čtvrtý, faktor vlivu na zpravodajskou produkci. „Kromě politického, ekonomického a technologického faktoru jsou to právě zdroje a jejich vztahy k novinářům (a vice versa), které spoluurčují zpravodajskou produkci.“ (McNair, 2004: 144)

Vliv zdrojů a jejich činnosti je základním rysem zkoumání médií s ohledem na sociologický postoj a orientace na zdroj. Tento přístup je podle McNaira založen na předpokladu, že témata i obsah jsou do značné míry produktem komunikativní činnosti nežurnalistických společenských subjektů.

Vědci sledují především linii profesionálních komunikátorů (zdrojů) zastupujících organizace politické, ekonomické, soukromé, státní či neziskové a jejich metody používané k řízení a ovlivňování zpráv, když mluví za „nevlastní“ společenské, politické a jiné veřejné klienty, kteří skrze ně (s jejich pomocí) usilují o publicitu a tím i o dosažení svých různých politických cílů.

Ke vzniku a existenci těchto profesionálních komunikátorů, kam patří i tiskoví mluvčí a pracovníci PR, tedy velmi častí účastníci komunikačního mediálního procesu, vedlo několik faktorů. „Mezi prvními a stále platnými je potřeba ovlivnit veřejné mínění.“ (McNair, 2004: 145)

Vztahy k veřejnosti se staly zvláštní oblastí komunikační práce. Liší se jak od zpravodajství, tak od komunikační práce politických aktérů, ale zároveň je s nimi důvěrně spjatá. Zásadní změny přineslo rozšíření všeobecného volebního práva (tedy nastolení prostředí, kde se získání a získávání veřejného mínění stalo podmínkou efektní politické akce) a rozšíření masových médií (tedy vznik společného mediálního prostoru, kam mohou

hráči vstupovat a kde platí „přenositelná“ pravidla). To, co je pro politického aktéra „publicita“, je pro novináře „zpráva“. Vzájemná závislost těchto dvou subjektů či společenských institucí (médií, zdrojů) by podle McNaira „neměla zůstat bez povšimnutí“. (McNair, 2004: 148)

4.1 Vztahy mezi novináři a zdroji

Při hledání událostí, z nichž se mají stát zprávy, se novináři řídí výše zmíněnými mediálními rutinami. Takové „zprávy se hledají mezi třemi prioritami: geografická blízkost nebo blízkost zpravodajské sítě k lokalitě, instituce a témata.“ (Tuchman, 1978: 211) Rutinní úkony charakterizující mediální profesi pak novinářům i redakčním editorům usnadňují plánování a rozhodování „kdo se koho, kdy a na co bude ptát“. (Tuchman, 1978: 212)

Tuchmanová ve své práci *Making News (A Study in the Construction of Reality)*²⁸ vysvětluje, proč se novináři a zdroje vzájemně potřebují. Podle Tuchmanové je základním klíčem k pochopení uspořádání společnosti, resp. vlastností jejích členů „akceptovat věci tak, jak jsou“. (Tuchman, 1978: 207) Společenský svět označuje za pole činů, pro něž fakta o životě přebíraná členy společnosti jako daná, představují zdroje podílející se na plnění činů a sloužící také jako zdroje při reprodukci společenských struktur. (tamtéž) Akceptovat zpravodajství pak znamená uznat, že obsah, který mediální organizace předkládají, je pravdivý (a ověřitelný) výčet zajímavých a důležitých věcí (událostí) z daného dne. Takový postoj také zpětně znovu potvrzuje a reprodukuje roli novin/zpravodajství jakožto sociální instituce, která tyto pravdivé a ověřitelné zprávy/sdělení rozšiřuje. Zároveň se zde objevující snaha společenských hnutí využít zpravodajství k šíření informací (o sobě, o tématu, které prosazují) potvrzuje a reprodukuje roli zpravodajství a roli médií jakožto legitimní instituce, která je k této činnosti určena (šíření pravdivého – a ověřitelného – výčtu zajímavých a důležitých událostí z daného dne).

Reportéři při své profesi dennodenně znovu a znovu formulují své komplikované vztahy nejen mezi sebou vzájemně, ale i se svými zdroji, a to včetně těch, které musejí sdílet s ostatními (pokud se to zrovna hodí). Skrze tyto neustále probíhající vzájemné interakce identifikují reportéři (médiá obecně) ty druhy lidí, kteří mohou sloužit jako dobrý zdroj v případě události v legitimních institucích. Metody, pomocí nichž zpravodajci

²⁸ Tuchman, G.: *Making News*, 1978.

odhalují fakta, včetně metod identifikujících vhodné zdroje, objektivizují společenský život a někdy i „reifikují“ (Berger a Luckmann) sociální fenomény. (Tuchman, 1978: 213)

Prezentace (pravdivých a ověřitelných) faktů se podle Tuchmanové odehrává na úrovni centralizovaných zdrojů, které jsou zodpovědné za to, aby zvládaly problémy vzniklé deifikací (odosobněním) sociálních situací. Není-li ale zdroj připraven nebo neodpovídá-li tak, jak se očekává, a nepodává-li informace zabalené do srozumitelných sdělení a nemají-li tato sdělení narativní složku, může být novináři odmítnut, protože tato nerutinizovaná situace, pokud by ji novináři (médiá obecně) chtěli zvládnout, by znamenala investici většího množství energie a času, než je běžně nutné. (Tuchman, 1978: 214)

K definici vztahu mezi novinářem a zdrojem přispěl svou prací i Walter Gieber²⁹. Podle něj může tento vztah nabývat tří podob. Za prvé hovoří o neutrálním vztahu, vztahu definovatelném jako „profesionální“, kdy je novinář na zdroji zcela nezávislý (a vice versa nezávislý zdroj). Tento vztah je charakterizován snahou o dosažení objektivitu nejen obsahové, ale právě i při práci se zdroji. Druhou formou vztahu novinář – zdroj je podle Giebera situace, kdy oba vzájemně spolupracují a pracují na úrovni tzv. strategie win-win³⁰. Situace, kdy novinář ovládne svůj zdroj (a vice versa) je třetí forma, kterou může podle Giebera vztah novinář – zdroj nabývat.

Kvantifikací zdrojů objevujících se v amerických denících se zabýval v 70. letech ve svém výzkumu Leon Sigal. Podle práce, kterou nazval *Reporters and Officials*³¹, je více než polovina zdrojů citovaných v médiích institucionálního původu. Jde většinou o vládní úředníky a další představitele amerického státu. Sigal ve výzkumu také zjistil, že zdroje pocházejí především z vyšších sociálně-profesních vrstev. Z hlediska vztahu mezi novinářem a jeho zdrojem, resp. zakódování vztahu v každé jednotlivé zpravodajské situaci, Sigal rozlišuje tři možnosti, kterých komunikační kanál mezi novinářem a zdrojem může nabýt:

- 1) rutinní (novinář čerpá z tiskových zpráv, tiskových konferencí, projevů),
- 2) neformální (intermediální agenda, úniky informací z institucí, zákulisní informace),

²⁹ Gieber, W.: *News is What Newsmaker Make it*, 1964.

³⁰ Win-win strategie je koncept spolupráce, kdy ani jedna ze zúčastněných stran se nesnaží vyhrát ani prohrát, ze spolupráce strany těží maximum.

³¹ Sigal, Leon: *Reporters and Officials*, 1973

3) iniciovaný (vyhledávání statistik, analýzy, aktivní činnost reportéra).

K obdobnému závěru došel při zkoumání televizního zpravodajství i Dan Berkowitz³². Podle něj lze tento fakt spojit s rutinizací práce novinářů. Novináři vyhledávají snadno zpracovatelné informace, protože je často tlačí čas (uzávěrka), strach, aby měli ty samé informace jako kolegové z dalších médií, a sílí personifikace zpráv. Instituce jsou ve velké míře snadněji dostupné a připravené odpovídat na dotazy novinářů (velmi často k tomu mají vytvořenou pracovní pozici či celé oddělení). První výzkumy zpravodajských zdrojů se zaměřovaly především na socio-profesní zařazení³³ těch zdrojů, které se dostaly do konečného obsahu zpráv. Výzkumy ale většinou opomíjely zdroje, které se nutně nemusely objevit ve finálním mediálním produktu, v tomto případě zprávě, které ale podmínily její vznik a například si nepřály být citovány (jelikož by tím mohly ohrozit vlastní postavení) nebo novinářům poskytl pouze informace o pozadí události či skutečnosti.

Michael Schudson se ve své stati *Sociology of News Revisited*³⁴ vrátil k myšlence, že v historických studiích sběru a psaní zpráv byl oproti současnosti velký rozdíl. Spolu s Markem Fishmanem se shoduje, že současný svět je pro novináře úřednický zorganizovaný, což dříve v takové míře neplatilo. Výzkumy v amerických médiích (Gans, 1979; Cohen, 1963; Hess, 1984) pak podle něj potvrzují, že reportéři získávají největší objem novinek z oficiálních vládních zdrojů. „Úředníci jsou čitelní a neustále připravení stát se zdrojem zpráv.“ (Schudson in Curran 1996: 146)

Schudson si tento fakt vysvětluje tak, že novináři jsou při své práci pod tlakem „fobie“ popsané jako strach z toho, mít ve svém článku něco jiného než kolegové z konkurenčních novin. Informace z úřadů jsou pak podle Schudsona považovány za fakta. A to proto, že jsou relevantní, souvislé a sesbírané profesionály za pomoci prověřených metod. Taková fakta pak „zpřesňují vztah mezi tím, co je známo a jak je to známo“. (Schudson, 1996: 151)

³² Berkowitz, D. *Social Meaning of News: a Text-reader*, 1997

³³ Sigal, Leon: *Reporters and Officials*, 1973

³⁴ Schudson, M.: *Sociology of News Production Revisited*, 1996

4.2 Typy zdrojů

4.2.1 Oficiální rutinní zdroje

Pamela Shoemakerová ve své knize *Mediating message* popsala, že přestože média mají možnost čerpat z nespočetného množství syrových zdrojů, jako je obyčejné pozorování, studium knih a dokumentů nebo průzkum mezi obyvateli, „jsou (médiá) při sběru informací těžce závislá na rozhovorech s jednotlivci“. (Shoemaker, 1996: 123) Podle Shoemakerové jde o důsledek centralizace moci v rukách vládnoucí třídy po druhé světové válce a její schopnosti ovládnout a ovládat informace. Zdrojem informací samozřejmě není pouze politická scéna a vládnoucí třída. Ovšem ostatní účastníci mediální komunikace se museli naučit tyto „nastavené“ rutiny, aby měli šanci v souboji s vládnoucí třídou o výklad reality nebo sdílení myšlenek vyhrát. „Přestože všechny zdroje se stále zlepšují ve svých vztazích s médii, instituce dosáhly v tomto směru formalizovaného, institucionalizovaného stavu (...) a obsah zpravodajství se z velké části skládá z výpovědí institucionálních zdrojů.“ (Shoemaker, 1996: 124) Novináři jsou na těchto výpovědích závislí, instituce toho rády využijí a informace ani jiným způsobem než „oficiálně“ nesdělují, a tím pádem mají moc nastavit této komunikaci pravidla a lépe ji kontrolovat.

Zvláštní status mají zákulisní informace nebo informace, které ať už záměrně, nebo omylem z institucí „unikly“. Přestože objektivita, k níž většina médií vzhlíží a již se snaží dosáhnout, velí „jmenovat zdroj informací kdykoliv je to možné“, akceptují novináři pravidla (neuvádět zdroj, uvést pouze název instituce, funkce, atp.) daná zdrojem, než aby informaci nezískali vůbec. „Zdroje díky tomu, že nejsou citované, mají mnoho výhod. Ta největší z nich ale je, že se díky tomu vyhýbají zodpovědnosti za svá vyjádření.“ (Shoemaker, 1996: 124)

Přesto ale novináři na těchto zdrojích „visí“, podle Shoemakerové z mnoha důvodů. Především ale proto, že vláda nabízí „příjemný a pravidelný přísun spolehlivých informací“, což je pro novináře ve srovnání s vlastním průzkumem a rešeršemi mnohem jednodušší proces. Důvěra v oficiální institucionální zdroje navíc přináší i ekonomickou úsporu. Médium totiž nepotřebuje platit „drahé specialisty a vlastní rozsáhlé výzkumy“. (Shoemaker, 1996: 125)

4.2.2 Experti

Mezi zdroji se do jisté míry vymykají takzvaní „experti“. Shoemakerová je charakterizuje jako osoby, jimž novináři „důvěřují, že dokážou dát informace do kontextu a vysvětlit smysl událostí“. (Shoemaker, 1996: 125) Pravidla novinářské profese a snaha o objektivitu totiž nedovolují vyjadřovat svůj pohled na danou událost. Výše zmínění „experti“ toto mohou a novináři toho využívají. Jak podotýká Shoemakerová, už samotná volba „experta“ však může výrazně posunout nebo utvořit význam vysvětlované události, protože experti vytvářejí homogenní a úzkou skupinu jedinců.

To potvrzuje i výzkum, který provedl Václav Štětka³⁵. Ve svém zkoumání se zaměřil pouze na experty – sociální vědce. Na základě studia článků dvou deníků (LN, MfD) definoval poměrně úzkou skupinu „expertů“ (18 jedinců), kteří se k sociálněvědní tematice vyjadřovali v celkovém počtu 111 článků. Kromě toho, že šlo o úzkou skupinu, si Štětka všiml ještě dalších kvalitativních aspektů, a to konkrétně způsobů legitimizace statusu experta a způsobů označování sociálních vědců v člancích. (Štětka, 2000: 21)

„Celospolečenský trend, který zvyšuje potřebnost expertního vědění, zasahuje samozřejmě i média. Novináři cítí povinnost tomuto trendu vyhovět a proložit článek expertními názory, které mu dodají patřičný kredit.“ (Štětka, 2000: 17) Komentář experta kromě toho zároveň může do určité míry legitimizovat jak výběr tématu, tak samotný postoj novináře. „Zajímavé je, že zpravodajské texty a jejich obsah raději prezentují samy sebe jako pravdivé, než aby byly konfrontovány s ‚pravdou‘.“ (Manning, 2001: 21). Novináři nic netvrdí sami, své (implicitní) názory za ně prezentují zdroje, které si na základě předchozích zkušeností vyberou a jejich „myšlenku“ potvrdí.

Štětka dochází při své analýze k myšlence, že „výběr expertů, na které se novináři obracejí a jejichž výroky zveřejňují, je podmíněn několika faktory: množstvím novinářových kontaktů na experty, zda jsou experti v daném čase k zastižení či nikoliv, zda projeví či neprojeví ochotu odpovídat“. (Štětka, 2000: 21) V podstatě to z hlediska mediálních teorií odpovídá mediálním rutinám – kde hlavním faktorem je čas a struktura práce mediálních pracovníků. „Z pohledu mediálních rutin se pak dá předpokládat, že novináři půjdou jednodušší cestou a využijí ke komentování událostí někoho z již vyzkoušených expertů, než aby hledali a oslovovali nového.“ (Shoemaker, 1996: 126)

³⁵ Štětka, V.: Sociální vědci jako „experti“ v denním tisku, 2000.

4.2.3 Tiskoví mluvčí a PR

Mezi rutinní zdroje informací patří také specializované profese, jejichž náplní práce je především komunikace s médii. Patří sem tiskoví mluvčí a pracovníci PR.

Počátek existence tiskových mluvčí a poradců datuje McNair³⁶ do doby vlády Karla II. Už tehdy měli podle něj panovníci potřebu prezentovat veřejnosti vlastní myšlenky. Veřejností se tehdy myslel omezený kruh vyšší třídy majetných mužů, kteří měli právo volit a vyvíjet formální tlak na politiky. S rozšířením volebního práva ve 20. století a s rostoucí mocí komunikačních médií se podle McNaira rozšířil úzký pojem „veřejnost“ a do občanského dění byli vtaženi i ti, kteří z něj byli až dosud vyloučeni (což byla velká většina populace). „V téže době vzrůstala poptávka médií po příbězích a politici zjistili, že jejich činnost je pro novináře ideálním zdrojem materiálu.“ (McNair, 2004: 151)

Vzájemná závislost je podle McNaira od té doby hnacím motorem vztahů mezi politiky a médii. Už od poloviny 19. století pořádají politici v Evropě a USA tiskové konference a poskytují rozhovory a příležitosti k obrazovým záznamům. „Po nástupu masových elektronických médií v poválečném období se média stala ústředním prvkem politického procesu.“ (McNair, 2004: 152)

Spolu se vznikem specializovaných mediálních profesí vznikají i tzv. pseudoudálosti³⁷ často v podobě živě přenášených politických debat, sjezdů stran, tiskových konferencí. Jejich původní a prvotní účel, tedy poskytnout prostor pro diskusi o politice, je, jak uvádí McNair, zastřen snahou „zachytit a ovládnout zpravodajskou agendu“. Tyto (pseudo)události, McNair jim říká „mediality“, jsou ve svém důsledku bez přítomnosti médií, která je zaznamenají a rozšíří, bezvýznamné a nesmyslné. Dokonce se zamýšlí nad tím, zda „vytvářejí zprávy“ zkoumat.

K vnímání takovýchto událostí jako „zpráv“ přispívá postavení svobodných médií v demokratických společnostech. Publikum mediální zpravodajské produkty vnímá nikoliv jako propagandu, ale jako „zprávy přispívající svou důvěryhodností k procesu dekódování.“ (McNair, 2004: 153)

³⁶ McNair, B.: Sociologie žurnalistiky, 2004.

³⁷ Pojem „pseudoudálost“ poprvé použil Daniel Joseph Boorstin v práci *The Image. Guide to Pseudo-events in America* z roku 1961. Pseudoudálost je charakteristická tím, že není spontánní, ale uměle vytvořená nebo naplánovaná za účelem své medializace. Podle McNaira postrádá logiku a autenticitu a staví formu nad obsah. Veřejnost pak prostřednictvím médií konzumuje pseudoudálosti místo smysluplně vybraných informací. Zprávy se pro politiku nebo soukromou sféru stávají formou propagace. Tvorbou pseudoudálostí (medialit) je proslulá například organizace Greenpeace.

Podle Shoemakerové a Reese platí, že pokud nejsou instituce schopny diktovat vznik a vývoj událostí, snaží se alespoň udržovat kontakt s novináři. Stalo se zvykem, že tiskoví mluvčí stran (ale i jednotlivých politiků nebo soukromých firem, podniků, atp.) jsou pro novináře dostupní téměř kdykoliv. Znovu tím zároveň utvrzují svou pozici. Jejich konání je institucionalizované, předvídatelné, koordinované a dostupné, a tudíž jsou schopni rámovat události ve svůj prospěch.

Novináři si tento systém pochvalují, navíc například tiskové konference jsou velmi efektivním nástrojem, jak získat v krátké době velké množství informací od množství osob.

Tyto rutiny jsou podle Shoemakerové nejzřetelnější ukázkou toho, jak zdroje ovlivňují výsledné zpravodajské produkty. „Mnohem dalekosáhlejší dopad plyne z toho, že zpravodajské organizace (médiá) se adaptovaly na kompletní byrokratickou strukturu institucí, které fungují jako zdroje informací.“ (Shoemaker, 1996: 128)

Soutěživost a tlak spojený s tvorbou zpravodajství mají podle Shoemakerové paradoxní efekt, a to ten, že novináři jsou na svých zdrojích závislejší a poddajnější vůči jejich chování. (Shoemaker, 1996: 131)

4.3 Přístup do médií

Média, ať už jsou odrazem společnosti a reality života, deformují ji nebo ji znovu formují, mají svým chováním možnost definovat, které osoby či instituce jsou v dané společnosti považovány za důležité. Jsou to ty, které mají možnost v médiích promlouvat a vyjadřovat svůj názor. Mediální prostor ale není bezmezný, audiovizuální média jsou omezena vysílacím časem, tištěná média množstvím papíru, kapacitou tiskáren a všechna pak omezují mediální rutiny jako uzávěrky a podobně. Média proto sahají k tomu, že počet osob a institucí, které nechávají ve zpravodajství promlouvat, filtrují. Využívají jen některé a těm ostatním přístup buď komplikují, nebo znemožňují zcela. Výzkumy, jako třeba již ten Waltera Giebera³⁸, ukázaly, že výběr zpráv, a tedy i výběr zdrojů je nahodilý. Respektive závisí výrazně na dosažitelnosti zdroje, jeho snadném využití a zpracování a také na tom, zda ho novinář uzná jako důvěryhodný, nebo ne. Komplikovaný vztah mezi zdroji a novináři se ve výsledku projevuje tím, že přístup do médií mají mocné zdroje; v demokratických kapitalistických společnostech mezi ně patří především instituce.

Brian McNair uvádí, že spoleh a především závislost novinářů na zdrojích při zajišťování zpráv spolu s profesním předpokladem, že některé – obvykle institucionální –

³⁸ Gieber, W.: New sis What Newsmaker Make it, 1964.

zdroje jsou automaticky zpravodajsky hodnotné, je hlavní příčinnou předpojatosti zpravodajských médií vůči mocným a institucionálně zavedeným subjektům. Předpojatost tohoto druhu je strukturální a pramení z organizačních a kulturních faktorů, jež mají sklony stranit mocným. (McNair, 2004: 153)

Mezi osoby a instituce s nejsnazším přístupem do médií patří politické strany. Ty jsou, jak uvádí McNair, nejvíce institucionalizované ze všech účastníků politického procesu (kam patří i mediální komunikace), a logicky tak na sebe strhávají velkou část pozornosti. Kromě toho jsou pak dalšími potenciálními zdroji různé nátlakové skupiny, obchodní a odborové organizace, neziskové a nevládní organizace atp. Rozhodnutí o tom, zda média či novináři tyto zdroje využijí a ty se tak dostanou do obsahu zpravodajství, pramení především z mediálních rutin.

Podle Pamelý Shoemakerové přístup do médií ovlivňuje více faktorů než jen mediální rutiny. Tvrdí, že jde o důsledek kombinace rutin na straně příjemců – čtenářů či diváků, profesních rutin mediálních organizací a rutin, které definují chování zdrojů. Diváci a čtenáři mají „omezené množství času a pozornosti (dohledávat, srovnávat, ověřovat si informace z médií), mediální organizace mají omezené množství prostředků a zdroje omezují a strukturují materiál, který dodávají“. (Shoemaker, 1996: 132) Diváci proto vyhledávají informace od pro ně důvěryhodných zdrojů, mezi něž patří právě instituce. Média se snaží získat informace v co nejkratším čase a s co nejmenšími obtížemi, a proto se obracejí na „oficiální zdroje“ a zdroje, které neumějí svůj materiál dodat strukturovaně a pro média v dostatečně zajímavé podobě, mají přístup do médií těžší.

Můžeme spekulovat, nakolik je otázka přístupu do médií neřešitelná. Je chování médií opravdu určeno potřebami čtenářů nebo vlastnostmi mediálních pracovníků a do jaké míry celý cyklus výměny informací ovlivňují samotné zdroje? „Některé metafory dokonce přirovnávají média k pacientům svázaným ve svěrací kazajce, kterou si na sebe sama v podobě rutin ušila.“ (Shoemaker, 1996: 132) Odpoutání se od zažitých tradic, zpravodajských sítí a mediálních rutin ale může paradoxně znamenat u čtenářů či diváků velký úspěch. Ukazuje to alternativní výjimka italský deník *Il fatto quotidiano*³⁹. Přestože začal vycházet teprve 23. září 2009, vybuodoval si silnou pozici, vychází stotisícovým

³⁹ Il Fatto Quotidiano [online]. Verze 1.0. 2009, 3.4.2010 [cit. 2010-04-03]. Dostupné z WWW: <<http://www.ilfattoquotidiano.it/>>.

En.wikipedia.org [online]. 2009, 28. 3. 2010 [cit. 2010-04-03]. Il Fatto Quotidiano. Dostupné z WWW: <http://en.wikipedia.org/wiki/Il_Fatto_Quotidiano>.

nákladem a dokázal získat předplatitele pro on-line verzi. Jde o deník, který zásadně nevyužívá oficiálních, institucionálních zdrojů a úspěšně se tak staví do protikladu k většinovým médiím.

Předpokládá se, že vztahy a interakce mezi novináři, zpravodajskými zdroji a mediálními organizacemi ovlivňuje především snaha ovládnout tok informací. Přičemž ale platí premisa o síle (moci) zdrojů. „Silné zdroje mají moc dovést členy médií k tomu, aby se přizpůsobili jejich vlastním byrokratickým strukturám a rytmu. Méně silné zdroje, pokud chtějí vstoupit do mediálních obsahů, se musejí přizpůsobit mediálním rutinám.“ (Shoemaker, 1996: 132) Přístup do médií se ale v současných liberálně demokratických společnostech odlišuje a výsledky pozorování v jednom státě nelze přenášet do jiného. Manning⁴⁰ uvádí, že se společnosti a státy vyvíjely v různých kulturních tradicích a jediné možné zobecnění je na nejvyšší rovině – například míru přístupu byrokratických hlasů do médií. „Pokud se vrátíme zpátky ke studiu procesu kódování a k praxi zpravodajských zdrojů, nemůžeme se vyhnout tomu, přijmout také určité struktury, které alokují dominanci nebo autoritu určitým skupinám.“ (Manning, 2001: 48)

Na druhou stranu stále se rozšiřující nabídka mediálních obsahů, jejich zvyšující se stratifikace a přesný positioning oslabuje pozici tradičně mocných zdrojů. „V rozvinuté kapitalistické demokracii se média stala zásadním kolbištěm konkurenčního ideologického boje kvůli své otevřenosti vůči nonkonformním hlasům, kvůli nepředvídatelnosti a rozporuplnosti při výběru a užití informačních zdrojů.“ (McNair, 2004: 160)

Přesto, že lidé mají možnost zavolat do rádia a promluvit tam, napsat do novin nebo se pustit do diskuse na internetu, nelze tyto jednotlivé „guerillové“ vstupy považovat za stejně kvalitní přístup do médií, jaký požívají zdroje mocnější. Jde navíc o přístup otevřený pouze pro jednotlivce. Společenské skupiny nebo organizace zůstávají z tohoto pohledu ve svých možnostech přístupu do zpravodajského obsahu a tím i k možnosti sdílet své myšlenky či pohled na svět s diváky (veřejností) stále omezené. „Přístup k veřejným sférám je v současné době stratifikovaný.“ (Manning, 2001: 11) Vstup do zpravodajství může odrážet i hierarchické uspořádání každé dané společnosti.

Přístup do médií však podle Schlesingera a Tumbera⁴¹ není definován pouze mocí. Zdroje musí podle nich mít především definiční sílu a kulturní kapitál (pramenící z bohatství a institucionálního postavení) nebo si osvojit mediální taktiku a být schopny

⁴⁰ Manning, P.: News and News Sources, 2001.

⁴¹ Schlesinger, P.; Tumber, H.: Reporting Crime, 1994

dodat zprávy do uzávěrky, sytit neustálou poptávku novinářů po novém materiálu, dodávat materiál přizpůsobitelný pravidlům a stylu média (záběry, fotografie, text ...) s tím, že tento materiál odpovídá zpravodajským hodnotám. Takto připravená a dodaná informace se může stát zprávou i přesto, že zdroj jako takový nedisponuje definiční silou a kulturním kapitálem. Cesta se otevírá každému, kdo chápe fungování zpráv a orientuje se ve vytváření událostí a kauz. Takový zdroj má pak v rukou účinnější nástroj, než může poskytovat vlastnictví a řízení médií. Protože i vlastníci médií a šéfredaktoři usilují o kontrolu nad tokem informací.

Mediální organizace v rámci vlastní snahy hájit své „institucionální zájmy“ chtějí být nadále považovány za nezávislé a objektivní a usilují o to zůstat (nebo se stát) konkurenceschopnými a ziskovými. (McNair, 2004: 155) Mají možnost některé zdroje z komunikačního toku vyloučit, a jiné naopak přibrat. Ani tento přístup však nezaručuje, že žurnalistická aréna je vyrovnaným hracím prostorem, kam mají všichni stejný přístup. Je to i přes výše řečené právě naopak. Důvodem jsou mediální rutiny, zpravodajské hodnoty a konkurenční boje způsobující, že se všechna mainstreamová média snaží mít ve svém obsahu minimálně to, co má konkurence.

Je proto důležité k médiím přistupovat kriticky a podobně jako McQuail⁴² v otázce zdrojů a novinářů považovat za nejdůležitější otázku: „Kdo má možnost přístupu do jakých médií, na jaké úrovni a s jakými tématy?“

Výsledky empirických výzkumů podobných tomu, který provedl Leon Sigal⁴³, poukazují na to, že novináři při své práci nepoměrně více (oproti iniciovaným) používají rutinní informační kanály, a to především od elitních zdrojů, jako jsou vrcholní představitelé státu, instituce a oficiální zdroje, muži spíše než ženy, vedoucí pracovníci spíše než dělníci atp. Z pohledu kritické teorie médií je však takový výběr nedostatečný a zásadně přispívá ke konstruování mediální reality, která se tak liší od reality žité.

Podle McQuaila se dá vysledovat, přestože očekávání může být přesně opačné, že čím více usilují určité mediální kanály o stejný trh s publikem či čtenáři, tím spíše se bude jejich obsah i zdroje podobat/duplikovat.

V rámci teorie médií se v minulosti objevil koncept silných zdrojů, které svou mocí a schopnostmi dosáhly toho, že mohou v mediálních textech promlouvat jako první a tím v zásadě určovat rámeček, agendu či úhel pohledu, v němž se budou ostatní mluvit

⁴² McQuail, D.: Media Performance, 1992.

⁴³ Sigal, L.: Reporters and Officials, 1973.

pohybovat, či dokonce vůči němuž budou mít možnost se pouze vymezovat. Koncept tzv. „primárních definujících“ přinesl Stuart Hall⁴⁴. Manning však tento jeho přístup přehodnocuje a uvádí, že Hall funkci a pozici primárních definujících přecenil. Podle Manninga není jisté, že primárně definující jsou soudržná skupina s konzistentními názory, hranice mezi mocnými (primárně definujícími) a těmi s podřadným statutem je nečitelná a koncept Stuarta Halla nepočítá se změnou v čase. Dále podle Manninga Hall příliš zjednodušil komplexní problém tlaků a protitlaků, interakcí a rezistencí, které jsou součástí politické, mediální elity a politicky „podřízených“. Tok informací nepluje jen jedním směrem (vláda nejedná pouze podle titulků novin) a primární definice jsou překonatelné a stále znovu projednávány, definice určené „mocnějšími zdroji“ lze podle Manninga překonat nebo odmítnout. „Nejsou to ničivé zbraně, lze se jim ubránit.“ (Manning, 2001: 16)

Existuje mnoho důkazů, že především zpravodajství se nejenže soustřeďuje na úzkou výšeč problémů, především těch, které jako témata nebo problémy definuje vláda či elitní nebo oficiální zdroje, ale přednostní přístup mají hlasy institucionálních autorit. (McQuail, 1992: 174) Což ale nevylučuje přístup do médií minoritám, ty však musejí být buď velmi radikální, nebo být samy aktéry zpravodajství, aby se se svou definicí reality do médií dostaly.

Výzkum televizního zpravodajství⁴⁵ přednostní přístup institucionálních autorit potvrdil i v českém mediálním prostředí.

4.3.1 Strategie zdrojů

Neméně zajímavou otázkou je to, jak se zdroje *zdroji* staly. Byly sami aktivní a novinářům se ozvaly s natolik kvalitním materiálem, v souladu s mediálními rutínami, že si je novináři „zařadili“ mezi své stálé zdroje? Nebo se na ně novináři obrátili aktivně sami? Pokud je zdroj dostatečně kvalitní, často se to projeví tak, že se u jednoho novináře a obdobného tématu objeví několikrát, či dokonce pravidelně. V konečné fázi však má podle Gansa konečné slovo novinář. Ten se totiž v rámci svých denních profesních rutin snaží „zvládnout zdroje s cílem dostat z nich informace, které potřebuje“. Tedy využít zdroj a zároveň si přitom udržet vlastní nezávislost. (Gans in Tumber, 1999: 239)

⁴⁴ Hall, S.: *Policing the Crisis*, 1978.

⁴⁵ Trampota, T.: *Problematika přístupu do televizní zpravodajské relace v kontextu sociologie zdrojů*, 2004.

Z pohledu zdrojů se jeví jako nejdůležitější být a) mocný zdroj (disponovat nějakou formou kapitálu), b) dodat informace použitelné a v použitelné podobě (nepřidělavat novinářovi práci), c) s bodem b) souvisí i geografická či sociální blízkost (pro české mediální organizace nebude na obecné rovině zajímavá informace o tom, že se král z afrického království rozhodl vybudovat vodovod, pokud by však zakázku dal české firmě, situaci by to citelně měnilo). Podle Gaye Tuchmanové platí, že zdroj musí novinářovi dokázat nebo potvrdit svou důvěryhodnost a „institucionální zdroje se těší větší důvěryhodnosti obecně“ (Tuchman, 1978: 93), proto je novináři využijí raději. Zároveň novináři spoléhají na vnitřní poctivost legitimních oficiálních institucí a informace od nich berou jako fakta. Platí také: čím častější kontakt zdroje s novinářem, tím vyšší šance stát se důvěryhodným, tedy častěji citovaným zdrojem.

Zdroj má samozřejmě ještě jinou možnost, jak se dostat do médií – zaplatit si reklamu. Ovšem šířit své myšlenky skrze článek v novinách nebo zpravodajský příspěvek v televizi či rozhlasu (pokud jsou v dané společnosti média považována za objektivní) mu dodá větší kredibilitu.

4.3.2 Strategie novinářů

Maximalizovat počet zdrojů a kontaktů, s nimiž je novinář ve styku a od nichž pravidelně získává dostatek kvalitního materiálu pro další zpracování do mediálních obsahů, je jedna ze známek profesionality, profesní kompetence a schopnosti novináře dobře vykonávat svou profesi. Ve svém výzkumu to potvrdila i Gaye Tuchmanová. „Znát zdroje je známka profesionality a zkušenosti v oboru.“ (Tuchman, 1978: 68)

Hodnotu zdroje odráží jeho společenské postavení či jiný status a moc, kterou kolem sebe soustřeďuje. Citování zdroje s vysokým statutem přináší podle Tuchmanové vyšší status i novinářovi a jeho zprávě. (Tuchman, 1978: 69)

S odkazem na to, že informace by se měly podle mediálních rutin potvrzovat u dvou na sobě nezávislých zdrojů, se zdroje z pohledu Tuchmanové dělí na dva druhy. Na zdroje považované za relevantní, které jsou těmi, kdo dodávají fakta, a na zdroje, které zjištěná fakta potvrzují (nebo vyvracejí). (Tuchman, 1978: 85)

Citování zdrojů ale může být nahlíženo i jako nadbytečný luxus, který v zásadě nenese žádnou informaci, resp. nenese jinou informaci, než kterou by mohl novinář „přepsat“ vlastními slovy. Citování je z tohoto pohledu nástrojem, jímž novinář „podpoří“ zbylá tvrzení v textu a dodá mu tak vyšší kredibilitu a váhu. Citace jedinců a jejich názorů

vytvářejí síť vzájemně se potvrzujících faktů. Přidávání dalších osob a citací potvrzujících fakta umožňuje novinářům získat si odstup a potvrdit s využitím vyjádření citovaných osob názory tlumočené původním textem. „Využívání zdrojů a jejich citování se nakonec ‚zdrone‘ do technického nástroje, jímž si reportér udržuje odstup od fenoménů popisovaných jako ‚fakta‘.“ (Tuchman, 1978: 95) Tím novinář přenáší zodpovědnost za informace na osoby, jež cituje.

Zpravodajství se zdá naprosto jednoznačně a silně závislé na oficiálních zdrojích. Pohled novinářů je institucionálně orientovaný a je to jediný pohled, skrze který jsou schopni objevovat události. Recipročně jsou tomu nastaveny i instituce, které navíc nabízejí všeobecně důvěryhodné zdroje připravené kdykoliv odpovídat.

Analýza zdrojů ale nemusí přinést pouze kvantitativní pohled na rozmanitost hlasů s přístupem na škále málo – velmi. Zdroje lze dále kódovat podle příslušnosti k pohlaví, politické straně či socio-profesní skupině a na základě těchto dat zařadit čistě kvantitativní výsledky do širšího kontextu.

5 Požadavky na kvalitu zpravodajství

Na mediální produkty a obsahy, které jsou výsledkem práce mediálních profesionálů, klade společnost řadu nároků. Některé z nich jsou dokonce kodifikovány zákonnými normami, a to především ty, které se týkají audiovizuálního vysílání⁴⁶. Tyto normy však definují požadavky společnosti na kvalitu zpravodajství na nejzákladnější úrovni. Existuje ale řada společenských dohod, a jak tvrdí McQuail, „nepsaných smluv“ (McQuail, 1992: 185), které požadavky dále specifikují. Tato pravidla mají nemalý vliv nejen na výběr, zpracování a uspořádání informačních zdrojů, ale i na vztahy, které se zdroji novináři navazují.

Například ve zpravodajství je už sám výběr skutečností, které mají být sděleny, neobjektivní (viz koncepty agenda setting či gatekeeping). Většina novinářských organizací a redakcí médií proto formuluje základní pravidla, která pomáhají novinářům přiblížit se v objektivitě profesním a etickým kodexům. Základní podmínkou snahy o vyváženost zpravodajství a nestrannost je pak svoboda a nezávislost médií (a společnosti).

⁴⁶ Zákon 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání. Zákon 483/1991 Sb., o České televizi. Zákon 484/1991 Sb., o Českém rozhlasu.

V českém prostředí klade legislativa na rozhlasové a televizní vysílání požadavek, aby poskytovalo „objektivní a vyvážené informace nezbytné pro svobodné vytváření názorů“⁴⁷. Z této formulace plyne, že „objektivita“ a „vyváženost“ jsou kvalitativní nároky na mediální produkty, o něž mají média usilovat. Přestože zákonem definované to mají pouze audiovizuální média, o přiblížení se těmto principům usilují i média tištěná. Dokazují to interní etické kodexy, které deníky v rámci autoregulace sestavují a dodržují.

5.1 Objektivita

Objektivita⁴⁸ a problematika předpojatosti v novinářské práci je široké téma zpracované a zpracovávané v rámci mediálních teorií znovu a znovu. Pro účely této práce využiji konceptu objektivit, jak jej chápe Denis McQuail ve své publikaci *Media Performance*⁴⁹.

Objektivita má nejednoznačné postavení. Pro novináře je tento pojem základem jejich práce, nedosažitelný cíl, jehož, přestože nejednoznačná, definice pomáhá a usnadňuje všem účastníkům mediální komunikace „číst“ mediální sdělení. Podle McQuaila je pak objektivita „praktický rádce a nástroj při sběru, prezentaci a pro příjemce i při recepci informací z médií“ (McQuail, 1992: 183)

Podmínky, které novinář při práci má, nastavují limity stupni objektivit, jakého může svou činností reálně dosáhnout. Potenciálně relevantních informací je totiž enormní množství a jejich zpracování podléhá tlaku času. Novinář se tak při své práci zabývá spíše jejich selekcí než racionálním sběrem. Zdroje, které novinář při získávání informací využívá, zrovna nemusejí být schopny nebo ochotny dodat potřebné informace a k tomu, jak upozorňuje McQuail, celou situaci komplikuje častý jev, jímž je intenzivní soutěž mezi novináři o danou informaci. Ve chvíli, kdy se informaci podaří získat, musí se pak příjemcům prezentovat ve formě, která je zaujme, takže se logicky podpoří forma nad

⁴⁷ Viz § 4 odst. 2 zákona č. 468/1991 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání.

⁴⁸ Hlavními rysy objektivit jsou podle McQuaila osvojení si pozice odstupů a neutrality ve vztahu k předmětu zpravodajství, absence stranění – čili nestrannost, oddanost přesnosti a dalším kritériím pravdivosti, absence skrytých motivů nebo služeb třetí straně. Objektivita je vedlejším produktem vyvíjejícího se komerčního trhu žurnalistiky v 19. století, tento proces vedl ke komodifikaci žurnalistiky, média v průběhu času zjistila, že snaha o objektivitu zvyšuje cenu jejich produktu na trhu. (McQuail, Úvod do teorie masové společnosti)

⁴⁹ McQuail, D.: *Media Performance*, 1992.

obsahem. Za takových podmínek pak podle McQuaila „není možné objektivní zpravodajství prezentovat jako komplexní popis (jako ve vědě) nebo jako neotřesitelné svědectví (jako u soudu). (McQuail, 1992: 185) Objektivita je podle McQuaila navíc jen jedním z atributů zpravodajství a může být v rozporu s dalšími vyžadovanými kvalitami, jako je „appeal“ na smysly, tematicnost, jednoduchost, kontroverznost a další.

Zpravodajství je typicky prezentované tak, aby nejdůležitější informace byly viditelné nejdříve. Umisťují se tedy do čela článku či audiovizuálního příspěvku, na přední strany novin či webových stránek, v úvodu zpravodajských relací v televizi či rádiu. Objektivní zpráva pak podle společenské dohody, jak ji chápe McQuail, přináší co největší množství ověřitelných informací a kdykoliv je to možné, cituje důvěryhodné zdroje informací.

Rysy produktu nazývaného objektivní zpravodajství podle McQuaila implikují nepsaný kontrakt s předpokládaným příjemcem nebo spotřebitelem zpravodajství (čtenářem, divákem, posluchačem). Tato „smlouva“ vede k očekáváním, že zpravodajství lze věřit, brát ho jako danou hodnotu a snadno mu rozumět bez potřeby „číst mezi řádky“. Jsou to právě tato široce pojatá očekávání, která nabízejí hlavní vodítka pro hodnocení kvality mediálního výkonu s ohledem na objektivitu zpráv a informací.

Nemožnost dosáhnout objektivity závisí podle McQuaila na čtyřech faktorech či jevech:

1. Proces selekce zpráv je nevyhnutelný, zároveň v sobě zahrnuje subjektivní hodnocení, jehož si sami novináři nemusejí být vědomi.
2. Všechny události nebo informace o událostech, které se mají stát zprávami, musejí být zarámovány do širšího kontextu, přičemž při tomto procesu se opět nelze vyhnout hodnocení.
3. To, co ve zprávách nezazní, co bylo vypuštěno nebo nebylo řečeno, také nese svou výpověď a reflektuje skryté a subjektivní soudy o relevanci a předpoklady či předpojatost o společnosti a jejích hodnotách.
4. Největší vliv pak mají zřejmé vnitřní a vnější tlaky, které ve své podstatě odvádějí žurnalistiku od jakéhokoliv ideálního cíle, „pravdu“ nevyjímaje.

Možná nejvážnější překážkou dosažení či naplnění konceptu objektivity je pak podle McQuaila myšlenka, že vlastně neexistuje objektivní realita „tam venku“: to nejlepší, co lze očekávat, není nic víc než jen pestrý soubor dojmů. Další překážkou pak je

tzv. vyváženost, která volá po rovnocenné pozornosti například v politických sporech, ať je právo na číkoliv straně.

Další faktory omezující dosažení žádoucího cíle – objektivity – jsou podle Shoemakerové a Mayfielda⁵⁰ mediální rutiny při sběru a zpracování zpravodajství, osobní postoje a vlivy socializace každé osoby novináře, společenské a institucionální tlaky na zpravodajství a snahy elitních a mocenských skupin vyvinout ideologickou hegemonii.

Pojem objektivita souvisí i se snahou o vyváženost. Ta se v médiích projevuje tím, že se novináři snaží nejen dobrat „pravdy“, ale i dát prostor všem zúčastněným stranám. Tedy jakýmsi způsobem vybalancovat poměr hlasů/zdrojů, jež se ve zpravodajství objevují. Kromě toho, jak již bylo zmíněno, tento koncept usnadňuje novinářům získat v očích čtenářů odstup od tématu a zbavit se zodpovědnosti za uveřejněné informace. Logika volby zdrojů může vycházet právě z této motivace.

5.2 Diverzita zdrojů

Výzkumníci zabývající se sociologií zdrojů často shodně narážejí na otázku diverzity zdrojů, na jejich proporční rozdělení v obsazích médií a na s nimi spojenou otázku objektivity. V tuto chvíli se zaměříme především na téma diverzity, tedy různorodosti.

Snaha o různorodost má, jak poukazuje McQuail, kořeny v osmnáctém století. Pluralita názorů tehdy podle něj stála proti absolutistické moci, a naopak se inspirovala a vzhlížela k americkému liberalismu. „Hodnota různorodosti je hluboce zakořeněná v západní verzi moderní společnosti, která klade důraz na individualitu, změnu a svobodu projevu i pohybu.“ (McQuail, 1992: 141) Důraz na různorodost pak podle něj částečně vznikl spolu s teoriemi masové společnosti a jako kritická reakce na totalitářství, byrokratizaci společnosti a kapitalistickou společnost ovlivňovanou velkými korporacemi. McQuail tvrdí, že původní silné vazby mezi jedinci nahradily v moderních společnostech vzdálenější, ale přesto stejně mocné vazby – mezi ně patří i masová média. Odosobněný jedinec nemá v heterogenní a časoprostorově rozpojité společnosti šanci prosadit odlišné, různorodé názory, proto tuto zodpovědnost přenesl na média jakožto „nezbytné zbraně proti centralizované kontrole a uniformitě“. (McQuail, 1992: 142)

⁵⁰ Shoemaker, P. J., Mayfield, E.K.: Building a Theory of News Content, 1987.

5.2.1 Normativní různorodost

Různorodost a pluralitu má mnoho západních demokracií různým způsobem zakotvenou i v zákonech. A to včetně České republiky, která v zákonech o ČT⁵¹ a ČRo⁵² mimo jiné stanovuje hlavní úkoly veřejné služby, jimiž je nejen poskytování všestranných, objektivních a vyvážených informací, ale i požadavek různorodosti žánrů a typů programů. Přestože tento model (veřejné politiky) je částečně dílem historicky omezených možností a technických kapacit éteru, zároveň otevřeně přiznává a podporuje přístup socio-ekonomicky znevýhodněných skupin do médií.

Jak píše McQuail, pluralita a různorodost nakonec paradoxně vede k sociálnímu řádu tím, že dovoluje každému, kdo má chuť, se vyjádřit a poukazuje tím na existenci kompromisu. Média pak ze své pozice mají možnost k tomuto řádu přispívat několika způsoby:

- a) odrážejí různorodost ve společnosti,
- b) zpřístupňují odlišné úhly pohledu
- c) a tím, že nabízejí možnost volby. (McQuail, 1992: 144)

Různorodost potom McQuail spolu s Hoffman-Riemem rozlišuje podle různých úhlů pohledu. Odlíší je především:

- a) vysokou variantnost s ohledem na reflektování sociální reality v mediálních obsazích, nebo alespoň ve struktuře médií,
- b) přístup,
- c) možnost volby
- d) a úroveň těchto zmíněných faktorů.

5.2.2 Externí různorodost

Se strukturou médií souvisí externí různorodost. Vyznačuje se vysokou homogenitou každého mediálního kanálu, jeho jasným zacílením (positioning) na určitou jasně označenou odlišnost ve společnosti. Vysoká homogenita uvnitř kanálu pak umožňuje vysokou různorodost mezi jednotlivými kanály, každý „hlas“ ve společnosti má svůj kanál, kterým promlouvá ke svým následovníkům – politicky diferencované kanály už ale dnes

⁵¹ 483/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů

⁵² 484/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů

spíše neexistují (pokud někdy existovaly). (McQuail, 1992: 146) Externí různorodost je však spíše vlastností systému než jednotlivých kanálů, médií.

5.2.3 Interní různorodost

Opakem externí různorodosti je různorodost vnitřní, kdy jeden kanál s širokým a heterogenním publikem nabízí široké spektrum názorů nebo úhlů pohledu. Ve vnitřní mediální různorodosti se odráží typické rysy pluralistické společnosti, kde malý počet deníků (či televizních nebo rozhlasových stanic) s vysokou cirkulací bojuje o velké či národní publikum. Většinou je pak tento typ médií spojován s „vyváženými a objektivními zpravodajskými styly“. (McQuail, 1992: 147) Podmínky, které v médiu nastavuje vlastnická koncentrace mediálních organizací či monopol, podle McQuaila ve zvýšené míře podporují vnitřní různorodost. Logika je určena zákony trhu a snahou vlastníka takové mediální organizace být ekonomicky soběstačný. „Ve snaze maximalizovat rozměry publika a tím i atraktivitu pro inzerenty či ve snaze stát se monopolem je zde viditelná snaha vyhnout se exkluzivitě, věnovat se co největšímu počtu zájmů a informačních potřeb a vyhnout se kritice jakékoliv výrazné menšiny či mocné vlády a obchodních zájmů. Speciálním případem vnitřní různorodosti je pak médium zaštitěné veřejným zájmem/službou. Kvůli omezenému množství kanálů je různorodost a vyváženost většinou vyžadována jako podmínka udělení licence – využití vzácných veřejných zdrojů.“ (McQuail, 1992: 147)

5.2.4 Zkoumání různorodosti

Rovnost přístupu lze hodnotit a zkoumat několika způsoby. Podle principu rovnosti je ideální formou různorodosti stav, kdy všechny relevantní skupiny nebo zájmy (interests) mají rovnocenný přístup do mediálních kanálů nebo se jim dostává rovnocenné pozornosti ze strany médií. Z tohoto pohledu je jedno, zda je měřítkem například gender nebo politické strany před volbami. Důležité je sledovat, zda je podíl přístupu rovnocenný nebo zda je proporcionalní⁵³ a jaké to může mít dopady v souvislosti se sledovaným vzorkem společnosti.

⁵³ Proporcionalní: odpovídá proporčnímu rozdělení společnosti.

Neméně důležitým faktorem při zkoumání diverzity zpravodajství je také porovnání kvantity a kvality pozornosti ze strany médií. Velká pozornost médií podle McQuaila nutně nemusí znamenat pozitivní zobrazení ve zpravodajství. Diverzity pak lze dosáhnout především na úrovni struktury, podle kritéria vnitřní nebo vnější různorodosti, tedy porovnáním množství a druhu reprezentovaných jedinců ve zpravodajství a těch, kteří mají do zpravodajství přístup. (McQuail, 1992: 149)

Vyžadované různorodosti zdrojů lze dosáhnout několika způsoby. Podle McQuaila by obecně mělo platit, že čím více různorodých kanálů v mediálním systému existuje, tím větší šanci dostat se se svým výkladem reality či informačním sdělením do zpravodajství různorodé zdroje mají. Jak ale sám dodává, „rozšiřování počtu kanálů, skrze něž mohou zdroje vstupovat do mediálních obsahů, nijak výrazně nerozšiřuje možnosti vstupu nebo počet jedinců, jimž je vstup umožněn“. (McQuail, 1992: 173)

Tisk má ze své podstaty větší šanci mít své portfolio zdrojů širší (více prostoru pro uveřejnění většího množství názorů, větší možnost se odlišit), ale ani to podle výzkumu, který McQuail provedl na vzorku národních novin, nebývá využito. „V novinách, které vzájemně soupeří o přízeň čtenářů, se objevil stejný a velmi úzký okruh mluvčích a aktérů zpráv.“ (McQuail, 1992: 173) Toto zmnožení se pak nejvíce projevilo v hlavním politickém a ekonomickém zpravodajství, tedy v událostech pro společnost významných.

Existují dva hlavní zdroje různorodosti:

- a) jeden vycházející z požadavků publika nebo diváků (příjemců)
- b) druhý vycházející z potřeb „vysílatelů“ a médií.

Z čistě teoretického pohledu tedy podléhají tržním mechanismům nabídky a poptávky. Z pohledu čtenáře nebo diváka či posluchače je to nabídka finančního obnosu za obsah (v případě diváka a posluchače jde spíše o ochotu se dívat než o placený obsah), z pohledu médií pak nabídka čtenářské obce za inzerci.

Možností výzkumu různorodosti v médiích uvádí McQuail opět řadu. Lze sledovat různorodost a šíři nabídky mediálních kanálů (sdělovacích prostředků), sledovat a zkoumat různorodost mediálních obsahů těchto sdělovacích prostředků, nebo například různorodost vysílatelů v porovnání s různorodostí příjemců (pohlaví, sociální postavení, příjmy...).

5.3 Společnost jako zdroj informací

McQuail kromě toho poukazuje na zajímavý fakt, že různorodost zpravodajství by měla v celé šíři odrážet a především využívat „společnost jako zdroj“. (McQuail, 1992: 156) Jeho koncept souvisí s rostoucím trendem „občanské žurnalistiky“ a mluví o tom, že „společnost sama sobě funguje jako vysílatel (zdroj), sdělovacími prostředky vysílá určitý obsah, který je na ‚druhé straně‘ přijat opět společností, která je tentokrát v roli příjemce sdělení“.

Termín „společnost jako zdroj“ chápe ve třech variantách:

1. Zdrojem je zaprvé společnost v celé své komplexnosti zahrnující její obecnou strukturu, složení, okolnosti, události a lokality sociálního života.
2. Zdrojem mohou být zadruhé i takzvaní „advokáti“ nebo „původní komunikanti“, čímž McQuail navazuje na koncept dvoustupňového modelu komunikace. V jeho pohledu jde o různé hlasy společnosti, které jsou aktivní ve společenské komunikaci jakožto advokáti myšlenek a zájmů. McQuail sem řadí například umělce, herce či vůdce, kteří se snaží dosáhnout se svým sdělením k publiku. Advokáty mohou být i média sama, pokud se rozhodnou fungovat jako komunikátoři spíše než mediátoři sdělení (ukázkovým příkladem jsou například editorially nebo dnes již nepoužívané úvodníky). Mezi advokáty McQuail sleduje množství a reprezentativnost těchto komunikátorů a to, zda mají přímý nebo nepřímý přístup do médií. Na různorodost se lze v tomto případě dívat také pohledem zdola, tedy sledovat rozsah přístupu nebo vyloučení alternativních hlasů společnosti v rámci zpravodajství. Motívem otázky je v případě těchto zdrojů to, čí definice reality nebo čí agenda se dostane do médií a zpravodajství, a čí naopak ne.
3. Zdroji jsou pak zatřetí a konkrétně „zpravodajské zdroje“ chápané jako novinářské kontakty, tiskoví mluvčí, tiskové agenty a další. Analýza různorodosti takových zdrojů se zaměřuje především na počet a rozsah zdrojů citovaných ve zpravodajských textech. Zaznamenávají se stopy po opomenutí (záměrném vynechání či nedořečení), nevyváženosti a přílišné závislosti na určitých omezených zpravodajských zdrojích, včetně zpravodajských agentur.

5.4 Rozmanitost zdrojů v denním zpravodajství a reportážích

Jak ale ve své stati *Source Diversity And Newspapers Enterprise Journalism*⁵⁴ poukazuje Kathleen Hansen, denní zpravodajství závislé na „zpravodajských zdrojích“, tedy především na oficiálních institucionálních zdrojích, což je fakt, který se prolíná médii celého světa, má svůj zásadní důsledek a tím je nedostatek diverzity, o kterou, jako o základní kámen demokratické společnosti, by měla média naopak usilovat.

Diverzitu Hansenová definuje jako rozptýlení přísunu informací mezi více různorodých kanálů a zdrojů informací. Ve svém výzkumu se zaměřila na reportáže, které získaly Pulitzerovu cenu. Z hlediska využití zdrojů a jejich typologie zjistila, že tyto iniciované (enterprise) reportáže častěji poukazovaly na nevládní zdroje a dokumenty. „Novinářem iniciované reportáže tak naplňují základní předpoklady pluralistických médií.“ (Hansen, 1991: 478) Děje se tak podle ní proto, že jako jediný z tohoto pohledu dosud zkoumaných mediovaných obsahů má snahu rozšířit paletu zdrojů a nechat tak v médiích promlouvat a formulovat svůj pohled na realitu běžně v médiích nezastoupené členy společnosti.

Z Gansovy typologie zdrojů vyplývá, že hlasy se slabým přístupem se do médií dostanou nejčastěji jako narušitelé řádu, práva, morálky nebo jako účastníci nezvyklých událostí. Tito „bezejmenní“ však podle výzkumu Hansenové dostávají v iniciovaných reportážích prostor zastupovat svou sociální skupinu jako členové komunity nebo běžní občané a mají zde i prostor formulovat perspektivu, s jakou vidí médii popisovaný problém, a postřehy, které se do obsahů na denní bázi nemají šanci dostat. (Hansen, 1991: 478)

Snaha o diverzitu podle Hansenové může, ale nutně nemusí, způsobit, že je v médiích reprezentováno širší spektrum zdrojů informací. Pro média by podle ní nemělo být zásadní, „co se stalo včera, ale co to, co se stalo včera, znamená?“ (Hansen, 1991: 482) Více zdrojů a kanálů informací by podle ní mělo tento požadavek naplnit. Hansenová tak poukazuje na fakt, že klasickým zpravodajským médiím se tento požadavek naplnit nedaří.

Hansenová poukazuje ještě na jednu otázku a tou jsou omezení, která pro výzkum informačních zdrojů poskytuje obsahová analýza. Ta totiž nedokáže odhalit tok informací do mediální organizace, který má vliv na to, jaké téma, zprávu či příběh novinář zpracuje a zveřejní. Ta se dá odhalit pouze přímou konfrontací se samotnými aktéry, tedy novináři.

⁵⁴ Hansen, K.: *Source Diversity And Newspapers Enterprise Journalism*, 1991.

5.5 Budování důvěryhodnosti u zpravodajských zdrojů

Vědci zkoumající fenomén zdrojů ve zpravodajských obsazích by se neměli ptát pouze, kdo je zdroj, ale také jak se jím vlastně stal? Případně proč? Kdo či co dává zdroji možnost v médiích formulovat svůj názor a postoj. Andrew L. Roth v článku *Who Makes The News? Descriptions Of Television News Interviewees 'Public Personae'*⁵⁵ tvrdí, že jsou to právě novináři, kteří nejen že vybírají své zdroje, ale také budují jejich důvěryhodnost před čtenáři i před sebou samými.

Jak plyne z výše zmíněného, široký počet možností vstupu do médií by měl znamenat možnost širokého počtu zdrojů, které do médií vstupují. Tak tomu ale není, média a jejich zdroje jsou víceméně homogenními skupinami. Každé médium využívá na obecné úrovni stejné zdroje, jejichž názory a výklady reality prezentuje stejně jako ostatní média.

6 Koncept sociálních sítí, teoretický důkaz omezenosti ve využívání zdrojů

Zdroje využívané médii ve zpravodajství, jejich výběr či socio-profesní struktura podléhají všem výše zmíněným ekonomicko-politicko-technologickým tlakům. Na základě empirických výzkumů lze tvrdit, že struktura citovaných zdrojů bude v tištěných, ale i audiovizuálních médiích téměř obdobná. Čtenářská zkušenost ale poukazuje ještě na další aspekt. Citované zdroje se v novinách často opakují, vystupují tam nejen lidé stejného socio-profesního původu, ale doslova ty samé osoby. Proč novináři využívají stále tytéž zdroje i ve chvíli, kdy si mohou vybrat? Mediální rutiny poskytují část odpovědi, konkrétní a detailní odpovědi na tuto otázku by spíše podal výzkum na základě hloubkových sociologických rozhovorů. Dílčí odpověď ale poskytuje také teoretický koncept sociálních sítí vycházející z kulturní a sociální antropologie.

⁵⁵ Roth, A.L.: *Who Makes The News? Descriptions Of Television News Interviewees 'Public Personae'*, 1998.

6.1 Síť jako struktura

Koncept sociálních sítí je v kontextu sociologických teorií alternativním pohledem, kde vlastnosti jedince ustupují zkoumání jeho vztahů s dalšími jedinci ve společnosti.

Je však potřeba říci, že jakýkoliv výzkum snažící se popsat „strukturu“ v její obecné a trvalé platnosti je víceméně marný. Alfred R. Radcliffe-Brown⁵⁶ mluví při popisu sociálních sítí o pojmu „social structure“. Má tím na mysli obecnou a trvalou „strukturální formu“, jako jsou národy, kmeny nebo klany, tedy lidská společenství, k nimž se lidstvo v etapách svého vývoje uchylovalo a uchyluje. Tyto široce pojaté společenské sítě/struktury si udržují svou kontinuitu a identitu jakožto skupina, a to přesto, že se mění její členové. (Radcliffe-Brown, 1940: 28) Pokud ale studujeme společenskou strukturu v konkrétní podobě v současné (žité) realitě, zabýváme se vlastně pouze sadou aktuálně existujících vztahů, navíc v daném časovém úseku. Tyto vztahy spojují dohromady konkrétní osoby a lze je pozorovat. Takové pozorování, jak plyne z výše uvedeného, ale přináší pouze dílčí sdělení. Aktuální vztahy mezi lidmi se totiž, na rozdíl od trvalých společenských struktur, mění nepoměrně rychleji, rok od roku, ze dne na den. V oblasti propojení zdrojů a novinářů je zřejmé, že zdroje se budou den ode dne lišit, s větším časovým odstupem však by již bylo možné vypožorovat jisté pravidelné struktury umožňující určitou míru zobecnění.

6.1.1 Síť spojuje jazyk

S ohledem na sociální a kulturní antropologii je ještě důležité zmínit, že primárním nástrojem a součástí sociální struktury je jazyk, který dovoluje používat kulturu, tedy symbolizovat, zároveň rozlišovat a zevšeobecňovat, což jsou schopnosti nutné pro udržování vztahů. (Murphy, 2006: 30) Někteří vědci dokonce uvádějí, že lidská síť se rozvíjela společně právě s vývojem mluveného jazyka. (van Dijk, 2006: 21)

Vznik globální sociální sítě nazývané také termínem masová společnost nebo masová komunikační síť, v níž se podle van Dijka⁵⁷ nachází lidstvo v současnosti, se vyvíjela posledních 160 let spolu s postupnou urbanizací a populačním růstem. Nyní se ale

⁵⁶ Radcliffe-Brown, A. R.: On Social Structure, 1940.

⁵⁷ Dijk, J.: The Network Society, 2006.

podle van Dijka začala společnost vyvíjet směrem dovnitř. „Vývoj network society se vyznačuje tím, že se nešíří jen kvantitativně po zemi, ale kvalitativně mění infrastrukturu a procesy fungování současných společností.“ (van Dijk, 2006: 21)

Sítě van Dijk definuje jako způsob organizace komplexních přírodních nebo společenských systémů. Síť je podle něj soubor spojení mezi elementy jednotek. Elementy jsou v rámci sítí uzlíky, tedy místa, kde se sbíhají vazby představující vztahy. Jednotkami pak míní systémy elementů a vazeb mezi nimi. „Nejmenší počet elementů v síti jsou tři, nejmenší možný počet vazeb pak dvě. Vazba mezi elementy se nazývá vztah. (van Dijk, 2006: 24)

Van Dijk pak rozlišuje několik typů sítí:

1. fyzikální síť: přírodní systémy vyšší komplexnosti (např.: síť řek, ekosystémy)
2. organické síť: organismy, nervový systém, krevní oběh či DNA
3. neuronové síť: mentální systém, mentální mapy nebo myšlenkové pochody
4. sociální síť: sociální systémy s konkrétními vazbami v abstraktních vztazích
5. technické síť: silnice, telekomunikace a třeba PC síť
6. mediální síť: spojující vysílatele a příjemce, naplněné symboly a informacemi.

6.2 Masová společnost versus společenské síť

Lidstvo prožívá svou realitu v několika vrstvách sítí zapojených do sebe. Síť jsou individuální, sítěmi jsou různé skupiny, organizace nebo komunity, síť ale fungují i na celospolečenské úrovni, či dokonce na úrovni světového společenského systému. (van Dijk, 2006: 27) Dijk ale zároveň upozorňuje, že tak, jak je chápe on, nejsou a nemají být základním kamenem současné společnosti. „Těmi zůstávají jedinci nebo rodina, příbuzenstvo a lokální komunita.“ (van Dijk, 2006: 28)

Mezi network society a mass society ale van Dijk vidí značný rozdíl. Mass society je sociální formace s infrastrukturou skupin, organizací a komunit, která se historicky vyvinula během období industriální revoluce, kdy se velké skupiny obyvatelstva stěhovaly do měst a obchodních center. Nadále je základním stavebním kamenem takové společnosti nukleární jednotka, tedy rodina. Masová společnost je podle van Dijka typická „velkým vnitřním propojením a relativně malým napojením vně“. Vztahy uvnitř společnosti jsou

centralizované a byrokratizované a masová společnost zahrnuje téměř každého jedince. (van Dijk, 2006: 34)

Základní jednotkou network society je naopak jedinec. Ten si sám určuje propojení s jinými jedinci (elementy) pomocí vazeb. „Měřítkem této společnosti je lokální i globální rozměr, glocal.“ (van Dijk, 2006: 35) Hustota uvnitř jednotek je nízká a jedinec si volí své kontakty zpoza hranic jednotky. Taková společnost má ploché a horizontální uspořádání, zatímco masová společnost je uspořádaná vertikálně. Van Dijk nepopírá, že i network society má svá centra, ale je tzv. polycentrická, přičemž některé „uzly“ jsou mnohem důležitější než jiné. Takto nahlížená společnost se jeví jako mnohem méně solidární a inkluzivní.

6.2.1 Společenské sítě mezi novináři a zdroji

Také na propojení na komunikační i sociální úrovni mezi mediálními pracovníky (novináři) a jejich zpravodajskými zdroji se lze dívat z pohledu konceptu tzv. sociálních sítí, který může přispět k poznání dalších vrstev práce se zpravodajskými zdroji.

Relativně moderní sociologický koncept sociálních sítí studuje více či méně uzavřené „skupiny“ lidí v rámci společnosti. V obecné rovině je sociální síť souborem aktérů a vztahů, které drží tyto aktéry pohromadě. Aktéři mohou být jak jedinci, tak agregované jednotky oddělení ve firmě, organizace nebo rodiny.

Aktéři tvoří sociální sítě výměnou jednoho či více zdrojů (jimiž mohou být například informace, zboží, služby, sociální nebo finanční podpora) mezi sebou. Jednotlivci nebo jednotky, mezi nimiž k výměně dochází, jsou díky této výměně ve *vztahu* (relations), což znamená, že vlastní *vazby*. Jak uvádí Mark Granovetter ve své práci *Strength of Weak Ties*⁵⁸, tyto vazby mohou být silné nebo slabé v závislosti na počtu a povaze vyměňovaných zdrojů, ale také na frekvenci a obecné „intimitě“. Z pohledu mediálních studií a sociologie zdrojů může být důležitá především frekvence výměny (například informací nebo služeb, vzájemných dohod, ústupků apod.) mezi novinářem a jeho zdrojem.

Z povahy věci také plyne, že v sociální síti jednoho novináře budou vystupovat jako signifikantní jedinci především ty zdroje, se kterými je novinář v častém kontaktu nebo které často vystupují v jeho článcích. Rozšíříme-li pak takovou síť na celou redakci

⁵⁸ Granovetter, M.: *Strength of Weak Ties*, 1973.

(v našem případě tištěného deníku, ale tento závěr lze v podstatě aplikovat na kterékoliv médium), půjde o jedince, kteří se objevují v mediálních obsazích daného média pravidelně (zdroje s přístupem), nebo o zdroje skryté, napojené na redakci, ale neobjevující se v obsazích. V tomto případě hovořím o zdrojích, které mohou být v redakčních „back regions“ (zákulisí nebo zadní linie)⁵⁹: jsou schopni redakci zásobit informacemi nebo tipy na události, zároveň ale z povahy svého zaměstnání (například PR, státní úředník neoprávněný komunikovat s médii atd.) nechtějí být v daném obsahu uvedeni nebo si to nepřeje novinář. (Trampota: 2006, 79)

Teorie o sociálních sítích ale může tento základní poznatek rozšířit ještě o poznatek, které zdroje, jež k sobě mají užší vazby, se vyskytují v médiích (poukáže tedy na agregované jednotky), zároveň ale ukáže napojení na další redakce a redaktory. S takovými poznatky pak lze dále pracovat – například v dlouhodobém časovém horizontu sledovat přesuny redaktorů mezi redakcemi a s nimi i přesuny jejich zdrojů.

Z pohledu sociologie zpravodajství, resp. zkoumání vztahu mezi novináři a zdroji je nutné zmínit koncept „síly slabých vazeb“ Marka S. Granovettera⁶⁰. Ten obecně řečeno říká, že pro skupinu je důležitější mít více slabých vazeb než menší množství těch silných, protože právě skrze slabé vazby se do skupiny dostávají nové informace a inovace. Skupiny (kmeny) jedinců zastávající stejné hodnoty a vyznávající stejné myšlenky jsou podle něj náchylné ke „stejnosti“, znají stejné věci a mají podobné informace. Proto pokud se potřebují dozvědět něco nového, tkví jejich „síla“ právě v množství slabých vazeb na jednotlivce mimo hlavní skupinu.

Obdobně se prezentují i vztahy novinářů a jejich zdrojů. Tato „skupina“ či síť totiž není jednolitá, nespojuje ji podobně jako fanoušky hokeje radost z gólu vstřeleného protivníkovi. Přestože se možná mezi sebou znají, nepřihradili by se k této skupině vědomě. Pro novináře je udržování většího množství slabších vazeb výhodné. Pokud si vzpomeneme na požadavek diverzity v médiích a koncept objektivitu či nestrannosti, dá se předpokládat, že odhalení silné vzájemné vazby mezi jedním ze zdrojů a novinářem by

⁵⁹ Pojem pochází z situationalistické filozofie, v jejímž rámci jej definoval sociolog Erving Goffman. Využil metafory divadla a s její pomocí popsal role jedinců a jejich modely chování ve společnosti. Kromě řízení dojmů, fasády a jedincova týmu popsal i tzv. regiony. Front a back regions odkazují v rámci metafory k jevišti a zákulisí. Na jeviště chodí jedinci nebo skupiny jedinců připraveni a hrají roli, kterou od nich společnost očekává. V zákulisí se odehrávají přípravy a jen málokomu je dovoleno do nich nahlédnout. (Goffman, E.: Všichni hrajeme divadlo, 1999.)

⁶⁰ Granovetter, M.: Strength of Weak Ties, 1973.

mohlo vést jednak k diskreditaci práce novináře obecně, ale i před jeho dalšími zdroji, které by se absencí vzájemné silné vazby mohli cítit ohrožené.

6.3 Biologicko-antropologický přístup k velikosti sociálních sítí

Podle britského antropologa Robina Dunbara se lidé (ačkoliv žijí v globální společnosti, ve velkých městech, a tedy zdánlivě ve velkých skupinách) podobně jako primáti pohybují ve skupinách, jejichž maximální počet členů ovlivňuje velikost (kapacita zpracování informací) šedé kůry mozkové a její schopnost udržovat kontakt se členy této skupiny. Porovnáním velikostí mozků primátů v různých fázích jejich vývoje až do současnosti došel k závěru, že právě velikost a kapacita drobné části mozku zvané šedá kůra mozková určuje, kolik primát obsáhne sociálních vazeb. Na základě tohoto výzkumu pak vypočítal, jak velkou skupinu sociálních vazeb zvládne současný člověk *Homo sapiens sapiens*.

Dunbar zjistil, že lidský mozek je schopen udržovat kontakt pouze ze 150 dalšími lidmi. Toto číslo vešlo ve známost jako „Dunbarovo číslo“. V tomto kontextu však ještě stojí za připomenutí, že velmi intenzivní vztahy dokáže člověk udržovat pouze s deseti až dvanácti jinými osobami najednou.

Společně s kolegou Hillem⁶¹ Dunbar ověřil svou premisu po počtu členů v sociální síti *Homo sapiens sapiens* ve výzkumu, který sledoval, kolika lidem pozorovaní jedinci rozešlou vánoční pohlednice. Vánoční svátky vědci vybrali s tím, že jde o „ten čas v roce, kdy lidé v západních kulturách usilují o navázání kontaktu s celou svou sociální sítí nebo alespoň s těmi jedinci, jichž si váží a považují je za důležité“. (Hill, Dunbar, 2002: 64) Výzkum premisu potvrdil v tom smyslu, že sociální síť o přibližně 150 členech je u člověka nejčastějším jevem. Velikost skupiny však variuje od 0 až do 374 jedinců v síti. (Hill, Dunbar, 2002: 58) Velikost sociálních sítí podle vědců ovlivňují faktory, jako je věk jedince, který je v centru sítě, pohlaví, rodinný stav, fyzická atraktivita, osobnostní rysy, vzdělání a výše příjmu. Dunbar také poukazuje na to, že většina sociálních sítí podléhá hierarchizaci na základě blízkosti a úzkosti vztahů s jedincem, který je centrem dané sítě.

⁶¹ Hill, R. A., Dunbar, R. I. M.: Social Network Size in Humans, 2002.

Rozlišuje tedy:

- a) kliku (do pěti osob),
- b) skupiny sympatizantů (10-15 osob),
- c) a party (do 35 jedinců)

a dodává, že člověk se běžně pohybuje v rámci „mega-part“ (mohou mít až 500 jedinců) a klanů (s 1500 až 2000 jedinci). „Nicméně mnoho jedinců, s nimiž se takto setkáváme, netvoří součást naší intimní sociální sítě a nemáme s nimi žádné oficiální vztahy.“ (Hill, Dunbar, 2002: 64)

Dunbar dodává, že vztahy ve skupinách se mohou v různých kulturách odlišovat, také se mohou vyvíjet a v čase proměňovat. I přesto ale uvádí, že v současných západních společnostech, kde jednotlivci tvoří egocentrické sítě v rámci prakticky neomezené řady sociálních možností, neliší se od sítí pozorovaných v tradičních společnostech ani s ohledem na velikost nebo sociální rozvrstvení sítě. Dunbar z toho vyvozuje, že kognitivní omezení velikosti sítě lze použít univerzálně pro všechny moderní jedince.

Při aplikaci konceptu sociálních sítí na novináře a zdroje je zapotřebí mít na paměti, že novináři žijí i jiný než „mediální život“, tedy že v jejich sociálních sítích, tak jak je definuje Dunbar, jsou i jiné osoby než zdroje, které využívají ve své profesi. Nicméně koncept sociálních sítí lze zobecnit a využít jej právě pro popis systému, v němž se novináři a zdroje v českém mediálním prostředí pohybují.

Skupiny, které vytvářejí novináři a jejich zdroje, nejsou ani komunitou, ani společností jako takovou. Oproti komunitě chybí mezi všemi jedinci, kteří jsou zapojeni do sítě sociálních vazeb mezi novináři a zdroji, citová vazba. Společnost je zase na druhou stranu příliš obecná a široká skupina, v níž jsou vztahy mezi jedinci zprostředkované a nepřímé. Sociální vazby mezi médii, novináři a zdroji proto z tohoto pohledu nejlépe odpovídají konceptu sociálních sítí.

7 Shrnutí

Zpravodajské organizace jsou omezené nedostatkem času a peněz a zároveň nucené každý den (v případě vysílání dokonce několikrát denně) přinášet zprávy. Pravidelnost publikování zpravodajských obsahů znamená, že média žijí po dosažitelném a spolehlivém zdroji informací. Vládní (státní) instituce jsou na druhou stranu ochotny sytit hladovějící mediální organizace, a proto jim „zpřístupňují informace pravidelně a v podobě, kterou média snadno zkonzumují“. (Schudson, 2003: 134) Většina těch, kteří něco vědí a vystupují ve veřejnoprávních i komerčních, mainstreamových i lokálních médiích, jsou ve většině demokratických zemí úředníci (zástupci státního aparátu).

Michael Schudson ve své knize⁶² shrnuje témata sociologie zpravodajství a připomíná zásadní (dvakrát zásadní) témata, koncepty a zjištění spojená se studiem zdrojů ve zpravodajství.

Kromě těchto zdrojů mají možnost vstupovat na „trh myšlenek a názorů“ i další subjekty. Schudson na příkladu univerzity ukazuje, jak jsou média pro etablování institucí v rámci společnosti nesmírně důležitá. „Také univerzity soupeří, aby zaujaly studenty, měly dostatečnou publicitu a dělaly tak dojem na grantové komise nebo aby si udržely své zaměstnance, kvůli dobrému jménu instituce, pro niž pracují, atd.“ (Schudson, 2003: 135) O to samé se ale snaží i další organizace a instituce.

Objevit se ve zpravodajství je měna, za niž se podle Schudsona směňuje pozice ve společnosti nebo v polích, v rámci nichž jedinec usilující o přístup do médií koexistuje.

Přestože o „získání pozice“ skrze přístup do médií usiluje mnoho organizací a institucí, státní zdroje ve zpravodajství dominují (a to nejen české, ale i zahraniční, které si tak prostřednictvím tisku budují v ČR obraz své země). Ve zpravodajství navíc dominují zdroje rutinní. Většina zpráv přichází do médií skrze běžné, předem zorganizované, státem (vládou) iniciované „události“, jako jsou tiskové zprávy, konference, projevy, slyšení nebo zákulisní informace. I takzvané „leaks“, úniky informací, mohou být zorganizované. Motivací většiny novinářů je pak podle Schudsona snaha dostat se k nejvyšším představitelům institucí, které rutinně poskytují informace a které mají daní novináři „na starost“. Výhoda těchto zdrojů totiž je, že mluví s mnohem vyšší zodpovědností a jejich informace mají větší váhu než například sdělení tiskových mluvčí. (Schudson, 2003: 137)

⁶² Schudson, M.: The Sociology of News, 2003.

Schudson také upozorňuje, že v otázce zdrojů platí za hodnotnější zdroje spolehlivé. Takové zdroje (považované za spolehlivé, důvěryhodné a poskytující relevantní informace) pak disponují mocí, která se projevuje především tím, kterým novinářům k sobě umožní přístup a kterým tento přístup znesnadní nebo znemožní. Podle Schudsona dostanou šanci lepšího přístupu často novináři z „lepších“ médií. (Schudson, 2003: 138)

Stejně jako novináři a editoři denně přemýšlejí nad tím, které informace publikují, které odloží na později, které jsou prioritní a které nadčasové, přemýšlejí podle Schudsona i zdroje. Označuje je za „paranovináře“ a tvrdí, že i zdroje přemýšlejí, jak své informace dávkovat.

Není pravda, že by vztahy mezi novináři a zdroji zajímaly pouze sociální a mediální vědce. To, že jde o vztahy v určitém smyslu důležité, potvrzuje i to, že je reflektují samotná média například v rámci svých etických kodexů. Otázka „quo bono?“ nebo otázka přijímání darů od kohokoliv.⁶³

Schudson si všímá i dalšího zajímavého aspektu, který zvýrazňuje důležitost sledování vztahů mezi médii a zdroji. Je to vzájemná manipulace vycházející ze sdílení společného sociálního světa. Novináři a jejich zdroje většinou žijí ve stejném městě, často hlavním v dané zemi, chodili do stejných škol, bydlí v podobných podmínkách, jezdí na podobné dovolené. „Vzájemně se tak ujišťují, že jejich myšlenky jsou správné.“ (Schudson, 2003: 144)

Sociologické studie popisují tvorbu zpravodajských obsahů jako aktivitu tvorby reality pod vedením vládnoucích elit. „Jedna studie za druhou tuto premisu potvrzují.“ (Schudson, 2003: 150)

Studium zdrojů znamená pro sociologii zpravodajství jednu z dalších možností, jak hodnotit média, jakožto společenské instituce, součásti společnosti, komunikační kanály či demokratický prvek společnosti. Takové hodnocení má podle Schudsona dvě možná východiska:

- a) Portrét světa se z pohledu na práci médií se zdroji zdá deformovaný vnímáním a výběrem událostí vydavateli, editory, novináři, který navíc probíhá absolutně nezávisle na jakýchkoliv demokratických principech.

⁶³ V kodexech se objevuje například požadavek na novináře, aby se při získání informace ptal také, komu zveřejnění informace prospěje, nebo požadavek nepřijímat od zdrojů dary přesahující určitou (nepříliš vysokou) cenu.

- b) Média tým, že věnují pozornost především „demokraticky zvoleným orgánům“ (státním a vládním institucím), vlastně odrážejí volbu společnosti, a jsou tím pádem služebníky demokratického zřízení. (Schudson, 2003: 151)

Novináři a jejich zdroje mohou nejen z vědeckého pohledu působit jako víceméně uzavřená skupina, do níž je přístup omezený či komplikovaný, pokud jedinec nedisponuje výrazným kulturním či ekonomickým kapitálem. Tyto uzavřené skupiny fungují jako svého druhu sociální síť. Provázanost zdrojů, novinářů a médií se dá předpokládat a navíc je specificky národní, nepřenositelná. Vztahy buď existují, nebo ne, není nic mezi tím. Pro obě zúčastněné strany je výhodnější udržovat větší množství „slabých“ vazeb, které mohou, pokud je to potřeba, na určitý časový nebo tematický úsek „zesílit“ (například pokud se obsahem zpravodajství stane stávka odborářů, lze pro dobu stávky predikovat silnější vazby mezi novináři a předsedou odborů). To, že skupina zdrojů kolem každého novináře je velmi omezená, jak o tom psal již Herbert Gans, potvrzuje i antropologický výzkum. Podle něj mají lidé omezenou kapacitu mozku, a mohou tak aktivně udržovat jen určitý počet vztahů. V tomto smyslu nesmíme zapomenout, že novinář nemá jen vztahy se svými zdroji.

V následující části diplomové práce se budu věnovat analýze zdrojů spojených se třemi českými významnými deníky (Právo, HN, MfD) a pokusím se sestavit „mapu“ zdrojů, novinářů na ně napojených a kromě toho také zařazení zdrojů do skupin a přiřazení zdrojů k specifickým tématům, k nimž se vyjadřují. Analýza by měla přinést empirické důkazy omezenosti přístupu do médií, „tlupovitosti“ spojené s mediálním prostředím a v neposlední řadě také seznam jedinců, kteří mají v českých novinách opakovaně příležitost a možnost formulovat svůj pohled na svět. Předpokládám, že těchto jedinců jsou maximálně desítky.

8 Obsahová analýza

8.1 Použitá metoda

K zmapování struktury zdrojů, které novináři využívají při své práci, lze využít řadu analytických nástrojů. Nabízí se ale například v minulosti ověřené stínování práce novináře⁶⁴, dotazníková šetření⁶⁵ nebo rozhovory či focus groups, které často využívali vědci z Glasgow University Media Group⁶⁶. Takové postupy umožňují konfrontovat přímo ty, kteří výsledný produkt – zpravodajství – vytváří. Dotazováním na pracovní proces a redakční rutiny lze získat detailní data o způsobech získávání a zpracovávání informací v médiích. Abychom však získali kompletní přehled všech zdrojů, které ve vybraných denících vystupují, znamenalo by to oslovit všechny členy vybraných redakcí a vyžadovat od nich dobrou paměť. Nevýhodou navíc v takovém případě je také riziko nízké návratnosti dotazníků, neochota účastnit se rozhovorů či focus groups a v neposlední řadě závislost výzkumníka na tom, které informace mu novináři sdělí. Takový soubor dat tak vykazuje jistou nereprezentativnost a lze jej jen těžko zobecnit.

Kvantitativní obsahová analýza výsledných mediálních obsahů oproti tomu umožňuje velmi specificky a konkrétně popsat sledovaný jev za použití relativně snadno čitelných nástrojů, jako jsou čísla, tabulky a grafy.⁶⁷ Kvantitativní metody se velmi dobře využijí ve výzkumech, v nichž je potřeba zpracovat velké množství souborných dat, což je i případ této práce. V této práci nepotřebujeme postihovat kvalitu zdrojů, jejich moc deklarovanou typem promluv nebo způsob, jak jejich promluvy rámují novináři.

Přesto, že mou snahou bylo výzkum vést v ryze kvantitativních měřítkách, nelze se ani v takovém výzkumu do určité míry vyhnout kvalitativnímu hodnocení vzorku. Už samotné přiřazování zdrojů nebo témat článků do jednotlivých kategorií je totiž v podstatě přisuzováním kvality. Významný představitel britských kulturních studií působící v birminghamském Centre for Contemporary Cultural Studies David Morley v rozhovoru s Johannem von Moltke⁶⁸ říká, že na žádný mediální text se nedá dívat pouze s ohledem na

⁶⁴ Tuchman, G.: Making News, 1978.

⁶⁵ White, D. M.: The „Gatekeeper“, 1950.

⁶⁶ Více viz Philo, G. Seeing And Believing, 1990 nebo Eldridge, J. Glasgow Media Group: A Reader, 1995.

⁶⁷ Více o kvantitativní metodě např. Wimmer, R. D., Dominick, J. R.: Mass Media Research: An Introduction. 1997 nebo Schulz, W. et. al.: Analýzy obsahu mediálních sdělení, 2005.

⁶⁸ Morley, D.: Media, Modernity and Technology: The Geography of the New, 2007.

frekvenci jeho výskytu, důležitý je i kontext, politický diskurz a ekonomické struktury, které takový text rámuje a produkuje. Abstrakci spojenou s kvantitativním výzkumem považuje za silný nástroj, ale pouze pokud výzkumník každou vyvažuje, co abstrakcí získává a co ztrácí. (Morley, 2007: 43)

Nevýhodou kvantitativního typu výzkumu je, že může sledovat pouze zjevné zdroje, explicitně uvedené v textech. Zdroje, které do výsledných mediálních obsahů nevstupují, tak zůstanou skryty a mohou být předmětem zkoumání právě například v rámci focus groups. Další nevýhodou je to, že kvantitativní analýza neumí vysvětlit jevy, které se nedají „spočítat“, jako je například míra souhlasu nebo nesouhlasu s vyjádřením citovaného zdroje, kterou novinář projevuje tím, jak svůj zdroj uvede.

8.2 Cíl výzkumu

Zkoumání informačních zdrojů a jejich výskyt v českých médiích se do současnosti podle dostupných informací omezoval pouze na analýzu zdrojů v určité tematické oblasti (krize v ČT, přístup žen do TV vysílání, „odborníci“ v médiích). Tento způsob zkoumání, přestože přináší zajímavé výsledky, je však ve své podstatě výrazně zkreslující. Vybírá si téma, a přitom nedokáže přesně určit míru frekvence výskytu tohoto tématu v mediálních obsahcích. Může ukázat, že novinář si například v oblasti tematiky školství a vzdělávání vybírá stále stejné mluvčí, ale už nezařadí tyto mluvčí do širšího kontextu ostatních mluvčích, kteří v novinách vystupují.

Především z toho důvodu, že v České republice dosud neexistuje výzkum, který by mapoval zdroje tištěných médií komplexně, bez zaměření na určitou tematickou agendu, přístup žen do médií či společenskou skupinu, jsem pro tuto diplomovou práci zvolila kvantitativní obsahovou analýzu výsledných mediálních obsahů. Jsem si vědoma určitých omezení spojených s touto metodou a také omezenými možnostmi při interpretaci dat. Přesto považuji stanovení určitého rámce nebo vymezení prostoru, který tato problematika v českých médiích zabírá, za správný první krok, na nějž mohou navazovat specifitější a konkrétnější výzkumy využívající kvalitativních metod, jako již zmíněné focus groups, hloubkové rozhovory nebo kvantitativní konkrétně cílenými otázkami vyplněná dotazníková šetření.

Soubor dat je specifický tím, že se nezaměřuje na určitou část mediálních témat, nebo dokonce jen na jedno vybrané, jeho ambicí bylo zachytit kompletní obraz zdrojů, které se vyskytují ve vybraných českých médiích.

8.3 Sběr dat

Jakkoliv přehledné a zřejmé a na první pohled snadno získatelné jsou výsledky kvantitativního výzkumu, sběr dat pro takový výzkum a jejich třídění je přesným opakem. Relevantní a reliabilní výzkum potřebuje kompletní, úplná a správná data. Pokud nějaký jejich díl chybí nebo jsou data zpracována za pomoci špatně nastaveného sémantického filtru, není možné, nebo je to velmi složité, zodpovědně přednést výsledky. Tomu jsem se při své práci snažila vyhnout, a sběr dat proto probíhal fyzicky procházením novin v knihovnách bez využití search engine technologií a sémantických filtrů v rámci databází mediálních obsahů.

8.4 Postup výzkumu

Základní postup při použití kvantitativní metody analýzy stanovili například Wimmer a Dominick (1997). Postupně je třeba: 1) formulovat výzkumné otázky či hypotézy, 2) vymežit soubor dat, a to ve čtyřech úrovních – výběr sledovaného média, výběr sledovaných obsahů k analyzování, časové období, stanovení analyzované jednotky, 3) definovat jednotlivé kategorie a jejich proměnné, 4) sestavit kódovací knihu, 5) zaškolení kódovače a pilotní studie, 6) takto nadefinovaný soubor zakódovat, 7) získaná data zanalyzovat, 8) data vyhodnotit a interpretovat. (Wimmer a Dominick, 1997: 116)

8.5 Výzkumné otázky

Jak jsem již dříve popsala, tato práce se snaží analyzovat základní charakteristiky propojení zdrojů s jednotlivými redaktory a redakcemi třech vybraných celostátních českých tištěných deníků a jejich strukturu. Snaží se tedy a) určit socio-profesní charakteristiku zdrojů, které novináři jednotlivých redakcí přímo citují, b) určit míru omezení počtu informačních zdrojů, c) určit míru obměny informačních zdrojů v čase, d)

určit, jaké funkce zastávají zdroje, které mají do médií snazší přístup a možnost častěji interpretovat skutečnost.

Na základě tohoto záměru jsem stanovila tyto základní výzkumné otázky:

V1. Jaká je socio-profesní charakteristika zdrojů citovaných ve vybraných denících?

V2. Jaké je mezi zdroji procentuální zastoupení žen a mužů? Z jakých lokalit zdroje pocházejí?

V3. Obměňují se zdroje deníků v čase? Kolik takových zdrojů je? Jaké jsou opakující se zdroje z hlediska socio-profesní charakteristiky?

V4. Odlišují se od sebe skupiny zdrojů, které se soustřeďují kolem redakcí jednotlivých deníků?

8.6 Zkoumaný vzorek

Výběr studovaných deníků byl zúžen, stejně jako byla oproti předloženým tezím mírně upravena metoda a koncept studie. Metodou analýzy byla kvantitativní obsahová analýza⁶⁹, tedy výzkumná technika pro objektivní, systematický a kvantitativní popis obsahu komunikace. Tradiční obsahová analýza, jak ji definoval Berelson, je nejstarší a stále nejpoužívanější metodou výzkumu. (McQuail, 1999: 309) Při sestavování vzorku jsem se inspirovala výzkumem Daniela C. Hallina, Roberta Karla Mahoffa a Judy K. Weddleové.⁷⁰

Za jednotku analýzy jsem zvolila jeden citovaný zdroj, k němu jsem pak kódovala řadu proměnných (viz dále). Zkoumaný vzorek představují tři celostátní deníky Mladá fronta Dnes⁷¹, Hospodářské noviny a Právo, které vycházejí v ČR⁷². Zmíněné deníky jsou

⁶⁹ Berelson, B.: Content Analysis in Communication Research, 1952.

⁷⁰ Hallin, D. C.; Manhoff, R. K.; Weddle, J. K. Sourcing Patterns of National Security Reporters, 1993

⁷¹ MF Dnes: čtenost 1 076 000, prodaný náklad 291 711; Hospodářské noviny: čtenost 223 000, prodaný náklad 57 390; Právo: čtenost 411 000, prodaný náklad 145 032. Zdroj: Media Projekt 2008; GfK Praha – Median [online]. [cit. 2010-05-04] Dostupný z WWW <http://www.median.cz/docs/MP_2008_zprava.pdf> Průměrný denní prodaný náklad HN: 59 787 výtisků, MFD: 293 991 výtisků, Právo: 184 251 (Unie vydavatelů, 2010)

⁷² Celostátní deníky vydávané v ČR jsou Blesk, Mladá fronta Dnes, Právo, Aha!, Lidové noviny, Hospodářské noviny, Šíp. Viz <http://www.compet.cz/hospodarska-soutez/sbirky-rozhodnuti/7698/>

zároveň nejčtenějšími na trhu, pokud nebereme v úvahu bulvární noviny Blesk, Aha!, Šíp a specificky zaměřený Sport. Důvodem, proč jsem do výzkumu nezahrnula i Lidové noviny, je jednak jejich nízká čtenost (přestože prodaný náklad převyšuje prodaný náklad Hospodářských novin) a také časově, technicky a finančně omezené možnosti výzkumu. Zde bych chtěla podotknout, že srovnání diverzity zdrojů mezi deníky Mladá fronta Dnes a Lidovými novinami (oba spadají do stejného vydavatelství MAFRA) by mohlo být námětem na další výzkum. Deníky vybrané do této studie kladou důraz na domácí nebulvární zpravodajství a nehlásí se k žádným politickým stranám⁷³. Deklarovaná nestrannost je, jak bylo uvedeno dříve, předpokladem pro různorodost využívání zdrojů, tedy diverzitu zdrojů.

Analyzovaným obdobím byl rok 2008, respektive první měsíc každého kvartálu (leden – 27 vydání Práva a Mladé fronty DNES, 23 vydání Hospodářských novin; květen – 27 vydání Práva a Mladé fronty DNES, 22 vydání Hospodářských novin; září – 26 vydání Práva a Mladé fronty DNES, 22 vydání Hospodářských novin). Důvodem, proč jsem výzkumný vzorek nekonstruovala například jako virtuální týden⁷⁴, je jedna z výzkumných otázek, a sice „obměna zdrojů v čase“, v tomto případě tedy po čtvrtletí.

Do studie byly zařazeny zpravodajské texty a rozhovory, které vyšly na stránkách domácích rubrik (Právo – Zpravodajství, MfD – Z domova, HN – Česko). Nekódovala jsem lokální zpravodajské stránky, ekonomické rubriky, zahraniční rubriky, sport, inzerci a speciální přílohy. Za text považuji každý článek, tedy graficky oddělený a uzavřený útvar s vlastním titulkem včetně obrazového materiálu. Jako samostatný útvar byly počítány fotografické boxy, pokud se v popisku objevila započítatelná citace. (viz dále).

Z titulní strany jsem vzhledem k její specifičnosti⁷⁵ vybírala pouze ty články, které dále pokračovaly na stránkách náležejících do domácí rubriky. Do výběru tak nebyly zařazeny například texty s domácím ekonomickým obsahem. Tyto texty by však vzhledem ke svému obsahu, který mapuje české podniky a hospodářství, by však neměly být ve zkoumání zpravodajských zdrojů českých médií vyjmuty nebo zapomenuty. Zde se možná ještě ve větší míře, než v domácích rubrikách koncentrovaných především na události z politické scény, může projevit slabá diverzifikace a stereotypy práce při vyhledávání

⁷³ Viz etické kodexy listů.

⁷⁴ Früh, W.: Inhaltsanalyse, 2007, s. 109.

⁷⁵ Titulní strana se vyznačuje tím, že zde deníky zpravidla umísťují obsahy poutající také do dalších rubrik s ohledem na relevantnost a nejdůležitější události dne. Objevují se zde ale i zpravodajské texty s domácí tematikou.

zdrojů, resp. spoléhání se na osvědčené zdroje, resp. zdroje schopné zásobovat novináře „tématy“. Tato práce se jim však kvůli rozsahu a omezenému času nevěnuje.

Výběr textů zařazených do studie je dále omezen podmínkou, že zkoumaný text musí být signován konkrétním jménem nebo značkou. Do analýzy tak nebyly zařazeny agenturní texty (signované zpravidla ČTK nebo zařazené do takto signovaných rubrik) ani texty, kde byl jako autor uveden člen redakce a ČTK. Argumentem pro takový postup je to, že zdroje citované v agenturních textech jsou přebírané a redaktor na jejich výběr nemá vliv, což nenaplnuje cíl této práce – zmapovat zdroje přímo napojené na redaktory jednotlivých zkoumaných deníků. Do studie jsem zařadila i články s více než jedním autorem. Například Hallin a kol. tyto texty ze své studie zdrojů v armádním zpravodajství vyřadil, jelikož zjišťoval jmenovitě zdroje využívané danými redaktory a u dvojitého autorství se nedá přesně určit, který zdroj „patří“ kterému redaktorovi. Hallinova studie je však také omezena pouze na redaktory pokrývající armádní zpravodajství, a z toho důvodu je také do maximální míry konkrétní. Přestože v redakcích studovaných deníků jsou specializovaní redaktoři, jejich pozice a specializace není oficiální. Dala by se sice určit z pohledu tematického obsahu článků podepsaných jejich jménem, pro účely této práce je to však nadstavba.

Základní jednotkou výzkumu byla citace: pokaždé, když byl nějaký zdroj explicitně citován, tedy jeho promluva byla v textu uvedena a ukončena uvozovkami, kódovala jsem identitu daného zdroje. Důvod, proč jsem využívala pouze přímých citací, gramaticky uzavřených uvozovkami, je ten, že lze takové útvary považovat za přímé citování odpovědi na novinářovu otázku. Tedy lze dovést, že mezi novinářem a zdrojem došlo k sociálnímu kontaktu, který je naplněním sociálních vztahů, tak jak je popsala van Dijk. Ze studie tedy byly vyřazeny parafráze citací a názorů. Celkem jsem sledovala 11 proměnných.

Identifikační proměnné

- Název deníku
- Datum vydání
- Strana
- Autor redakčního příspěvku

Tematické proměnné

- Téma

Proměnné citovaného zdroje

- Jméno
- Pohlaví
- Politická příslušnost
- Tiskový mluvčí (ano/ne)
- Socio-profesní kategorie
- Místo

Identifikační proměnné

- Název a datum vydání kódují tak, jak jsou uvedeny na titulní straně periodika.
- Zapisuji pouze stranu, na níž článek uvedený stejným titulkem začíná.
- Jméno autora (autorů) zapisuji tak, jak je uvedeno u článku. Pro účely dalšího zpracování zobecním novinářské značky⁷⁶ do skupiny „další redaktoři“.

Tematická proměnná

- Kódování tématu jako jediné vybočovalo z jinak ryze kvantitativní analýzy. Vzhledem k velkému množství sesbíraných dat nepřinesl pilotní průzkum relevantní obraz tematické agendy ve sledovaných měsících. Postupovala jsem tedy jako u zakotvené metody⁷⁷ a postupným zobecňováním shlukla hlavní témata článků do širších tematických agend.

Proměnné citovaného zdroje

- Jméno aktéra v plném znění.
- Mluvčí je ten, kdo v textu přímo promlouvá. Aktérem ten, o němž ostatní mluví, ten, který je hybatelem, iniciátorem, důvodem zprávy.
- Pohlaví se odvodí od jména (ženské příjmení je zakončeno na -á). U výjimek (Kateřina Jacques atd.) se určí podle gramatické stavby věty a podle shody přísudku s podmětem (Jacques uvedl-a, řekl-a atd.).

⁷⁶ Zkracují jméno novináře na většinou tři, někdy dvě nebo čtyři písmena. Uvádějí se u kratších textů.

⁷⁷ Více o této metodě Strauss, Anselm L.; Corbin, Juliet: Basics of Qualitative Research (1990)

- Politickou příslušnost kóduji, pokud byla uvedena přímo u jména (Petr Bratský (*ODS*)) nebo pokud vyplývá z textu (*lidovecký* předseda Jiří Čunek).
- Tiskový mluvčí ano znamená, že citovaný zdroj je jako tiskový mluvčí uveden.
- Socio-profesní kategorie je zařazení citovaného zdroje do socio-profesní skupiny. Vzhledem k velkému množství sesbíraných dat nepřinesl pilotní průzkum relevantní obraz možných kategorií zdrojů ve sledovaných měsících. Postupovala jsem tedy jako u zakotvené metody. Nejdříve jsem kódovala přesný popis profese tak, jak ji uvedla média, podobné gramatické varianty jedné profese jsem pak sloučila pod jednu profesi a profese stejného povolání jsem sloučila do kategorií, k nimž jsem přiřadila rámcové kategorie:
 - Nejnižší úroveň rozřazuje zdroje podle pojmů vycházejících z pojmenování společenské skupiny nebo profese přímo v daném deníku (policejní mluvčí, studentka, poslanec, místostarostka atd.), celkem bylo zaznamenáno 214 pojmů.
 - Nejvyšší úroveň obsahuje 21 kategorií:
 - armádní složky: vojáci, armádní velení do úrovně náčelníka generálního štábu
 - církev a neziskové organizace: církve všech náboženství a náboženské spolky, neziskové organizace všeho druhu
 - jednotky IZS: policie, hasičský záchranný sbor, zdravotnická záchranná služba
 - kultura, umění, média: kulturní spolky, organizace, národní divadlo, muzeum, knihovna a jejich zaměstnanci
 - nadnárodní organizace: NATO, EU
 - odborníci: zdroje označené novináři jako „odborníci“, „experti“, „specialisté“ a podobně
 - odborové organizace: zástupci odborových organizací celorepublikových, místních i firemních či oborových
 - pachatelé a oběti trestné činnosti

- politické strany (bez členů PSP ČR): členové politických stran neuvedení jako poslanci, senátoři nebo zastupitelé
- samospráva (obce, kraje): volení zastupitelé a pracovníci krajských a obecních úřadů
- soudní moc, právní zástupci: zdroje ze všech úrovní soudů a státních zastupitelství, právníci a advokáti
- soukromá sféra: zdroje ze soukromých firem, podnikatelé, živnostníci
- společnosti nesoukromého charakteru: České dráhy, Česká pošta
- státní správa: úřady a organizace, které nespádají do žádné z dalších kategorií, přesto jde o významné instituce (NBÚ, ÚOHS, ÚOOÚ, SÚKL, ÚIV, hygienické stanice, veterinární správa, ...)
- univerzity, školy, odborné instituce
- vězeňská a probační služba: zdroje zastupující vězeňskou službu a probační a mediační službu
- výkonná moc: vláda a prezident ČR
- zákonodárná moc: poslanci a senátoři Parlamentu ČR, další nevolení zaměstnanci těchto institucí
- zdravotnictví a sociální péče: lékaři, sestry, lékárníci, zdravotničtí pracovníci, lidé a organizace zajišťující sociální péči
- vhodné svědci⁷⁸: nahodilé neinstitucionální zdroje, běžní občané z „ulice“, jejichž výpověď hovoří pouze za ně samé a popisuje jejich osobní zkušenost; svědci událostí
- jiné institucionální: například zástupci zahraničních vlád a ministerstev

⁷⁸ Pojem vhodné svědci (opportune witnesses) si vypůjčují od Lutze Hageny (Lutz, H.: *Opportune Witnesses*, 1993.) Obsah pojmu je však v případě této práce posunutý. Hagen jako „vhodné svědky“ označuje osoby, které si novinář vybírá s ohledem na vlastní názor na dané téma (v Hagenově případě šlo o výzkum zpravodajství a objem citovaných zdrojů k tématu sčítání lidu v roce 1987). I v případě „obyčejných lidí“, které novináři využívají na dokreslení tématu nebo jako dotčené osoby lze uvažovat o tom, že si tyto hlasy vybírají s ohledem na to, jaký je jejich názor na dané téma.

- Jako místo kóduji lokalitu, která je uvedena přímo v článku jako místo, odkud zdroj „promlouvá“ nebo odkud pochází; případně lokalitu, která vyplývá ze znalosti sídla dané instituce.

Jako zdroj jsem počítala jakoukoliv osobu, instituci nebo dokument, který novinář přímo citoval. V každém článku byla citace započítávána pouze jednou. Z hlediska této práce nebyl primární rozsah jednotlivých citací, tedy velikost „plochy“, kterou dané citace jedné osoby hypoteticky pokryly, ale diverzita zdrojů jako takových a zjištění struktury zdrojů, které redakce a redaktori přímo sami kontaktují nebo využívají jejich sdělení.

Ze vzorku jsem vyloučila zdroje citované v rámci intermediální agendy (citace převzaté z jiných médií). Nevylučovala jsem anonymní zdroje. Zdroje v textech podepsaných pouze novinářskou zkratkou jsem započítávala pouze do obecné sítě daného deníku a nepřisuzovala jsem je konkrétnímu novináři.

Oproti výzkumu provedenému Hallinem a kol. zaměřenému na diverzitu zdrojů u armádních zpravodajů v americkém tisku jsem počítala danou osobu, pokud byla v textu explicitně citována, pouze jednou. Nikoliv tedy jako Hallin, který jako jednotku počítal citaci v článku a jednom odstavci⁷⁹. Hallin tak svůj výzkum rozšířil ještě o rámec četnosti citací (prostoru, který v novinách dostanou) u daných konkrétních osob. Tato část výzkumu však již směřuje na konkrétnější úroveň, což není bez zajímavosti a v rámci českého mediálního prostředí by si zasloužilo vlastní výzkum, v této práci však tento rozměr není zahrnut.

S takto zpracovaným materiálem jsem poté s využitím databázového programu MS Access a funkce kontingenčních tabulek v programu MS Excel zanalyzovala získaná data.

Při finální analýze jsem se však vracela k původnímu datovému souboru a snažila jsem se vybraná „zobecněná“ data vyložit v širším kontextu za využití informací získaných při podrobném sběru dat.

⁷⁹ Pokud se v textu objevila citace stejné osoby znovu a pokud to bylo v jiném/dalším odstavci, započítávají se obě citace, jako kdyby byl citován dvakrát. (Hallin, 1993)

8.7 Zdroje využívané novináři deníků Hospodářské noviny, Mladá fronta DNES a Právo

8.7.1 Globální pohled

Analýza tak rozsáhlého souboru dat, jaká zahrnoval tento výzkum, je omezena vysokou mírou abstrakce a zobecnění, jehož bylo nutné pro prezentaci výsledků využít. Jako vodící a zároveň vypovídající prvek jsem kromě reálných či procentuálních vyjádření výsledků použila koeficient „počet citací na osobu“. Citací se rozumí vyjádření přímé řeči v jedné textové jednotce. Osobou pak konkrétní člověk, jehož promluva byla uvedena přímou řečí. Tento koeficient ukazuje na míru opakování daného zdroje v daném období či médiu. Čím nižší číslo je, tím vyšší byla diverzita zdrojů v dané kategorii nebo v daném období. Čím vyšší číslo, tím naopak byla diverzita zdrojů v dané kategorii nižší. Jeden zdroj byl průměrně citován častěji, což znamená, že omezená skupina zdrojů v této kategorii měla možnost opakovaného přístupu.

Tab. č. 1: Počet článků, počet citací, počet citovaných osob, počet autorů (redaktorů, kteří v textové jednotce měli citaci) ve sledovaném období a sledovaných denících.

Období	Deník	texty (N)	podíl	citace (N)	podíl	citace/text	osoby (N)	podíl	citace/osoba	autoři* (N)	osoba/autor*	citace/autor*
1.1.-31.1. 2008	Hospodářské noviny	154	20,2%	387	21,0%	2,51	325	29,4%	1,19	23	14,13	16,83
	Mladá fronta DNES	285	37,4%	567	30,8%	1,99	437	39,5%	1,30	46	9,50	12,33
	Právo	324	42,5%	886	48,2%	2,73	594	53,7%	1,49	65	9,14	13,63
	CELKEM	763	100,0%	1840	100,0%	2,41	1106	100,0%	1,66	134	8,25	13,73
1.5.-31.5. 2008	Hospodářské noviny	178	24,4%	492	27,2%	2,76	367	34,7%	1,34	21	17,48	23,43
	Mladá fronta DNES	240	32,8%	581	32,2%	2,42	454	42,9%	1,28	52	8,73	11,17
	Právo	313	42,8%	734	40,6%	2,35	484	45,7%	1,52	51	9,49	14,39
	CELKEM	731	100,0%	1807	100,0%	2,47	1058	100,0%	1,71	124	8,53	14,57
1.9.-30.9. 2008	Hospodářské noviny	162	23,1%	487	27,4%	3,01	344	35,3%	1,42	14	24,57	34,79
	Mladá fronta DNES	272	38,7%	688	38,7%	2,53	485	49,7%	1,42	36	13,47	19,11
	Právo	268	38,2%	601	33,8%	2,24	392	40,2%	1,53	44	8,91	13,66
	CELKEM	702	100,0%	1776	100,0%	2,53	975	100,0%	1,82	94	10,37	18,89
Celkem	Hospodářské noviny	494	22,5%	1366	25,2%	2,77	886	34,6%	1,54	40	22,15	34,15
	Mladá fronta DNES	797	36,3%	1836	33,9%	2,30	1179	46,0%	1,56	92	12,82	19,96
	Právo	905	41,2%	2221	41,0%	2,45	1167	45,6%	1,90	78	14,96	28,47
CELKEM		2196	100,0%	5423	100,0%	2	2562	100,0%	2,12	210	12,20	25,82

*novinářské značky jsou počítány jako jeden autor

– Kvantitativní analýza proběhla na celkovém vzorku 2196 článků (Hospodářské noviny: 494 článků, MF Dnes: 797 článků, Právo: 905 článků).

- Celkem bylo zaznamenáno 5423 citací a 2562 citovaných osob (součet osob, které se v daném období objevily ve sledovaných denících, není prostým součtem jednotlivých měsíců, jelikož citované osoby se v jednotlivých měsících opakovaly).
- Celkový počet novinářů, kterým ve sledovaném období sledované deníky publikovaly články s přímou citací, byl 210.

Komentář k tab. č. 1

Hospodářské noviny (HN) publikovaly 494 článků (22 % ze sledovaného vzorku), v nichž byl někdo přímo citován. Ze sledovaných deníků je to nejmenší počet, HN měly zároveň nejnižší zaznamenaný počet citací (1366 citací, 25 % ze sledovaného vzorku). Ze sledovaných deníků mají nejvyšší průměrný počet citací v jednom článku (2,77 citací). Vzhledem k tomu, že jsem kódovala citovanou osobu v textové jednotce pouze jednou, vyplývá z toho, že redaktori Hospodářských novin se při své práci obracejí na více zdrojů než zbylé dva sledované deníky. Ve sledovaném období promluvilo v HN 886 unikátních zdrojů. Tyto zdroje pak ve výsledku „řekly“ 1,54 citace, což řadí Hospodářské noviny před Mladou frontu Dnes (1,56 citace) i před Právo (1,9 citace).

Mladá fronta DNES (MfD) publikovala během sledovaných měsíců 797 článků (36 % ze sledovaného vzorku), v nichž přímo citovala své zdroje. I počet zaznamenaných citací (1836 citací) je úměrně tomu vyšší. Ze sledovaných deníků má MfD nejmenší počet citací na jeden článek (2,3 citace), z čehož plyne, že se redaktori tohoto deníku při zpracování průměrného textu obracejí na nejnižší počet zdrojů. Celkem jich ve sledovaném období oslovili 1179 a každý z těchto zdrojů řekl průměrně 1,56 citace.

Deník Právo publikoval 905 článků (41 % ze sledovaného vzorku), což je nejvyšší počet ze sledovaných deníků.⁸⁰ V těchto článcích bylo zaznamenáno 2221 citací (41 % ze sledovaného vzorku). V jedné textové jednotce se tak objevilo průměrně 2,45 zdroje. Celkově redaktori Práva oslovili 1167 zdrojů, z nichž každý řekl průměrně 1,9 citace. Z toho plyne, že ze sledovaných deníků mělo Právo nejvíce uzavřený okruh zdrojů.

Další možný pohled na zkoumaný vzorek je poměr počtu citací na jednoho novináře v daném deníku. Zde je potřeba připomenout, že články podepisované

⁸⁰ Tento fakt může být způsoben následujícími faktory: velký počet krátkých článků a velký rozsah domácí rubriky (někdy až 9 stran).

novinářskými zkratkami ve výzkumu figurují pod jménem celé redakce.⁸¹ To by ale na poměru redaktora na článek, na osobu nebo na citaci nemělo mít výrazný vliv, jelikož jde o autory, které jsou ve statistice už zahrnuti pod svým celým jménem. Pokud by se každá novinářská zkratka počítala jako další autor, domnívám se, že by to poškodilo výsledky výzkumu. Nejvyšší počet citací na novináře má deník Hospodářské noviny, nejnižší pak Mladá fronta DNES. Toto číslo ukazuje, kolikrát průměrně jeden novinář citoval nějaký zdroj a dokresluje informaci o průměrném počtu citací v jednom kódovaném textu. Z výsledků vyplývá, že nejnižší počet zdrojů⁸² v textu nalezneme v článcích v Mladé frontě DNES, naopak nejvíce zdrojů je v článcích Hospodářských novin.

8.7.2 Diverzita zdrojů v celkovém vzorku

Tab. č. 2: Citace a počty osob v kategoriích ve všech denících dohromady.

kategorie	leden		květen				září				Celkem						
	citace	v %	osoby	v %	citace	v %	osoby	v %	citace	v %	osoby	v %	citace	v %	osoby	v %	citace/osoba
Parlament ČR	249	14%	86	8%	220	12%	81	8%	258	15%	73	7%	727	13%	134	5%	5,43
vláda, ministerstva, prezident	274	15%	82	7%	257	14%	79	7%	334	19%	81	8%	865	16%	161	6%	5,37
jednotky IZS	186	10%	113	10%	184	10%	103	10%	158	9%	97	10%	528	10%	213	8%	2,48
společnosti nesoukromého charakteru	8	0%	6	1%	11	1%	7	1%	15	1%	12	1%	34	1%	14	1%	2,43
jiné institucionální	15	1%	10	1%	21	1%	13	1%	22	1%	11	1%	58	1%	25	1%	2,32
politické strany	79	4%	33	3%	66	4%	37	3%	98	6%	55	6%	243	4%	106	4%	2,29
odborové organizace	12	1%	9	1%	18	1%	8	1%	6	0%	4	0%	36	1%	17	1%	2,12
soudní moc, právní zástupci	127	7%	89	8%	146	8%	96	9%	103	6%	75	8%	376	7%	218	9%	1,72
vhodní svědci	166	9%	116	10%	178	10%	114	11%	93	5%	68	7%	437	8%	256	10%	1,71
armádní složky	21	1%	16	1%	26	1%	14	1%	17	1%	12	1%	64	1%	38	1%	1,68
nadnárodní organizace	5	0%	3	0%	18	1%	12	1%	8	0%	6	1%	31	1%	19	1%	1,63
samospráva	97	5%	75	7%	90	5%	65	6%	116	7%	87	9%	303	6%	186	7%	1,63
zdravotnictví a sociální péče	143	8%	93	8%	100	6%	86	8%	92	5%	58	6%	335	6%	212	8%	1,58
vězeňská a probační služba	4	0%	3	0%	3	0%	2	0%	7	0%	5	1%	14	0%	9	0%	1,56
soukromá sféra	135	7%	113	10%	170	9%	136	13%	154	9%	122	13%	459	8%	302	12%	1,52
státní správa	27	1%	25	2%	40	2%	32	3%	54	3%	32	3%	121	2%	81	3%	1,49
církev a neziskové organizace	59	3%	46	4%	76	4%	42	4%	38	2%	28	3%	173	3%	116	5%	1,49
univerzity, školy, odborné instituce	113	6%	91	8%	76	4%	54	5%	115	6%	85	9%	304	6%	212	8%	1,43
kultura, umění, média	57	3%	47	4%	29	2%	21	2%	36	2%	27	3%	122	2%	91	4%	1,34
pachatelé a oběti trestné činnosti	32	2%	25	2%	26	1%	19	2%	24	1%	20	2%	82	2%	64	2%	1,28
odborníci	31	2%	25	2%	52	3%	37	3%	28	2%	17	2%	111	2%	88	3%	1,26
Celkový součet	1840	100%	1106	100%	1807	100%	1058	100%	1776	100%	975	100%	5423	100%	2562	100%	2,12

– Nejcitovanější kategorie jsou vláda, ministerstva, prezident a Parlament ČR, osoby z této kategorie tvoří 9 % z celého vzorku, jejich citace tvoří 29 % všech citací.

– Kategorie, které v celkovém vzorku překročily počet pěti citací na osobu, je kategorie vláda, ministerstva, prezident (5,37 citací na osobu) a Parlament ČR (5,43 citací na osobu).

– Kategorii s nejvyšší fluktuační zdrojů byly ve sledovaném období zdroje uváděné jako odborníci (1,26 citací na osobu).

⁸¹ Redakce Právo: 746 článků, 1005 citací; redakce Mladé fronty DNES: 232 článků, 362 citací; redakce Hospodářských novin: 53 článků, 76 citací.

⁸² V každém textu byla citace zdroje kódována pouze jednou.

Komentář k tab. č. 2

Detailní pohled na celkový přehled ukazuje dva základní trendy. Počet citací a počet citovaných zdrojů se v čase výrazně nemění. Nejcitovanějšími kategoriemi zůstávají v každém měsíci vláda, ministerstva, prezident (257–334 citací, celkem 865 citací, což odpovídá 16 % celkového počtu citací) a Parlament ČR (220–258 citací, celkem 727 citací, což odpovídá 13 % celkového počtu citací), velký počet citací (158–186 citací, celkem 528 citací, 10 % z celkového počtu citací) zaznamenáváme také u zástupců jednotek IZS, kam patří policie, hasiči a zdravotnická záchranná služba. Především první dvě zmíněné kategorie také patří ke kategoriím s nejnižší obměnou zdrojů. Více než pětkrát totiž byli citováni jak zástupci Parlamentu ČR (5,43 citace), tak vlády a ministerstev (5,37 citace). Z tohoto pohledu je zajímavé, že média citují pouze 134 členů a pracovníků Parlamentu ČR. Navíc převážná většina citací ve všech zkoumaných denících pochází od poslanců.⁸³ Výše zmíněné kategorie ale nejsou zastoupeny nejvyšším počtem reálně citovaných osob. Těmi jsou soukromá sféra (302 citovaných osob, 12 % celkového počtu osob) a vhodní svědci (256 osob, 10 % celkového počtu osob). Osoby z těchto kategorií řekly průměrně 1,71 citace (vhodní svědci) a 1,54 citace (soukromá sféra). Čísla dokládají, že některé osoby z těchto skupin novináři kontaktují více než jednou.⁸⁴

Na diverzitu zdrojů lze nahlédnout ještě z jednoho pohledu. Pokud vezmeme počet všech citovaných jedinců a součet všech citací ve sledovaném období a seřadíme je od nejčastěji citovaných, zjistíme, že první 1 % citovaných osob (25 osob) „vytvořilo“ 17 % počtu citací (859 citací).⁸⁵ Pokud se podíváme na konkrétní zdroje, které měly více než

⁸³ Z celkového počtu 134 zástupců Parlamentu ČR bylo pouze 25 (19 %) senátorů. U všech sledovaných deníků navíc počet senátorů jako zdrojů v lednu, kdy probíhala volba prezidenta ČR, výrazně převyšoval počet senátorů jako zdrojů ve zbylé části roku. Lze se tedy domnívat, že média se na senátory obracela právě kvůli jejich zapojení do této volby plynoucí z Ústavy ČR. Celkem bylo v lednu citováno (41 citací, 11 % z celku) 20 senátorů (HN - 5, MfD - 10, Právo - 12), v květnu bylo citováno (7 citací, 1 % z celku) 5 senátorů (HN - 0, MfD - 2, Právo - 3) a v září bylo citováno (18 citací, 4 % z celku) 8 senátorů (HN - 2, MfD - 4, Právo - 7).

⁸⁴ Výzkum byl zaměřen na domácí zpravodajství bez ekonomické rubriky, přesto se tu vyskytuje i vysoký počet citací osob ze soukromé sféry. Ty v článcích vystupovaly většinou jako mluvčí (254 osob, 84 %) a svou výpovědí komentovaly legislativní nebo společenské změny apod. Osoby ze soukromé sféry jako aktéři se vyskytovaly minimálně (48 osob, 16 %).

⁸⁵ Ze vzorku jsou pro tento výpočet vyloučeny anonymní zdroje (264 citací/48 osob). Přestože jsou tyto zdroje zařaditelné do kategorií, nelze je ztotožnit s konkrétní osobou, a tudíž „rozpočítat“, kolik reálných osob se za anonymy skrývá.

5 citací (teoreticky sem budou patřit především zástupci Parlamentu ČR a vlády, ministerstev a prezident), zjistíme, že jde o skupinu 155 lidí (6 % celku), která byla citována 1908krát (37 % z počtu citací). Z této skupiny bylo 41 osob (26 %) zástupci vlády, ministerstev nebo prezidentského úřadu, 38 osob (25 %) bylo z Parlamentu ČR, 16 osob (10 %) patřilo do kategorie IZS (integrováný záchranný systém: policie, hasiči, záchranná služba).⁸⁶

Tab. č. 3: Tematická agenda sledovaných deníků s počtem citací k danému tématu.

Tematická agenda/počet citací	Hospodářské noviny				Mladá fronta DNES				Právo				Celkem		
	leden	květen	září	celkem	leden	květen	září	celkem	leden	květen	září	celkem	citace	osoby	citace/osoba
politické aféry, lobbying	20	91	125	236	25	52	140	217	91	78	176	345	798	313	2,55
česká společnost	17	25	21	63	20	64	46	130	49	28	23	100	293	134	2,19
raketový štít	17	26	15	58	2	1	2	5	26	52	19	97	160	78	2,05
prezident	31	7	0	38	96	21	0	117	125	12	0	137	292	156	1,87
armáda	12	15	3	30	23	15	12	50	15	31	8	54	134	81	1,65
zdravotnictví, zdraví lidu	70	55	46	171	88	88	86	262	75	63	14	152	585	357	1,64
nehody, černá kronika, kriminalita	26	41	44	111	134	174	100	408	223	209	153	585	1104	690	1,60
dopravní provoz	31	39	24	94	14	13	43	70	26	24	30	80	244	158	1,54
zahraniční politika, bezpečnost	14	19	31	64	4	23	10	37	17	31	24	72	173	113	1,53
policie	4	5	0	9	8	4	5	17	16	18	19	53	79	55	1,44
domácí politika	32	34	25	91	31	17	38	86	68	62	15	145	332	242	1,37
sociální témata	17	13	22	52	25	7	46	78	18	9	17	44	174	127	1,37
kultura, umění, média	11	34	20	65	16	5	12	33	40	21	23	84	182	136	1,34
minulý režim	4	0	1	5	5	0	18	23	3	0	8	11	39	30	1,30
justice, vězeňství	11	13	16	40	4	19	11	34	15	33	19	67	141	109	1,29
hospodářská situace	6	0	28	34	3	0	3	6	5	9	5	19	59	46	1,28
školství	31	38	36	105	22	26	33	81	16	21	17	54	240	195	1,23
věda, výzkum, inovace	9	12	5	26	8	10	31	49	6	15	7	28	103	86	1,20
počasí	0	0	0	0	15	0	2	17	26	4	7	37	54	47	1,15
stát a občané	20	4	0	24	7	0	18	25	6	0	5	11	60	53	1,13
byznys	3	15	16	34	3	23	0	26	13	9	4	26	86	79	1,09
kuriozity, nezařazené	0	0	0	0	10	4	17	31	4	0	4	8	39	36	1,08
životní prostředí, energetika	1	3	9	13	4	13	13	30	3	4	4	11	54	52	1,04
jiné	0	3	0	3	0	2	2	4	0	1	0	1	8	8	1,00
Celkový součet	387	492	487	1366	567	581	688	1836	886	734	601	2221	5423	2562	2,12

– Vůbec největší počet osob (690 osob) i citací (1104 citace) byl zaznamenán u tématu nehody, kriminalita, černá kronika.

– Z pohledu diverzity zdrojů se nejvyšší počet citací na jednu osobu (2,55 citace) objevil u tématu politické aféry a lobbying.

⁸⁶ Součet těchto kategorií dává 74 %, dále zde byli zastoupeni: politické strany (10 osob, 6 %), soudní moc a právní zástupci (12 osob, 8 %), samospráva (7 osob, 5 %), zdravotnictví a sociální péče (5 osob, 3 %), univerzity, školy, odborné instituce (5 osob, 3 %), soukromá sféra (5 osob, 3 %), církev a neziskové organizace (3 osoby, 2 %), státní správa (3 osoby, 2 %), kultura, umění, média (2 osoby, 1 %), odborníci (1 osoba, 1 %), armáda (2 osoby, 1 %), odbory (1 osoba, 1 %), pachatelé a oběti trestné činnosti (1 osoba, 1 %), vězeňská a probační služba (1 osoba, 1 %).

Komentář k tab. č. 3

Zkoumání tematické agendy nebylo primárním cílem výzkumu, dokresluje ale celou situaci a výsledná čísla. Při sestavování výzkumu se nedalo vyhnout vlivu sezonality mediálních témat. Zde je výběr událostí, které svou výjimečností mohly zkoumaný vzorek ovlivnit.

Leden 2008: prezidentské volby, novela zákona o veřejném zdravotním pojištění, která zavedla placení poplatků ve zdravotnictví, podpis dohody mezi katolickou církví a Pražským hradem o užívání katedrály svatého Víta.

Květen 2008: protesty proti kulturní politice hl. m. Prahy, vláda uznala Republiku Kosovo, prezident odmítl podepsat antidiskriminační zákon.

Září 2008: politická kauza poslance ODS Jana Moravy, který se údajně snažil získat kompromitující materiály na jiné poslance.

Vysoký počet citací a osob u tématu nehody, černá kronika, kriminalita výrazně zvyšuje deník Právo⁸⁷, který tomuto tématu věnuje značnou část svého zpravodajství.

Tab. č. 4: Počet citací podle pohlaví ve sledovaných denících celkem.

CELKEM	citace	podíl	osoby	podíl	citace/ osoba
Muž	4003	73,8%	1873	73,1%	2,14
Žena	1156	21,3%	673	26,3%	1,72
nezřejmé*	264	2,7%	16	0,6%	16,50
Celkem	5423	100,0%	2562	100,0%	2,12
*nezřejmé pohlaví: anonymy a dokumenty					

– Muži mají v médiích značnou převahu jak v celkovém počtu citací (4003 citací, 73,8 %), tak v počtu citovaných osob (1156 osob, 21,3 %) ⁸⁸.

Komentář k tab. č. 4

U sledovaných deníků v citacích výrazně převažovaly citace osob mužského pohlaví (73,8 % citací), citací osob ženského pohlaví byla jen necelá čtvrtina (1156, 21,3 %). Sledované deníky dávají při výběru osob, které budou citovat, přednost osobám mužského pohlaví a ve větší míře také umožňují těmto osobám opakovaný vstup.

⁸⁷ Viz. též tab. č. 17: Počet citací a reálně citovaných osob v jednotlivých kategoriích celkem v deníku Právo.

⁸⁸ Ze vzorku jsou pro tento výpočet vyloučeny anonymní zdroje (264 citací/48 osob). Přestože jsou tyto zdroje zařaditelné do kategorií, nelze je ztotožnit s konkrétním pohlavím, a tudíž „rozpočítat“, kolik mužů či žen se za anonymy skrývá.

Průměrná hodnota je (bez anonymních zdrojů) 2,12 citace na osobu, muži vykazují vyšší frekvenci citace na osobu: 2,14, ženy pouze 1,72 citace na osobu.

Tab. č. 5: Počty citovaných zástupců politických stran celkem za všechny deníky.

Strana	citace	podíl	osoby	podíl	citace/ osoba	společné zdroje	podíl
SZ	187	13,2%	26	9,2%	7,19	8	30,8%
KDU-ČSL	205	14,4%	31	11,0%	6,61	11	35,5%
ODS	628	44,2%	111	39,4%	5,66	30	27,0%
ČSSD	322	22,7%	75	26,6%	4,29	19	25,3%
US-DEU	4	0,3%	1	0,4%	4,00	0	0,0%
DS	3	0,2%	1	0,4%	3,00	0	0,0%
KSČM	53	3,7%	23	8,2%	2,30	1	4,3%
SNK-ED	13	0,9%	8	2,8%	1,63	1	12,5%
KOD	2	0,1%	2	0,7%	1,00	0	0,0%
NS	2	0,1%	2	0,7%	1,00	0	0,0%
KSM	1	0,1%	1	0,4%	1,00	0	0,0%
VV	1	0,1%	1	0,4%	1,00	0	0,0%
Celkem	1421	100,0%	282	100,0%	5,04	70	24,8%

- Počet citací členů politických stran byl 1421 (26,2 % z celkového počtu citací).
- Celkový počet členů politických stran, kteří byli citováni, byl 282 (11,0 % celkového počtu osob).
- Průměrně byl ve sledovaném období napříč deníky jeden politik osloven pětkrát (5,04).
- Sledované deníky sdílí společně 70 politiků, které ve sledovaném období alespoň jednou citovaly.

Komentář k tab. č. 5

Počet citací a citovaných osob náležejících k určitým politickým stranám přibližně odráží rozložení poslaneckých mandátů ve sněmovně, počet zástupců jednotlivých politických stran v tehdejší vládě a samosprávě.⁸⁹ Detailní pohled naznačuje, že na četnost výskytu jednotlivých zdrojů může mít vliv velikost politické strany, resp. množství jedinců zastoupených v politických funkcích. Z pohledu procentuálního zastoupení ve sněmovně

⁸⁹ PSP ČR: ODS – 81 mandátů (40,5 %), ČSSD – 74 mandátů (37 %), KSČM – 26 mandátů (13 %), KDU-ČSL – 13 mandátů (6,5 %), SZ – 6 mandátů (3 %). Senát ČR: ODS – 33 mandátů (40, 73 %), ČSSD – 23 mandátů (28,40 %), nezaníčaní – 14 mandátů (17, 28 %), KDU-ČSL – 6 mandátů (7, 41 %), KSČM – 3 mandáty (3,7 %), ODA – 1 mandát (1,23 %), SNK-ED – 1 mandát (1,23 %). Kraje: ODS – 13 hejtmanů, KDU-ČSL – 1 hejtman.

jsou členové menších politických stran, jako je například KDU-ČSL nebo Strana zelených, častěji oslovováni novináři (např.: SZ – 7,19 citace na osobu). Tyto menší politické strany na druhou stranu mají také násobně nižší celkový počet citací, z čehož je možné hypoteticky uvažovat o určité strategii malých politických stran při komunikaci s médii.

Největší počet stejných politiků jako zdrojů pro sledované deníky je z politické strany ODS. Deníky sdílejí 30 politiků této strany. Poměrně je však nejvíce sdílených politiků z politické strany KDU-ČSL; 35,5 % osob, bylo ve sledovaném období citováno v každém ze tří deníků.

Obecně se vyskytují odlišnosti mezi jednotlivými deníky v počtu citací a oslovených jedinců z jednotlivých stran. Detailnější pohled je uveden dále v práci u interpretace dat jednotlivých deníků.

Tab. č. 6: Původ citací a citovaných osob

lokalita celkem	citace	podíl	osoby	podíl	citace/ osoba
Praha	3204	59,1%	1265	47,4%	2,53
Brno	264	4,9%	137	5,1%	1,93
Pardubický kraj	48	0,9%	26	1,0%	1,85
Středočeský kraj	171	3,2%	102	3,8%	1,68
neuvedeno	645	11,9%	389	14,6%	1,66
Moravskoslezský kraj	159	2,9%	96	3,6%	1,66
Vysočina	120	2,2%	73	2,7%	1,64
Evropa	69	1,3%	43	1,6%	1,60
Jihočeský kraj	102	1,9%	69	2,6%	1,48
Plzeňský kraj	120	2,2%	82	3,1%	1,46
Ústecký kraj	105	1,9%	72	2,7%	1,46
Olomoucký kraj	80	1,5%	55	2,1%	1,45
Jihomoravský kraj	44	0,8%	31	1,2%	1,42
Liberecký kraj	48	0,9%	34	1,3%	1,41
jiné zahraničí	32	0,6%	23	0,9%	1,39
Královéhradecký kraj	78	1,4%	59	2,2%	1,32
Karlovarský kraj	53	1,0%	41	1,5%	1,29
Zlínský kraj	81	1,5%	72	2,7%	1,13
Celkový součet	5423	100,0%	2669	100,0%	2,03

– Tabulka ukazuje místo původu, případně lokaci zdroje v době vzniku citace. Proto se také celkový součet citovaných osob podle místa (2669 osob) liší od počtu reálně citovaných osob, protože některé zdroje mohly být citovány z více lokalit.

– Více než polovina (59 %) citací pochází z Prahy, podobně jako osoby – zdroje (47 %).

– Pokud se na data díváme z pohledu umístění zdrojů na mapě světa, průměrně je každý zdroj osloven více než jednou (minimálně 1,13krát, pokud je ze Zlínského kraje, maximálně 2,53krát, pokud je z Prahy).

Komentář k tab. č. 6

Z analýzy dat vyplývá, že z Prahy, kde však sídlí významné instituce jako Parlament ČR, všechna ministerstva a další úřady, pochází 59 % citací a 47 % citovaných osob (zdrojů). Brno, jakožto sídlo několika významných státních úřadů a institucí na druhém místě má zhruba desetinásobně méně zaznamenaných citací (Praha 3204, Brno 264) i citovaných osob (Praha 1265, Brno 137). Všechny ostatní lokality⁹⁰ souhrnně mají celkem 1310 (24 %) zaznamenaných citací a 1015 (33 %) citovaných osob.

Tab. č. 7: Tiskoví mluvčí citovaní v jednotlivých denících po měsících

TISKOVÍ MLUVČÍ	citace	podíl z mluvčích	podíl z celku	osoby	podíl z mluvčích	podíl z celku	citace/osoba
leden							
Hospodářské noviny	48	17,8%	12,4%	41	24,8%	12,6%	1,2
Mladá fronta DNES	76	28,1%	13,4%	57	34,5%	13,0%	1,3
Právo	146	54,1%	16,5%	107	64,8%	18,0%	1,4
CELKEM	270	100,0%	14,7%	165	100,0%	14,9%	1,6
květen							
Hospodářské noviny	63	20,0%	12,8%	45	26,2%	12,3%	1,4
Mladá fronta DNES	103	32,7%	17,7%	77	44,8%	17,0%	1,3
Právo	149	47,3%	20,3%	104	60,5%	21,5%	1,4
CELKEM	315	100,0%	17,4%	172	100,0%	16,3%	1,8
září							
Hospodářské noviny	52	19,5%	10,7%	40	26,1%	11,6%	1,3
Mladá fronta DNES	97	36,5%	14,1%	66	43,1%	13,6%	1,5
Právo	117	44,0%	19,5%	88	57,5%	22,4%	1,3
CELKEM	266	100,0%	22,6%	153	100,0%	15,7%	1,7
Celkový součet	851		16,0%	366		14,0%	2,3

Tab. č. 8: Tiskoví mluvčí celkem

Tiskoví mluvčí celkem	citace	podíl z mluvčích	podíl z celku	osoby	podíl z mluvčích	podíl z celku	citace/osoba
Hospodářské noviny	163	19,2%	18,4%	107	29,2%	12,1%	1,5
MF Dnes	276	32,4%	23,4%	170	46,4%	14,4%	1,6
Právo	412	48,4%	35,3%	228	62,3%	19,5%	1,8
Celkem	851	100,0%	16,0%	366	100,0%	14,0%	2,3

- Tabulky č. 7 a č. 8 shrnují využití tiskových mluvčích jako zdrojů.

⁹⁰ Z tohoto výpočtu je vyřazena proměnná „neuveďeno“ (645 citací, 389 osob).

- Nejvyšší počet tiskových mluvčí jako zdrojů využívá deník Právo (228 osob, 62,3 % z celkového počtu tiskových mluvčích), nejnižší Hospodářské noviny (107 osob, 29, 2 % z celkového počtu tiskových mluvčí).

Komentář k tab. č. 7 a č. 8

Celkový počet citací, jejichž zdrojem byli tiskoví mluvčí, byl ve sledovaném vzorku 851 (16 % ze všech citací). Celkově sledované deníky citovaly 366 tiskových mluvčích (14 % z celkového počtu osob). Nejvyšší míru užití tiskových mluvčí jako zdrojů lze zaznamenat u deníku Právo, 228 osob tvoří pětinu (19,5 %) jeho zdrojů, které vytvořily 35, 3 % (412) citací. Jedna osoba (jeden tiskový mluvčí) tak byl v Právu ve sledovaném období citován 1,8 krát⁹¹. V Hospodářských novinách byl jeden tiskový mluvčí citován průměrně 1,5 krát, v Mladé frontě DNES pak 1,6 krát.

Vysoká míra propojení média s profesionálními komunikátory, jimiž tiskoví mluvčí podle Briana McNaira jsou (McNair, 2004: 145), může mít vliv na celkový obraz světa, který média přinášejí. Tiskoví mluvčí mají také podle McNaira lehčí vstup do médií, jelikož jsou do určité míry institucionalizovaní a tedy médii považováni za zpravodajsky hodnotné zdroje. (McNair, 2004: 153)

Sledované deníky mají společných 24 tiskových mluvčí (6,6 % ze všech tiskových mluvčí). Z nich je 10 (41,7 %) mluvčích institucí výkonné moci, 5 (20,8 %) mluvčích policejních orgánů, 3 (12,5 %) mluvčích organizací nesoukromého charakteru, 2 (8,3 %) mluvčí pojišťovny a po jednom (4,2 %) mluvčí pražské samosprávy, zdravotnictví a sociální péče, církve či neziskové organizace a jeden mluvčí vězeňské služby.

⁹¹ Vliv na vysoký počet tiskových mluvčí v deníku Právo může mít fakt, že deník publikuje velké množství zpráv s tematikou nehod, černé kroniky a kriminality a cituje mluvčí hasičského záchranného sboru, policisty a zdravotnickou záchrannou službu. (více viz Tab. č. 17: Počet citací a reálně citovaných osob v jednotlivých kategoriích celkem v deníku Právo.)

8.8 Hospodářské noviny

Tab. č. 9: Počet citací a reálně citovaných osob v jednotlivých kategoriích celkem v deníku Hospodářské noviny

Hospodářské noviny	leden			květen			září			Celkem				
	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	podíl	osoby	podíl	citace/osoba
Kategorie zdrojů														
vláda, prezident, ministerstva	78	48	1,63	83	38	2,18	94	48	1,96	255	18,7%	89	10,0%	2,87
Parlament ČR	36	27	1,33	60	38	1,58	76	34	2,24	172	12,6%	77	8,7%	2,23
společnosti nesoukromého charakteru	5	4	1,25	5	3	1,67	8	5	1,60	18	1,3%	10	1,1%	1,80
vhodní svědci	17	15	1,13	27	24	1,13	19	14	1,36	63	4,6%	39	4,4%	1,62
odborové organizace	4	4	1,00	8	5	1,60	0	0	0,00	12	0,9%	8	0,9%	1,50
vězeňská a probační služba	0	0	0,00	2	2	1,00	1	1	1,00	3	0,2%	2	0,2%	1,50
politické strany	12	9	1,33	14	11	1,27	23	17	1,35	49	3,6%	33	3,7%	1,48
jiné institucionální	5	4	1,25	6	6	1,00	9	5	1,80	20	1,5%	14	1,6%	1,43
kultura, umění, média	9	9	1,00	14	13	1,08	9	7	1,29	32	2,3%	23	2,6%	1,39
zdravotnictví a sociální péče	33	30	1,10	19	17	1,12	29	26	1,12	83	6,1%	60	6,8%	1,38
jednotky IZS	9	9	1,00	18	15	1,20	16	13	1,23	43	3,1%	32	3,6%	1,34
samospráva	30	26	1,15	32	24	1,33	37	30	1,23	99	7,2%	74	8,4%	1,34
pachatelé a oběti trestné činnosti	0	0	0,00	5	3	1,67	3	3	1,00	8	0,6%	6	0,7%	1,33
státní správa	6	6	1,00	8	6	1,33	8	7	1,14	22	1,6%	17	1,9%	1,29
univerzity, školy, odborné instituce	45	41	1,10	34	27	1,26	41	33	1,24	120	8,8%	93	10,5%	1,29
soudní moc, právní zástupci	23	23	1,00	34	23	1,48	29	25	1,16	82	6,0%	64	7,2%	1,28
nadnárodní organizace	0	0	0,00	12	11	1,09	5	5	1,00	17	1,2%	14	1,6%	1,21
církev a neziskové organizace	19	18	1,06	13	12	1,08	8	7	1,14	40	2,9%	33	3,7%	1,21
odborníci	7	6	1,17	17	17	1,00	10	8	1,25	36	2,6%	31	3,5%	1,16
soukromá sféra	45	42	1,07	74	66	1,12	59	53	1,11	178	13,0%	154	17,4%	1,16
armádní složky	4	4	1,00	7	6	1,17	3	3	1,00	14	1,0%	13	1,5%	1,08
Celkový součet	387	325	1,19	492	367	1,34	487	344	1,42	1366	100,0%	886	100,0%	1,54

- Výkonná moc je nejcitovanějším zdrojem v Hospodářských novinách, celkem má i nejvyšší počet citací (255, 18,7 %), které řeklo 89 osob (10 % ze všech zdrojů).
- Největší skupinou zdrojů jsou zdroje ze soukromé sféry (154 osob, 17,4 %).

Komentář k tab. č. 9

Hospodářské noviny využívají své zdroje v průběhu roku proporcčně přibližně stále stejně. Nejčastěji citují vládu, ministry nebo prezidenta a poté poslance a senátory. Obě tyto kategorie mají vysoký koeficient rozmanitosti zdrojů, což znamená, že malá skupina lidí má větší možnost vstupovat do zpravodajství, a v médiích tak promlouvat a formulovat svůj pohled na realitu.

Relativně vysoké procento citací v Hospodářských novinách má kategorie soukromá sféra (178 citací, 13 % z citací). To dokládá tendenci tohoto deníku, který se profiluje svým ekonomickým zaměřením.

Tab. č. 10: Původ citací a citovaných osob

Hospodářské noviny	Počet citací					Počet osob		Počet citací na osobu
	leden	květen	září	celkem	podíl	celkem	podíl	
Praha	282	362	294	938	68,7%	561	62,5%	1,67
neuvedeno	19	47	90	156	11,4%	112	12,5%	1,39
Středočeský kraj	12	12	23	47	3,4%	40	4,5%	1,18
Brno	16	22	4	42	3,1%	34	3,8%	1,24
Evropa	11	18	2	31	2,3%	22	2,5%	1,41
Moravskoslezský kraj	2	4	17	23	1,7%	18	2,0%	1,28
Plzeňský kraj	11	2	6	19	1,4%	15	1,7%	1,27
Vysočina	4	5	7	16	1,2%	13	1,4%	1,23
Liberecký kraj	6	1	8	15	1,1%	12	1,3%	1,25
Jihočeský kraj	3	1	9	13	1,0%	12	1,3%	1,08
Ústecký kraj	5	2	4	11	0,8%	10	1,1%	1,10
Zlínský kraj	6	1	4	11	0,8%	9	1,0%	1,22
Olomoucký kraj	0	3	6	9	0,7%	9	1,0%	1,00
Královéhradecký kraj	4	2	2	8	0,6%	8	0,9%	1,00
jiné zahraničí	1	2	5	8	0,6%	7	0,8%	1,14
Jihomoravský kraj	2	4	0	6	0,4%	6	0,7%	1,00
Karlovarský kraj	2	2	1	5	0,4%	5	0,6%	1,00
Pardubický kraj	1	2	5	8	0,6%	4	0,4%	2,00
Celkový součet	387	492	487	1366	100,0%	897	100,0%	1,52

- Nejvyšší počet citací (938, 68,7 %) i zdrojů (561, 62,5 %) pochází z Prahy.
- Nejvyšší koeficient diverzity je zaznamenán v Pardubickém kraji, kde deník citoval pouze 4 osoby a každou průměrně dvakrát (8 citací, 0,6 %).
- Součet citovaných osob podle místa (897 osob) liší od počtu reálně citovaných osob v HN (886 osob), protože některé zdroje mohly být citovány z více lokalit.

Komentář k tab. č. 10

Změny v počtu citací mezi jednotlivými sledovanými měsíci pramení především z tematické agendy, která se mohla soustředit po určitou dobu na určité místo. Valná většina citovaných zdrojů ale pochází nebo sídlí v Praze. Citace z mimopražských a mimobrněnských lokalit tvoří dohromady pouze 16,8 % (230 citací), počet osob, které nebyly v Hospodářských novinách citovány jako pražské nebo brněnské pak je 190 (21,2 %)⁹².

⁹² Z tohoto výpočtu je vyřazena proměnná „neuvedeno“ (156 citací, 112 osob).

Nejnižší koeficient diverzity (1,0) mají kraje Jihomoravský, Královéhradecký, Olomoucký a Karlovarský. Osoby z těchto krajů byly citované pouze jednou.

Tab. č. 11: Počet citací podle pohlaví v deníku Hospodářské noviny

Hospodářské noviny	leden			květen			září			celkem				
	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	podíl	osoby	podíl	citace/osoba
Muž	296	246	1,20	403	287	1,40	393	272	1,44	1092	79,9%	683	77,1%	1,60
Žena	84	75	1,12	80	74	1,08	76	69	1,10	240	17,6%	194	21,9%	1,24
nezřejmé*	7	4	1,75	9	6	1,50	18	3	6,00	34	2,5%	9	1,0%	3,78
Celkový součet	387	325	1,19	492	367	1,34	487	344	1,42	1366	100,0%	886	100,0%	1,54

*nezřejmé pohlaví: anonymy a dokumenty

– Muži mají v Hospodářských novinách značnou převahu jak v celkovém počtu citací (1092 citací, 80 %), tak v počtu citovaných osob (683 osob, 77,1 %).

Komentář k tab. č. 11⁹³

U sledovaných deníků v citacích výrazně převažovaly citace osob mužského pohlaví (79,9 % citací), citací osob ženského pohlaví byla jen necelá pětina (240, 17,6 %). Koeficient diverzity zdrojů ukazuje, že na jednu citovanou ženu připadá 1,24 citace a na muže 1,6 citace. Muži mají v Hospodářských novinách průměrně vyšší šanci častějšího vstupu do médií.

Tab. č. 12: Počty citovaných zástupců politických stran v Hospodářských novinách.

Hospodářské noviny	leden			květen			září			celkem				
	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	podíl	osoby	podíl	citace/osoba
SZ	9	6	1,50	17	8	2,13	20	8	2,50	46	12,1%	14	9,6%	3,29
ODS	41	24	1,71	60	29	2,07	99	41	2,41	200	52,6%	65	44,5%	3,08
US-DEU	0	0	0,00	0	0	0,00	3	1	3,00	3	0,8%	1	0,7%	3,00
KDU-ČSL	21	14	1,50	15	8	1,88	14	10	1,40	50	13,2%	20	13,7%	2,50
ČSSD	14	10	1,40	28	21	1,33	19	10	1,90	61	16,1%	31	21,2%	1,97
KSČM	3	2	1,50	7	5	1,40	1	1	1,00	11	2,9%	7	4,8%	1,57
SNK-ED	2	2	1,00	2	2	1,00	1	1	1,00	5	1,3%	4	2,7%	1,25
NS	0	0	0,00	1	1	1,00	0	0	0,00	1	0,3%	1	0,7%	1,00
DS	0	0	0,00	1	1	1,00	0	0	0,00	1	0,3%	1	0,7%	1,00
KSM	0	0	0,00	1	1	1,00	0	0	0,00	1	0,3%	1	0,7%	1,00
VV	0	0	0,00	0	0	0,00	1	1	1,00	1	0,3%	1	0,7%	1,00
KOD	0	0	0,00	0	0	0,00	0	0	0,00	0	0,0%	0	0,0%	0,00
Celkový součet	90	58	1,55	132	76	1,74	158	73	2,16	380	100,0%	146	100,0%	2,60
podíl z celku	23,3%	17,8%		26,8%	20,7%		32,4%	21,2%		27,8%		16,9%		

⁹³ Ze vzorku jsem v tomto případě anonymní zdroje nevyklučovala, jelikož jsou statisticky nevýznamné a zároveň v sobě nesou informaci o množství takových zdrojů a citací v daném deníku.

- Citace členů politických stran (380 citací) tvoří 27,8 % všech citací v Hospodářských novinách.
- Nejvíce citací (200, 52,6 %) i citovaných osob (65, 44,5 %) zaznamenáváme u vládní strany ODS.

Komentář tab. č. 12

Hospodářské noviny dávaly ve sledovaném období největší prostor vládní straně ODS. Okruh citovaných jedinců byl relativně uzavřený. Politik ODS byl průměrně citován 3,08krát. Největší opoziční strana ČSSD měla do Hospodářských novin menší přístup (61 citací, 16,1 %) a hovořilo za ni 31 osob (21,2 %). Do deníku měl umožněn vstup poměrně vyšší počet jedinců, každý z citovaných politiků byl totiž citován jen 1,97 krát.

8.8.1 Obměna zdrojů ve sledovaných měsících

Zdroje, s nimiž má redakce pevnější vazby a tudíž jim umožňuje častější vstup do mediálních obsahů, se musejí ve zpravodajství objevovat častěji než jiné zdroje. Vzhledem ke zkoumanému období jsem si pro zkoumání obměny redakčních zdrojů stanovila následující podmínku. Započítat všechny zdroje, které byly citovány ve všech třech měsících alespoň jednou, nebo minimálně dvakrát ve dvou ze třech sledovaných měsíců.

V případě Hospodářských novin se jedná celkem o 37 zdrojů (4,2 % z 886) s celkovým počtem citací 319 (23,4 % z 1366). Dva zdroje z této skupiny jsou anonymní zdroje a citované dokumenty, u nichž nelze určit reálný počet osob. Ze zbylých 35 osob patří devatenáct osob (54,3 %) do kategorie vláda, ministerstva, prezident, osm (22,9 %) do kategorie Parlament ČR (3x ČSSD, 4x ODS, 1x SZ), dva (5,7 %) jsou z kategorie zdravotnictví a sociální péče, po jednom (2,9 %) jsou pak zastoupeni členové kategorií: samospráva, člen politické strany (SZ), odborníci, církve a neziskové organizace, kulturní a soukromá sféra. Jeden ze zástupců zdravotní a sociální péče je z Pardubického kraje, ostatní zdroje jsou z Prahy.

Pokud výběr ještě zúžíme a zajímají nás pouze osoby, které byly citovány minimálně třikrát v jednom měsíci, zjistíme, že se jedná pouze o čtyři osoby (konkrétně premiéra, mluvčího ministerstva zdravotnictví, ministra práce a sociálních věcí a ministra pro evropské záležitosti).

8.9 Mladá fronta DNES

Tab. č. 13: Počet citací a reálně citovaných osob v jednotlivých kategoriích celkem v deníku Mladá fronta DNES.

Mladá fronta DNES	leden			květen			září			CELKEM				
	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	podíl	osoby	podíl	citace/osoba
vláda, ministerstva, prezident	77	40	1,93	72	38	1,89	129	49	2,63	278	15,1%	84	7,1%	3,31
Parlament ČR	54	31	1,74	36	24	1,50	63	28	2,25	153	8,3%	58	4,9%	2,64
jednotky IZS	69	50	1,38	61	51	1,20	60	33	1,82	190	10,3%	106	9,0%	1,79
politické strany	23	11	2,09	20	17	1,18	33	25	1,32	76	4,1%	46	3,9%	1,65
jiné institucionální	4	2	2,00	7	4	1,75	2	1	2,00	13	0,7%	8	0,7%	1,63
armádní složky	7	4	1,75	11	9	1,22	10	9	1,11	28	1,5%	18	1,5%	1,56
vhodní svědci	76	61	1,25	87	59	1,47	49	40	1,23	212	11,5%	139	11,8%	1,53
odborové organizace	1	1	1,00	4	2	2,00	1	1	1,00	6	0,3%	4	0,3%	1,50
státní správa	7	7	1,00	22	18	1,22	28	23	1,22	57	3,1%	42	3,6%	1,36
církev a neziskové organizace	17	17	1,00	23	19	1,21	22	19	1,16	62	3,4%	48	4,1%	1,29
univerzity, školy, odborné instituce	38	33	1,15	26	24	1,08	61	49	1,24	125	6,8%	98	8,3%	1,28
samospráva	23	21	1,10	25	19	1,32	36	34	1,06	84	4,6%	67	5,7%	1,25
společnosti nesoukromého charakteru	2	2	1,00	4	3	1,33	4	4	1,00	10	0,5%	8	0,7%	1,25
zdravotnictví a sociální péče	59	51	1,16	53	45	1,18	53	51	1,04	165	9,0%	134	11,4%	1,23
soudní moc, právní zástupci	25	21	1,19	36	34	1,06	28	24	1,17	89	4,8%	73	6,2%	1,22
soukromá sféra	36	35	1,03	52	48	1,08	60	50	1,20	148	8,1%	122	10,3%	1,21
vězeňská a probační služba	1	1	1,00	1	1	1,00	5	4	1,25	7	0,4%	6	0,5%	1,17
kultura, umění, média	21	21	1,00	6	5	1,20	17	16	1,06	44	2,4%	38	3,2%	1,16
odborníci	8	8	1,00	24	22	1,09	14	14	1,00	46	2,5%	40	3,4%	1,15
pachatelé a oběti trestné činnosti	18	17	1,06	9	9	1,00	11	9	1,22	38	2,1%	35	3,0%	1,09
nadnárodní organizace	1	1	1,00	2	2	1,00	2	2	1,00	5	0,3%	5	0,4%	1,00
Celkový součet	567	437	1,30	581	454	1,28	688	485	1,42	1836	100,0%	1179	100,0%	1,56

- Výkonná moc je nejcitovanější kategorií (278 citací, 15,1 %) v Mladé frontě DNES. Celkový počet citovaných osob je 84 osob (7,1 % ze všech zdrojů).
- Největší skupinou zdrojů jsou vhodní svědci (139 osob, 11,8 %).
- Obdobně rozsáhlá (134 osob, 11,4 %) je i kategorie zdrojů zdravotnictví a sociální péče.

Komentář k tab. č. 13

Mladá fronta DNES na rozdíl od Hospodářských novin v mnohem vyšší míře (v porovnání s ostatními kategoriemi zdrojů) citují vhodné svědky (212 citací, 11,8 %) a zástupce zdravotnické a sociální péče (165 citací, 9,0 %). Významným zdrojem informací jsou pro MfD také jednotky IZS (190 citací, 10,3 %).

Citované osoby z kategorií vláda, ministerstva, prezident mají vyšší koeficient rozmanitosti (3,31), což znamená, že ve sledovaném období byl každý člen této kategorie průměrně citován více než třikrát.

Tab. č. 14: Původ citací a citovaných osob v Mladé frontě DNES

Mladá fronta DNES	Počet citací					Počet osob		Počet citací na osobu
	leden	květen	září	celkem	podíl	celkem	podíl	
Praha	333	289	407	1029	56,0%	586	49,0%	1,76
neuvedeno	72	80	93	245	13,3%	143	11,9%	1,71
Brno	22	47	32	101	5,5%	76	6,3%	1,33
Moravskoslezský kraj	18	20	17	55	3,0%	44	3,7%	1,25
Vysočina	23	14	16	53	2,9%	43	3,6%	1,23
Středočeský kraj	15	17	23	55	3,0%	40	3,3%	1,38
Ústecký kraj	9	19	15	43	2,3%	36	3,0%	1,19
Jihočeský kraj	16	14	10	40	2,2%	35	2,9%	1,14
Zlínský kraj	6	11	14	31	1,7%	30	2,5%	1,03
Královéhradecký kraj	9	14	5	28	1,5%	28	2,3%	1,00
Plzeňský kraj	8	8	12	28	1,5%	26	2,2%	1,08
Olomoucký kraj	7	11	7	25	1,4%	20	1,7%	1,25
Jihomoravský kraj	3	7	10	20	1,1%	16	1,3%	1,25
Evropa	12	5	3	20	1,1%	16	1,3%	1,25
Karlovarský kraj	6	7	3	16	0,9%	16	1,3%	1,00
Pardubický kraj	2	9	7	18	1,0%	15	1,3%	1,20
Liberecký kraj	3	5	7	15	0,8%	15	1,3%	1,00
jiné zahraničí	3	4	7	14	0,8%	12	1,0%	1,17
Celkový součet	567	581	688	1836	100,0%	1197	100,0%	1,53

- Celkem 1029 citací (56 %) a 586 osob (49 %) citovaných v Mladé frontě DNES pochází z Prahy.
- Nejnižší koeficient diverzity (1,0) mají kraje Královéhradecký, Karlovarský a Liberecký.

Komentář k tab. č. 14

Obměna zdrojů v jednotlivých měsících odráží tematickou agendu, nejvýraznějším zdrojem je opět hlavní město Praha, kde sídlí většina státních orgánů a institucí. Oproti Hospodářským novinám vykazuje Mladá fronta DNES mnohem vyšší diverzitu zdrojů s ohledem na místo, odkud pocházejí. Celkový počet mimopražských a mimobrněnských citací je 461 (25,1 % citací) a součet osob, které nebyly citovány v těchto dvou městech je 392 (32,7 % osob).⁹⁴

⁹⁴ Z tohoto výpočtu je vyřazena proměnná „neuvedeno“ (245 citací, 143 osob).

Tab. č. 15: Počet citací podle pohlaví v deníku Mladá fronta DNES

Mladá fronta DNES	leden			květen			září			celkem				
	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	podíl	osoby	podíl	citace/osoba
Muž	382	285	1,34	417	319	1,31	503	342	1,47	1302	70,9%	819	69,5%	1,59
Žena	162	144	1,13	151	132	1,14	164	140	1,17	477	26,0%	351	29,8%	1,36
nezřejmé*	23	8	2,88	13	3	4,33	21	3	7,00	57	3,1%	9	0,8%	6,33
Celkový součet	567	437	1,30	581	454	1,28	688	485	1,42	1836	100,0%	1179	100,0%	1,56
*nezřejmé pohlaví: anonymy a dokumenty														

- Muži mají v Mladé frontě DNES převahu. Citovaní byli v 1302 případech (70,9 % citací), celkem bylo citováno 819 mužů (69,5 % osob).

Komentář k tab. č. 15⁹⁵

Oproti průměrným hodnotám (viz tab. č. 4) dává Mladá fronta DNES ve zpravodajství ženám (351 žen, 39,8 % osob) větší prostor (477 citací, 26 % citací).

Tab. č. 16: Počet citací a osob zastupujících politické strany

Mladá fronta DNES	leden			květen			září			Celkem				
	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	podíl	osoby	podíl	citace/osoba
ODS	20	12	1,67	46	27	1,70	104	33	3,15	170	50,4%	51	41,1%	3,33
KDU-ČSL	27	13	2,08	5	4	1,25	18	8	2,25	50	14,8%	15	12,1%	3,33
SZ	12	9	1,33	13	7	1,86	18	10	1,80	43	12,8%	15	12,1%	2,87
DS	0	0	0	1	1	0	1	1	0	2	0,6%	1	0,8%	2,00
ČSSD	22	16	1,38	19	15	1,27	25	13	1,92	66	19,6%	36	29,0%	1,83
KSČM	4	4	0	0	0	0	0	0	0	4	1,2%	4	3,2%	1,00
SNK-ED	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0,3%	1	0,8%	1,00
NS	0	0	0	1	1	0	0	0	0	1	0,3%	1	0,8%	1,00
KOD	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0%	0	0,0%	0,00
KSM	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0%	0	0,0%	0,00
US-DEU	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0%	0	0,0%	0,00
VV	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0%	0	0,0%	0,00
Celkový součet	86	55	1,56	85	55	1,55	166	65	2,55	337	100,0%	124	100,0%	2,72
podíl z celku	15,2%	12,6%		14,6%	12,1%		24,1%	13,4%		18,4%		10,5%		

- Nejcitovanější (170 citací, 50,4 % citací) politickou stranou v MFD byla vládní strana ODS.

- Celkový počet politiků citovaných v MFD byl 124, což je 10,5 % všech citovaných zdrojů v tomto deníku.

Komentář k tab. č. 16

Celkový počet citací (337, 18,4 % citací v MfD) tvoří ve srovnání se zbývajícimi dvěma deníky nejvyšší podíl z celkového počtu citací. Deník MfD dával ve zpravodajství

⁹⁵ Ze vzorku jsem v tomto případě anonymní zdroje nevyklučovala, jelikož jsou statisticky nevýznamné a zároveň v sobě nesou informaci o množství takových zdrojů a citací v daném deníku.

největší prostor vládní straně ODS. Okruh oslovených politiků z této strany čítal 51 osob a každou z nich redaktoři deníku kontaktovali průměrně 3,33krát. Další nejvyšší počet citací měly zbylé dvě vládní strany (KDU-ČSL: 50 citací, 14,8 % a SZ: 43 citací, 12,8 %). Z největší opoziční strany ČSSD bylo ve sledovaném období citováno 36 osob (29 % osob), které se celkem podílely na pětině citací v rámci této kategorie (66 citací, 19,6 %).

8.9.1 Obměna zdrojů ve sledovaných měsících

Zdroje, s nimiž má redakce pevnější vazby a tudíž jim umožňuje častější vstup do mediálních obsahů, se musejí ve zpravodajství objevovat častěji než jiné zdroje. Vzhledem ke zkoumanému období jsem si pro zkoumání obměny redakčních zdrojů stanovila následující podmínku. Započítat všechny zdroje, které byly citovány ve všech třech měsících alespoň jednou, nebo minimálně dvakrát ve dvou ze třech sledovaných měsíců.

V případě Mladé fronty DNES se jedná celkem o 36 zdrojů (3,1 % z 1179) s celkovým počtem 422 citací (23,0 % z 1836). Z toho dva jsou anonymní zdroje a citované dokumenty, u nichž se nedá zjistit celkový počet osob. Z čtyřiatřiceti je jednadvacet (58,3 %) z kategorie vláda, ministerstva, prezident, čtyři (11,1 %) jsou z kategorie Parlament ČR (ČSSD, 2x ODS, SZ), tři (8,3 %) z kategorie jednotky IZS (policisté) a dva (5,6 %) z kategorie členové politické strany (ČSSD, ODS. Po jednom (2,8 %) jsou pak členové kategorií: armáda, samospráva, zdravotnictví a sociální péče, soudní moc a právní zástupci. Všechny tyto osoby jsou z Prahy.

Pokud pohled na obměnu zdrojů ještě zúžíme na minimálně tři citace v každém měsíci, zjistíme, že tento požadavek splňují pouze 3 zdroje (premiér, prezident a mluvčí ministerstva zdravotnictví).

8.10 Právo

Tab. č. 17: Počet citací a reálně citovaných osob v jednotlivých kategoriích celkem v deníku Právo.

Právo	leden			květen			září			CELKEM				
	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoby	citace	podíl	osoby	podíl	citace/osoba
Parlament ČR	159	56	2,84	124	46	2,70	119	48	2,48	402	18,1%	100	8,6%	4,02
vláda, ministerstva, prezident	119	46	2,59	102	48	2,13	111	38	2,92	332	14,9%	84	7,2%	3,95
politické strany	44	26	1,69	32	21	1,52	42	34	1,24	118	5,3%	66	5,7%	1,79
jiné institucionální	6	5	1,20	8	3	2,67	11	4	2,75	25	1,1%	14	1,2%	1,79
jednotky IZS	108	87	1,24	105	78	1,35	82	62	1,32	295	13,3%	178	15,3%	1,66
vhodní svědci	73	49	1,49	64	35	1,83	25	17	1,47	162	7,3%	108	9,3%	1,50
nadnárodní organizace	4	2	2,00	4	4	1,00	1	1	1,00	9	0,4%	6	0,5%	1,50
odborové organizace	7	6	1,17	6	4	1,50	5	5	1,00	18	0,8%	12	1,0%	1,50
soudní moc, právní zástupci	79	65	1,22	76	61	1,25	46	38	1,21	201	9,0%	135	11,6%	1,49
odborníci	16	13	1,23	11	8	1,38	4	4	1,00	31	1,4%	22	1,9%	1,41
církev a neziskové organizace	23	21	1,10	40	29	1,38	8	8	1,00	71	3,2%	51	4,4%	1,39
věžeňská a probační služba	3	2	1,50	0	0	0,00	1	1	1,00	4	0,2%	3	0,3%	1,33
kultura, umění, média	27	22	1,23	9	9	1,00	10	7	1,43	46	2,1%	35	3,0%	1,31
armádní složky	10	10	1,00	8	6	1,33	4	4	1,00	22	1,0%	17	1,5%	1,29
zdravotnictví a sociální péče	51	47	1,09	28	24	1,17	10	10	1,00	89	4,0%	71	6,1%	1,25
samospráva	44	37	1,19	33	30	1,10	43	37	1,16	120	5,4%	96	8,2%	1,25
univerzity, školy, odborné instituce	30	24	1,25	16	16	1,00	13	13	1,00	59	2,7%	48	4,1%	1,23
společnosti nesoukromého charakteru	1	1	1,00	2	2	1,00	3	3	1,00	6	0,3%	5	0,4%	1,20
soukromá sféra	54	49	1,10	44	38	1,16	35	34	1,03	133	6,0%	116	9,9%	1,15
státní správa	14	13	1,08	10	10	1,00	18	15	1,20	42	1,9%	37	3,2%	1,14
pachatelé a oběti trestné činnosti	14	13	1,08	12	12	1,00	10	9	1,11	36	1,6%	34	2,9%	1,06
Celkový součet	886	594	1,49	734	484	1,52	601	392	1,53	2221	100,0%	1167	100,0%	1,84

- Nejčastěji citovanou kategorií v deníku Právo je Parlament ČR (402 citace, 18,1 % z 2221), podílí se na nich 100 osob (8,6 % z 1167).
- Tato kategorie také vykazuje nejvyšší koeficient diverzity (4,02), kategorie vláda, ministerstva, prezident má koeficient diverzity 3,95.
- Početně nejvíce zastoupená je kategorie jednotky IZS (178 osob, 15,3 %).

Komentář k tab. č. 17

Parlament ČR i vláda, ministerstva a prezident patří v Právu mezi nejcitovanější zdroje. Dohromady tvoří 33 % všech citací. Vzhledem k tomu, že jde o relativně úzkou skupinu lidí (celkem 184, 15,6 % z 1167), mají obě skupiny dohromady (i jednotlivě) vysoký koeficient diverzity, jedna osoba je citována přibližně čtyřikrát. Ze sledovaných deníků je to nejvyšší číslo a ukazuje na to, že redaktoři Práva se ve velké míře obracejí na osvědčené zdroje.

Relativně velkou skupinou citovaných osob je kategorie jednotky IZS. Hned po vládních a zákonodárných kategoriích je to třetí průběžně nejcitovanější kategorie. Pokud se podíváme na tematickou agendu tohoto deníku (viz. tab. č. 2), dá se usuzovat na spojitost mezi tématem nehody, černá kronika, kriminalita a vysokým počtem citací i osob z jednotek IZS.

Tab. č. 18: Původ citací a citovaných osob v deníku Právo

Právo	Počet citací					Počet osob		Počet citací na osobu
	leden	květen	září	celkem	podíl	celkem	podíl	
Praha	541	373	323	1237	55,7%	537	44,7%	2,30
neuveдено	81	97	66	244	11,0%	153	12,7%	1,59
Brno	51	41	29	121	5,4%	72	6,0%	1,68
Jihomoravský kraj	3	7	8	18	0,8%	15	1,2%	1,20
Moravskoslezský kraj	19	27	35	81	3,6%	53	4,4%	1,53
Plzeňský kraj	31	23	19	73	3,3%	58	4,8%	1,26
Středočeský kraj	17	27	25	69	3,1%	43	3,6%	1,60
Ústecký kraj	18	10	23	51	2,3%	38	3,2%	1,34
Vysočina	23	17	11	51	2,3%	35	2,9%	1,46
Jihočeský kraj	19	19	11	49	2,2%	34	2,8%	1,44
Olomoucký kraj	15	20	11	46	2,1%	32	2,7%	1,44
Královéhradecký kraj	17	17	8	42	1,9%	29	2,4%	1,45
Zlínský kraj	17	11	11	39	1,8%	25	2,1%	1,56
Karlovarský kraj	10	19	3	32	1,4%	25	2,1%	1,28
Pardubický kraj	4	8	10	22	1,0%	16	1,3%	1,38
Liberecký kraj	9	6	3	18	0,8%	14	1,2%	1,29
Evropa	8	7	3	18	0,8%	13	1,1%	1,38
jiné zahraničí	3	5	2	10	0,5%	9	0,7%	1,11
Celkový součet	886	734	601	2221	100,0%	1201	100,0%	1,85

- Většina citací (1237, 55,7 % z celkového počtu citací) i osob (537, 44,7 % z celkového počtu osob) pochází z Prahy.

- Zdroje z Prahy redakce Práva ve sledovaném období kontaktovala 2,3 krát.

- Nejrůznorodější byly zdroje ze zahraničí, koeficient různorodosti byl 1,11.

Komentář k tab. č. 19

Ze sledovaných deníků vykazuje Právo ve sledovaném období nejvyšší koeficient různorodosti (2,30) u osob a citací z Prahy. Pokud jde o pražské zdroje, znamená to, že se redakce Práva více než redakce zbylých dvou deníků obrací na ty samé zdroje. Tento údaj by mohl souviset s tím, že deník Právo má ze sledovaných deníků nejvyšší koeficient diverzity u Parlamentu ČR a vlády, ministerstev a prezidenta. Tyto instituce sídlí právě převážně v Praze.

Průměrný koeficient u zbylých lokalit je 1,4. Liší se tak o celou jednu citaci na osobu. Součet mimopražských a mimobrněnských citací (619 citací) tvoří 27,9 % všech citací, které byly zaznamenány u 439 osob (36,6 % osob)⁹⁶.

⁹⁶ Z tohoto výpočtu je vyřazena proměnná „neuveдено“ (244 citací, 153 osob).

Tab. č. 20: Počet citací podle pohlaví v deníku Právo

Právo	leden			květen			září			celkem				
	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	podíl	osoby	podíl	citace/osoba
Muž	682	440	1,55	565	348	1,62	451	290	1,56	1698	76,5%	864	74,0%	1,97
Žena	176	144	1,22	161	131	1,23	132	96	1,38	469	21,1%	287	24,6%	1,63
nezřejmé*	28	10	2,80	8	5	1,60	18	6	3,00	54	2,4%	16	1,4%	3,38
Celkový součet	886	594	1,49	734	484	1,52	601	392	1,53	2221	100,0%	1167	100,0%	1,90

*nezřejmé pohlaví: anonymy a dokumenty

- Deník Právo citoval muže v 1698 případech (76,5 % všech citací), celkem bylo v Právu citováno 864 osob mužského pohlaví (74 % všech osob).

- Vyšší míru opakovaného vstupu lze zaznamenat také u mužů (koeficient různorodosti 1,97).

Komentář k tab. č. 20⁹⁷

Deník Právo přesně kopíruje průměrná data za všechny tři deníky. Poměr počtu citací jasně převyšují citace zdroje mužského pohlaví (76 %) nad zdroji ženského pohlaví (21 %), obdobně je tomu tak i reálných osob: 74 % tvoří muži a 24,6 % ženy.

Deník Právo má obecně vysoký koeficient různorodosti (1,9), který je u mužů vyšší (1,97) než u žen (1,63).

Tab. č. 21: Počet citací a osob zastupujících politické strany

Právo	leden			květen			září			Celkem				
	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	osoby	citace/osoba	citace	podíl	osoby	podíl	citace/osoba
SZ	22	7	3,14	28	11	2,55	48	15	3,20	98	13,9%	17	8,9%	5,76
KDU-ČSL	46	19	2,42	27	9	3,00	32	13	2,46	105	14,9%	24	12,5%	4,38
ČSSD	75	27	2,78	68	21	3,24	52	31	1,68	195	27,7%	53	27,6%	3,68
ODS	75	28	2,68	67	31	2,16	116	53	2,19	258	36,6%	74	38,5%	3,49
KSČM	14	7	2,00	17	10	1,70	7	3	2,33	38	5,4%	16	8,3%	2,38
SNK-ED	2	1	2,00	4	4	1,00	1	1	1,00	7	1,0%	5	2,6%	1,40
KOD	2	2	1,00	0	0	0,00	0	0	0,00	2	0,3%	2	1,0%	1,00
US-DEU	0	0	0,00	0	0	0,00	1	1	1,00	1	0,1%	1	0,5%	1,00
DS	0	0	0,00	0	0	0,00	0	0	0,00	0	0,0%	0	0,0%	0,00
KSM	0	0	0,00	0	0	0,00	0	0	0,00	0	0,0%	0	0,0%	0,00
NS	0	0	0,00	0	0	0,00	0	0	0,00	0	0,0%	0	0,0%	0,00
VV	0	0	0,00	0	0	0,00	0	0	0,00	0	0,0%	0	0,0%	0,00
Celkový součet	236	91	2,59	211	86	2,45	257	117	2,20	704	100,0%	192	100,0%	3,67
podíl z celku	26,6%	15,3%		28,7%	17,8%		42,8%	29,8%		31,7%		16,5%		

– Počet citací členů politických stran byl 704 (31,7 % z celkového počtu citací v Právu).

⁹⁷ Ze vzorku jsem v tomto případě anonymní zdroje nevyklučovala, jelikož jsou statisticky nevýznamné a zároveň v sobě nesou informaci o množství takových zdrojů a citací v daném deníku.

- Celkový počet členů politických stran, kteří byli citováni, byl 192 (16,5 % celkového počtu osob citovaných v Právu).
- Průměrně byl ve sledovaném období napříč deníky jeden politik osloven 3,67krát.

Komentář k tab. č. 21

Deník Právo má nejvyšší počet citací členů politických stran (704 citací), procentuelně (31,7 %) je však tento objem srovnatelný s objemem citací členů politických stran u Hospodářských novin. Největší počet citací lze zaznamenat u strany ODS (258 citací, 38,5 % ze 704). Redaktoři Práva citovali 74 členů této strany, což znamená, že jeden člen ODS byl citován průměrně 3,49 krát. Největší opoziční strana ČSSD byla citována 195krát (27,7 % z celkového počtu 707 citací členů politických stran). Počet citací je srovnatelný s Mladou frontou DNES. Jedině Hospodářské noviny citují členy této strany mnohem méně (16,2 % z celku citací politických stran, 21,2 % z počtu osob). Výrazně vyšší výskyt však lze vidět u členů strany KSČM (citováno 16 osob, 8,3 % z citovaných členů politických stran). Pro srovnání: HN – 7 osob, 4,8 %, MFD – 4 osoby, 3,2 %.

8.10.1 Obměna zdrojů ve sledovaných měsících

Zdroje, s nimiž má redakce pevnější vazby a tudíž jim umožňuje častější vstup do mediálních obsahů, se musejí ve zpravodajství objevovat častěji než jiné zdroje. Vzhledem ke zkoumanému období jsem si pro zkoumání obměny redakčních zdrojů stanovila následující podmínku. Započítat všechny zdroje, které byly citovány ve všech třech měsících alespoň jednou, nebo minimálně dvakrát ve dvou ze třech sledovaných měsíců.

V případě deníku Právo se jedná celkem o 75 zdrojů (6 % z 1167) s celkovým počtem 798 citací (36 % z 2221). Z tohoto počtu jsou dva zdroje neidentifikovatelné (anonymy a citované dokumenty), u nichž nelze zjistit, o kolik se jedná osob. Ze zbylých 73 osob pochází 24 (32,9 %) z kategorie vláda, ministerstva, prezident, devatenáct (26 %) z kategorie Parlament ČR (8x ČSSD, 7x ODS, 2x KSČM, 2x SZ), dvanáct (16,4 %) z kategorie jednotky IZS (konkrétně deset policistů, mluvčí hasičů a mluvčí záchranné služby), šest (8,2 %) z kategorie soudní moc, právní zástupci (především se jedná o státní zástupce nebo mluvčí těchto institucí), čtyři (5,5 %) redakce popsala jako odborníky, dále jsou zde tři (4,1 %) členové politických stran (KDU-ČSL, ČSSD, SZ), dva (2,7 %) zástupci samosprávy, jeden (1,4 %) člen kategorie soukromá sféra, armáda a jeden člen kategorie zdravotnictví a sociální péče. Citované zdroje nebyly pouze z Prahy (57 zdrojů,

76 %), 7 zdrojů (9 %) bylo identifikováno v Brně, zbývajících 11 (15 %) pak po jednom v krajích Jihočeském, Jihomoravském, Ústeckém, Středočeském, Zlínském, Královéhradeckém, Moravskoslezském a kraji Vysočina.

Pokud pohled na obměnu zdrojů ještě zúžíme na minimálně tři citace v každém měsíci, zjistíme, že tento požadavek splňuje pouze osm zdrojů (premiér, 3 ministři (školství, zahraničí, MMR), prezident, 3 poslanci (2x ČSSD, KSČM)).

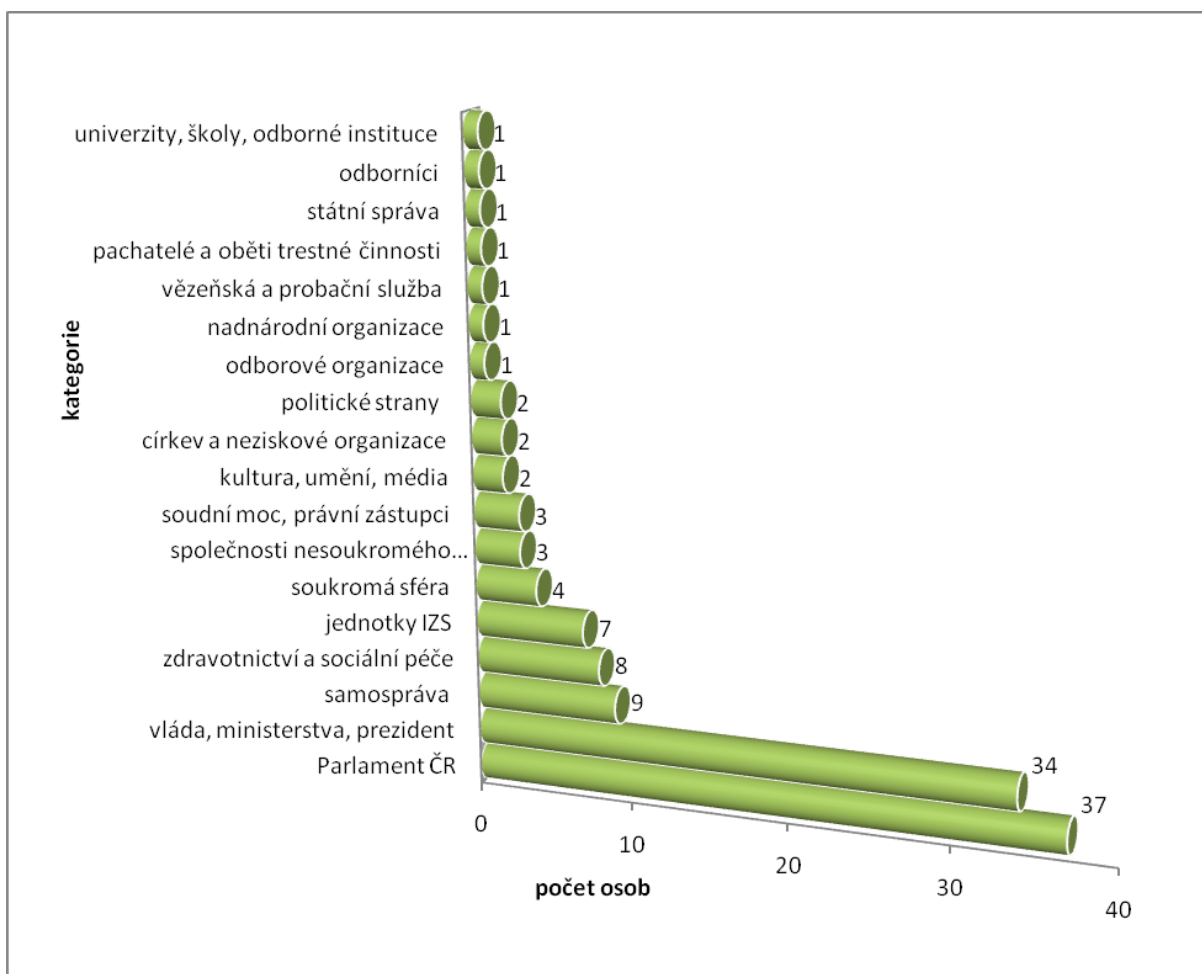
8.11 Diverzita zdrojů

8.11.1 Celkový počet zdrojů společných sledovaným deníkům

Obecnou rozmanitost zdrojů sledovaných deníků lze nahlédnout ještě ze dvou úhlů. Kolik bylo ve sledovaném období konkrétních osob, které byly citovány alespoň jednou v každém deníku? Z obsahové analýzy vyplynulo, že takových osob je 118 osob, tvoří tedy 5 % z celkového počtu 2562 citovaných osob. Tato skupina osob byla celkem citována 1561 krát, což tvoří 29 % celkového počtu citací. Každá osoba z této skupiny byla průměrně citována 13,23krát, koeficient diverzity je relativně vysoký, tudíž lze uvést, že skupina zdrojů společných pro všechna média je oproti celkovému průměru (2,12) omezenější, redakce a jednotliví novináři se na zdroje z této skupiny obracejí častěji a umožňují jim tak častěji vstupovat se svým výkladem reality do mediálních obsahů.

S ohledem na socio-profesní charakteristiku tuto skupinu tvořilo 37 zástupců Parlamentu ČR (31 %, z toho 2 senátoři (5 %)), 34 zástupců vlády, ministerstev a prezidenta (29 %), 9 zástupců samosprávy (8 %), 8 zástupců zdravotnictví a sociální péče (7 %, v tomto případě se skupina skládala výhradně ze zástupců zdravotnictví), 7 zástupců IZS (6 %, v tomto případě se skupina skládala výhradně ze zástupců policie), 4 zástupci soukromé sféry (3 %), 3 zástupci organizací nesoukromého charakteru (3 %), 3 členové kategorie soudní moc a právní zástupci (3 %), po dvou zástupcích kategorie kultura, umění, média, církev a neziskové organizace a politické strany (2 %), po jednom zástupci z kategorií odborové organizace, odborníci, nadnárodní organizace, vězeňská a probační služba, pachatelé a oběti trestných činů, státní správa a univerzity, školy, odborné instituce (1 %).

Graf č. 1: Socio-profesní charakteristika společných zdrojů

8.11.2 Pravidelně se opakující společné zdroje

Cílem výzkumu bylo také pokusit se zjistit, zda existuje skupina zdrojů, která má takřka neomezený přístup do zpravodajství. Takovou skupinu by mohlo charakterizovat to, že osoby, které by mohly hypoteticky být jejími členy, budou citovány ve všech třech ze zkoumaných deníků a zároveň v celém sledovaném období, tedy v každém ze tří měsíců minimálně jednou. Analýza dat ukázala, že taková skupina ve zkoumaném vzorku existuje.

Skupinu s těmito parametry tvoří celkem 10 osob (0,4 % z celkového počtu osob, $n=2562$), které byly citovány celkem 488krát (9,0 % z celkového počtu citací, $n=5423$). Ve sledovaném období byl tedy každý z této skupiny citován průměrně 48,8krát napříč sledovanými deníky. Hodnota koeficientu diverzity v případě této skupiny násobně převyšuje průměrnou hodnotu (2,12) a jasně tedy ukazuje, že v oblasti zdrojů, které novináři citují a využívají při tvorbě mediálních obsahů, existuje „elitní skupina zdrojů“.

jejíž členové se vyskytují průměrně v každé 4,5 z kódovaných textových jednotek (n=2196).

Z hlediska socio-profesní charakteristiky tvoří skupinu (n=10) devět zástupců vlády, ministerstev a prezidenta a jeden poslanec. Konkrétněji se jedná o šest ministrů (60 %), jednoho mluvčího ministerstva (10 %), premiéra, prezidenta a předsedu opoziční strany.

8.11.3 Redaktoři a jejich zdroje

V rámci této analýzy budu ještě zjišťovat, jak rozsáhlý je okruh zdrojů, které novináři jednotlivých redakcí využívají pravidelně. Pravidelnost v tomto případě znamená, že zdroj využili alespoň jednou v každém ze tří sledovaných měsíců. Redaktoři sledovaných deníků pak museli splňovat stejnou podmínku – alespoň jednu kódovanou textovou jednotku v každém ze sledovaných měsíců.

8.11.3.1 Hospodářské noviny

Velikost a charakteristika skupiny zdrojů v Hospodářských novinách je uvedena výše⁹⁸. Počet redaktorů píšících v každém ze tří sledovaných měsíců byl 6.

Na každého redaktora HN tak průměrně připadá přibližně 6,5⁹⁹ zdroje (16 %). Minimum jsou 4 zdroje na redaktora, maximum 11. Medián je stejný jako průměr, 6,5 zdroje na redaktora. Vzhledem k tomu, že průměrná hodnota počtu osob na autora je v HN 22,15 osoby¹⁰⁰, lze usuzovat, že redaktoři HN pracují oproti redakčnímu průměru pravidelně s velmi úzkou skupinou zdrojů. Od zdrojů z této skupiny užil redaktor HN průměrně 53,2 citací. Průměrný počet citací na redaktora z celkového počtu citací je přitom 34,15.

Ze zkoumaných deníků v daném období se Hospodářské noviny jeví jako deník, který se pohybuje ve velmi úzkém okruhu zdrojů. Novináři mají průměrně vyšší počet zdrojů než novináři ze zbývajících dvou redakcí, zároveň ale tyto zdroje mnohem častěji citují. Tyto „pevné vazby“ ale (vzhledem k průměrným hodnotám) zřejmě vyvažují širokým spektrem zdrojů, které citují v menší míře a častěji je obměňují.

⁹⁸ Jedná celkem o 37 zdrojů (4 % z 886) s celkovým počtem citací 319 (23 % z 1366).

⁹⁹ Některé zdroje nejsou výhradně jednoho redaktora, součet všech zdrojů bez ohledu na zdvojení je n=39.

¹⁰⁰ Viz Tab. č. 1. Počet článků, počet citací, počet citovaných osob, počet autorů (redaktorů, kteří v textové jednotce měli přímou řeč, citaci) ve sledovaném období a sledovaných denících.

8.11.3.2 Mladá fronta DNES

Velikost a charakteristika skupiny zdrojů v Mladé frontě DNES je uvedena výše¹⁰¹. Počet redaktorů píšících v každém ze tří sledovaných měsíců byl 9.

Na každého redaktora MFD tak průměrně připadají přibližně 4 zdroje (4,1; 11 %). Minimum jsou 2 zdroje na redaktora, maximum 8. Medián je stejný jako průměr – 4 zdroje na redaktora. Vzhledem k tomu, že průměrná hodnota počtu osob na autora je v MFD 12,82 osoby¹⁰², lze usuzovat, že redaktoři MFD pravidelně citují oproti redakčnímu průměru s velmi úzkou skupinou zdrojů. Průměrně užil jeden redaktor 46,9 citací od zdrojů z této skupiny. Průměrný počet citací na redaktora z celkového počtu citací je přitom 19,96. Znamená to, že zdroje ze skupiny pravidelně se opakujících zdrojů využije redaktor Mladé fronty DNES pro citaci více než dvakrát častěji, než průměrný zdroj.

Z výše uvedeného lze soudit, že novináři Mladé fronty DNES jsou v porovnání s novináři z ostatních deníků nejčastěji (usuzujeme z počtu citací) v kontaktu s úzkou skupinou zdrojů, od níž publikují dvakrát vyšší množství citací, než od průměrného zdroje. Tyto „pevné vazby“ ale (vzhledem k celkovým číslům a průměrným hodnotám) zřejmě redaktoři vyvažují širokým spektrem zdrojů, které citují v menší míře a obměňují je.

8.11.3.3 Právo

Velikost a charakteristika skupiny zdrojů v deníku Právo je uvedena výše¹⁰³. Počet redaktorů píšících v každém ze tří sledovaných měsíců byl 24.

Na každého redaktora Práva tak průměrně připadají přibližně 3,3 zdroje (4 %) ¹⁰⁴. Minimum je 1 zdroj na redaktora, maximum 11. Medián jsou 2 zdroje/osoby na redaktora. Vzhledem k tomu, že průměrná hodnota počtu osob na autora je v Právu 14,96 osoby¹⁰⁵, lze usuzovat, že redaktoři Práva v rámci skupiny zdrojů, které se vyskytují ve zpravodajství pravidelně, citují oproti redakčnímu průměru velmi úzkou skupinou zdrojů. Průměrně užil jeden redaktor 33,25 citací od osob z této skupiny. Průměrný počet citací na

¹⁰¹ Jedná se celkem o 36 zdrojů (3 % z 1179) s celkovým počtem 422 citací (23 % z 1836).

¹⁰² Viz Tab. č. 1. Počet článků, počet citací, počet citovaných osob, počet autorů (redaktorů, kteří v textové jednotce měli přímou řeč, citaci) ve sledovaném období a sledovaných denících.

¹⁰³ Jedná se celkem o 75 zdrojů (6 % z 1167) s celkovým počtem 798 citací (36 % z 2221).

¹⁰⁴ Některé zdroje nejsou výhradně jednoho redaktora, součet všech zdrojů bez ohledu na zdvojení je n=79.

¹⁰⁵ Viz Tab. č. 1. Počet článků, počet citací, počet citovaných osob, počet autorů (redaktorů, kteří v textové jednotce měli přímou řeč, citaci) ve sledovaném období a sledovaných denících.

redaktora z celkového počtu citací je 28,47. V případě deníku Právo je pravidelně se vyskytujících zdrojů více než dvakrát tolik, než u zbývajících deníků. Pravděpodobně právě z důvodu velikosti této skupiny se počet citací na autora tolik neliší od průměrných hodnot.

Z výše uvedeného lze soudit, že novináři deníku Právo jsou pravidelně v kontaktu s velmi malým okruhem zdrojů. Tato skupina je však natolik malá, že nestačí k nasycení zpravodajské části listu a proto novináři často hledají zdroje i mimo tuto skupinu. Z průměrného počtu citací na osobu (1,90)¹⁰⁶ lze usuzovat, že redakce deníku Právo má širší spektrum zdrojů, které cituje do určité míry pravidelně, než zbývajících dva zkoumané deníky. Od deníků Mladá fronta DNES a Hospodářské noviny se liší tím, že jeho „elitní“ skupina zdrojů s častým přístupem je rozsáhlejší. Obecně se ale dá usuzovat, že skupina zdrojů redakce deníku Práva, vzhledem k počtu citací, je ze tří zkoumaných deníků nejužší a zdroje jsou využívány častěji.

8.12 Zodpovězení výzkumných otázek

V úvodu výzkumu byly stanoveny čtyři výzkumné otázky, na něž se snažily odpovědět výše uvedené interpretace. V následující kapitole se tyto odpovědi pokusím shrnout.

8.12.1 V1. Jaká je socio-profesní charakteristika zdrojů citovaných ve vybraných denících?

Také tento výzkum potvrdil, že novináři ve zpravodajství nejčastěji citují zástupce státních institucí a vládních orgánů. Tyto zdroje jsou pro novináře snadněji dostupné a jejich informace jsou považovány za zpravodajsky hodnotnější, než informace odjinud. (Hallin, D. C., 1993: 753) Z výsledků výzkumu vyplývá, že se nejedná o rozsáhlou skupinu zdrojů, ale spíše naopak, a že zdroje náležející do této skupiny jsou citovány častěji než zdroje z jiných skupin. Na druhou stranu ale byly mezi zdroji sledovaných deníků zaregistrovány početné kategorie neinstitucionalizovaných zdrojů. Novináři tyto zdroje často využívali nahodile k dokreslení tématu, či získání pohledu „obyčejného

¹⁰⁶ Viz tab. č. 1. Počet článků, počet citací, počet citovaných osob, počet autorů (redaktorů, kteří v textové jednotce měli přímou řeč, citaci) ve sledovaném období a sledovaných denících.

člověka“. Patřili sem zdroje z kategorií vhodní svědci a soukromá sféra, které ale i přes svou relativní velikost dohromady tvořily pouze 14 % ze všech osob, které ve sledovaném období deníky citovaly.

Je ale otázka, nakolik jsou brát tato zjištění jako zneklidňující. Převaha institucionálních zdrojů ve zpravodajství může znamenat, že čtenáři je předkládán obraz světa tak, jak ho formulují tyto instituce. Na druhou stranu ale, jak říká Hallin, „vládní instituce jsou koneckonců ty, které ať už v dobrém nebo v špatném činí rozhodnutí, která mají dopad na nás všechny, a my bychom měli vědět, co lidé v nich říkají a dělají“. (Hallin, 1993: 763) Velkou skupinu vládních a státních institucí, jak plyne z výsledků výzkumu, vyvažují množstvím citovaných osob i jiné, sice institucionalizované, ale nevládní organizace jako jsou univerzity, církve, neziskové organizace, odborové organizace, zástupci kulturní sféry a podobně a v neposlední řadě právě také skupina obyčejných hlasů ulice (vhodní svědci) případně zástupci podnikatelské sféry.

8.12.2 V2. Jaké je mezi zdroji procentuální zastoupení žen a mužů? Z jakých lokalit zdroje pocházejí?

Mezi zdroji citovanými v médiích jednoznačně převažují zdroje mužského pohlaví. Jasnou převahu mají nejen v počtu citací, ale také v celkovém počtu citovaných osob.¹⁰⁷ Tento jev může být způsobem nerovnoměrností zastoupení pohlaví ve státní správě¹⁰⁸. Což ale nemusí být chápáno jako problém z hlediska novináře. Nerovnoměrné zastoupení jednotlivých pohlaví ve státní správě se z logiky věci pravděpodobně odrazí také v jejím mediálním obraze a novinář pak v podstatě kopíruje realitu.

Stejně významnou převahu mají mezi citovanými zdroji zdroje z hlavního města České republiky, z Prahy. Počet citací z Prahy převyšoval polovinu všech zaznamenaných citací a počet osob, které byly citované ve sledovaném období a pocházejí z Prahy, byl bezmála poloviční. Lze se domnívat, že na to může mít vliv například to, že valná většina státních institucí (které patří mezi nejcitovanější a největší kategorie zdrojů) sídlí v Praze

¹⁰⁷ V této oblasti se nabízí možnost dalšího výzkumu, a sice komparace podílu mužských a ženských zdrojů u mužů a žen zaměstnaných jako redaktori v médiích. Takové zkoumání nebylo cílem této práce, avšak zkušenost se zkoumaným vzorkem naznačuje, že redaktorky – ženy častěji citují zdroje – ženy než je tomu u redaktorů – mužů.

¹⁰⁸ Viz např. Suchomelová, M; Fischlová, D.: Moderní společnost a její proměny: Gender v managementu, 2006.

nebo také to, že redakce všech sledovaných deníků v Praze sídlí a pro redaktory jsou pražské zdroje fyzicky dosažitelnější a je tedy snazší být s nimi v sociálním kontaktu a udržovat vztah.

8.12.3 V3. Obměňují se zdroje deníků v čase? Kolik takových zdrojů je? Jaké jsou opakující se zdroje z hlediska socio-profesní charakteristiky?

Obměnu v čase jsem se snažila zjistit identifikací konkrétních osob, které do zpravodajských obsah vstupuje pravidelně. V tomto případě to znamená, že se objevují ve všech třech ze sledovaných měsíců. Podíl množství jedinců v takové skupině vůči celkovému počtu citovaných osob pak ukáže míru obměny citovaných zdrojů. Z prezentovaných výsledků vyplývá, že konkrétních osob, které se v denících vyskytují pravidelně, je relativně málo, v případě Hospodářských novin jsou to 4 %, u Mladé fronty DNES 3 % a u deníku Právo 6 % z celkového počtu jejich zdrojů. Není však bez zajímavosti, že tyto malé skupiny zdrojů „vytvoří“ vyšší procento citací, než kolik odpovídá jejich podílu na celkovém počtu zdrojů. V případě Hospodářských novin a Mladé fronty DNES se jedná o 23 % citací, v případě deníku Právo o 36 % celkového počtu citací.

Z toho lze soudit, že síť zdrojů citovaných v médiích se v čase na obecné úrovni proměňuje. Jednotliví redaktoři sice mají svůj okruh zdrojů, které kontaktují pravidelně, zároveň ale na denní bázi kontaktují a citují mnohem rozsáhlejší skupinu zdrojů, jejíž členové se ve zpravodajství neobjevují pravidelně a je mezi nimi vysoká fluktuace.

Socio-profesní charakteristika u opakujících se zdrojů je zajímavá především z toho hlediska, že v ní figurují především vládní představitelé, prezident, poslanci, atd. Výjimky se však vyskytují a například v deníku Právo do této skupiny patří i zdroje z kategorie jednotky IZS, především mluvčí policie, hasičů nebo zdravotnické záchranné služby.

Pravidelně se opakující zdroje ale i tak mají jednu společnou vlastnost, která, lze se domnívat, platí pro všechny z často citovaných kategorií. Tyto zdroje jsou pro novináře nejen snadno dostupné, ale především jsou jejich prohlášení považována za „zpravodajsky hodnotná“. (Hallin, 1993: 753) Otázkou logiky výběru zdrojů, které novináři citují tak tato myšlenka vrací zpět k hlavním tématům sociologie zpravodajství, kterými jsou zpravodajské hodnoty, mediální rutiny a zpravodajské sítě.

8.12.4 V4. Odlišují se od sebe skupiny zdrojů, které se soustřeďují kolem redakcí jednotlivých deníků?

Výzkum nezaznamenal výrazné odlišnosti, přesto je patrné, že se sledované deníky od sebe liší. Domnívám se, že je to dáno odlišným obsahovým zaměřením a jinými cílovými skupinami, podle nichž se deníky profilují. Na obecné úrovni lze říci, že deníky zachovávají více méně obdobný proporční podíl jednotlivých citovaných kategorií na celkovém počtu citovaných zdrojů. Výjimkou je již zmiňovaný deník Právo, který se svým rozsáhlým zpravodajstvím o nehodách a kriminalitě vymezuje oproti zbylým dvěma deníkům. Odlišuje se i Mladá fronta DNES, kde je nejpočetnější kategorií kategorie „vhodní svědci“.

Pokud bychom se však zaměřili na počet osob, které citovaly alespoň jednou všechny tři deníky, zjistíme, že jde o skupinu 118 jedinců (5 % z 2652 osob). Jedinců, kteří se ve všech třech denících vyskytovali opakovaně, bylo pouze deset.

Z toho vyplývá, že skupiny konkrétních osob, které kolem sebe deníky soustřeďují, jsou spíše odlišné než podobné. Odlišnost se ale smazává, pokud se nezaměříme na konkrétní osoby, ale na funkce, či kategorie zdrojů. Osoby, které sdílejí všechny deníky, jsou osoby, jejichž funkce je ve státě jedinečná a významná a její činy přitom mají vliv na životy lidí.

Z výzkumu myslím lze s ohledem na celkové množství citovaných zdrojů a na množství společných zdrojů v obecné rovině vyvodit, že ve chvíli, kdy novináři na vybranou mají a mohou se rozhodnout, který zdroj budou citovat, tak takto činí. Motivy výběru takového zdroje a rozhodnutí, kterou citaci kterého zdroje novináři využijí, by pakk mohly být předmětem dalšího výzkumu.

9 Závěr a diskuze

Výzkum zaměřený na celkové zmapování informačních zdrojů vybraných českých tištěných deníků, na jejich socio-profesní charakteristiku a na jejich diverzitu (či případnou homogenitu) podle vybraných ukazatelů poskytl plastický pohled na to, které zdroje mají možnost vstupovat do mediálních obsahů v českém prostředí. Obecně lze o průměrném

zdroji citovaném v českých denících říct, že se jedná o muže, který je z Prahy a pokud je to politik, je z nejsilnější vládní strany.

Pokud jde o frekvenci výskytu jednotlivců či v průběhu výzkumu definovaných kategorií, zdají se instituce opravdu majoritním zdrojem informací a tím pádem i významným subjektem, který má šanci formulovat svoje myšlenky a konstruovat sociální realitu. Pokud se však podíváme na zdroje vystupující v médiích globálněji, ukáže se, že tzv. „vhodní svědci“ (neinstitucionalizované hlasy ulice) se v součtu všech osob objevují v médiích téměř stejně často jako instituce. Otázka míry toho, jaký vliv však tyto hlasy mají, je diskutabilní. Jelikož nemají statut instituce, nelze si je spojovat do větších celků a považovat je za mocný subjekt. Což je z tohoto pohledu limitující faktor.

Z výsledků pak dále vyplývá, že ve skupině všech citovaných zdrojů/osob, vstupujících do zpravodajství, existuje skupina často a pravidelně citovaných jedinců a to jak v jednotlivých denících, tak napříč sledovaným vzorkem. Tato skupina je oproti celku výrazně homogenní a má následující vlastnosti:

1. Vzhledem k celkovému počtu zdrojů je velmi úzká, tvoří ji malé procento z celkového počtu zdrojů.
2. Vzhledem ke své „velikosti“ ale osoby v této skupině vytvořily několikanásobně vyšší počet citací a násobně převyšovaly i průměrnou hodnotu počtu citací na osobu.¹⁰⁹

K diskuzi v tomto případě zůstává otázka, zda je „členství“ v této skupině odvozováno spíše od funkce, kterou dotyčná osoba zastává, nebo přímo od osobnostních charakteristik konkrétní osoby. Z výsledku tohoto výzkumu se lze domnívat, že je četnost citací odvozena spíše od funkce, příslušnosti ke státnímu orgánu či instituci. To v důsledku znamená, že se potvrzují výzkumy, které za hlavní zdroje novinářů označily státní a vládní instituce a jejich pracovníky a také se potvrzují slova Herberta Gansa z úvodu této práce. Gans tvrdí, že „ve výsledku se celostátní novináři – stejně jako ti lokální – pohybují v rámci relativně malého a úzkého shluku zdrojů (kontaktů), kterému dominují ty zdroje, které kontaktují novináře nebo které novináři vyhledávají nejčastěji.“ (Herbert Gans, 1979)

¹⁰⁹ 118 jedinců, kteří byli ve sledovaném vzorku společnými zdroji všech tří deníků, tvořilo 5 % celkového počtu citovaných osob, tato úzká skupina lidí ale byla citována v 29 % případů z celkového počtu citací; průměrně byl jeden zdroj z této skupiny citován 13,2krát, což je šestkrát více, než byl průměr celého vzorku (2,12 citace na osobu).

Hallin v souvislosti s úzkým napojením novinářů na vládní instituce a státní správu upozorňuje, že společnost, která si volí své zástupce, aby zemi spravovali, má znát činy i slova těchto zástupců a proto se jim novináři vlastně nemohou vyhýbat.

Otázka propojení novinářů s institucionálními zdroji je však jen jeden z možných úhlů pohledu. Situace mezi novináři a zdroji není tak jednoznačná. Redaktoři sledovaných deníků sice mají pevnější vazby s osobami, které jsou citovány opakovaně (a nemusí jít nutně jen o institucionální zdroje jako vláda či státní správa)¹¹⁰, zároveň ale vstupují do vysokého počtu vztahů se slabšími vazbami s jedinci z mnohem rozsáhlejší skupiny zdrojů, kteří se ve zpravodajství neobjevují pravidelně.

Koeficient diverzity poukazuje na to, že řada těchto „nahodilých“ zdrojů je citována více než jednou, což nás přivádí k myšlence, že novináři se nepohybují pouze v uzavřeném okruhu pravidelně citovaných zdrojů, ale že v jejich myšleném širším okruhu se nachází velký počet jedinců, s nimiž je pojí „síla slabých vazeb“ Marka S. Granovettera¹¹¹. Slabé vazby jsou specifické tím, že se mohou rychle podle potřeby utilitaristicky proměnit ve vazbu silnou a novinářovi svou existencí výrazně usnadňují práci, protože ten nemusí nový zdroj shánět. Tyto slabé vazby, které novináři udržují se svými zdroji, dodávají světu konstruovanému médiu rozměr tolik vyhledávané diverzity, rozmanitosti.

Touto myšlenkou nechci zpochybňovat výsledky dosavadních výzkumů, ovšem z dat vzešlých z této analýzy nelze jednoznačně usoudit, že se novináři obracejí stále a znovu na ty samé osoby. Určitá míra omezenosti nejcitovanějších kategorií je do značné míry vyvážena širokým polem různorodých zdrojů z méně citovaných kategorií¹¹². Vzhledem k tomu, že společných opakujících se zdrojů bylo jen velmi malé množství (10), myslím, že se můžeme domnívat, že rozmanitost zdrojů vstupujících do mediálních obsahů napříč všemi sledovanými deníky je relativně vysoká a novináři se o ni snaží.

Volba zdroje ve většině případů záleží na novinářovi a to přesto, že je zřejmé, že se při své práci pohybuje v rámci „užších či širších mantinelů“. (Hallin, 1993: 762) Vedení redakce ho například pověřit sledováním určitého tématu nebo tiskové konference a může

¹¹⁰ Jako příklad můžeme uvést například redaktora HN Petra Vaška a lékařky Elišky Leichterové, kterou redaktor kontaktoval ve všech třech sledovaných měsících, aby mohl citovat její názor na reformu zdravotnictví a problémy s ní spojené.

¹¹¹ Granovetter, M.: *Strength of Weak Ties*, 1973.

¹¹² V kódovaných textových jednotkách bylo patrné, že někteří novináři neinstitutonální zdroj, který se osvědčil, oslovili u stejného tématu v horizontu například 14 dní znovu. Z hlediska celé analýzy však byly tyto jevy zanedbatelné.

se stát, že vybrat si, koho bude citovat, vlastně nemůže; citaci mu „nařídí“ struktura a mediální rutiny. Na druhou stranu nesmíme, jak připomíná Hallin, zapomenout, že novináři mají možnost volby a mohou styl své práce obměňovat. „Síla mediálních rutin může být velká, ale konečná volba je vždy na novinářovi.“ (Hallin, 1993: 763)

Prezentovanou analýzu je třeba vnímat jako první takto rozsáhlou analýzu citovaných zdrojů v českých médiích. Jejím hlavním cílem bylo zjistit charakteristiku citovaných zdrojů v českých médiích a pokusit se identifikovat zdroje, které mají možnost v médiích opakovaně formulovat své postoje a podílet se na konstruování sociální reality. Výzkumná metoda se pro tento typ analýzy jeví jako vhodná, zároveň ale poskytuje jen dílčí informace o zkoumaném jevu a rozhodně nemůže popsat vztahy mezi novináři a zdroji v celé jejich komplexnosti. Pracuje pouze s explicitními odkazy na citované zdroje a nemůže tak proniknout ke zdrojům, které se mohou podílet na vzniku zpravodajského příspěvku, ale už se neobjevují ve výsledném textu. Vhodným doplněním kvantitativní analýzy by tak mohla být kvalitativní analýza vedená formou hloubkových rozhovorů s vybranými novináři a jejich konfrontací s výsledky tohoto výzkumu. Dalším vhodným rozšířením prezentované analýzy by mohla být kvantitativní analýza rozsahu, který média jednotlivým typům či kategoriím zdrojů věnují, a v neposlední řadě také kvalitativní analýza zaměřená na způsob označování zdrojů novináři, které v sobě v mnoha případech nese citové zabarvení.

10 Summary

Research aimed at mapping out the overall information about resources selected by Czech journals, their socio-professional characteristics and their diversity (or otherwise, their homogeneity) in selected indicators provide vivid insight into which resources have easy access to the media in the Czech Republic.

We can generally say that an average source quoted in Czech newspapers is a man from Prague, and if talking about a political party, he would be from the leading government party.

Regarding the frequency of individuals within the defined categories of research, institutions seem to be the majority source of information and thus an important body that has a chance to articulate their thoughts and construct social reality. But if we look at the sources from more above, it appears that the „opportune witnesses“ (non-institutional ad hoc voices) are appearing in the media almost as frequently as sources from institutions.

The results then show that within the group of all cited sources / persons entering the news, there is a group of regularly and frequently cited individuals. This group is substantially homogeneous over the whole and has the following characteristics:

1. Given the overall number of sources this group is very narrow, making only a small percentage of total resources.
2. Due to their "size" individuals in this group developed several times higher number of citations and had higher than the average number of citations per person.

The question of tight links between journalists and institutional resources is only one of the possible points of view. The situation between journalists and sources is not so straightforward. While the editors of newspapers have pursued closer ties with people who are repeatedly cited (and does not necessarily just about the institutional sources such as government or municipality), but also entering the high number of relationships with weaker ties with individuals from much larger groups of resources, who do not appear regularly in the news.

The coefficient of diversity points out that many of these "random" source is cited more than once, which brings us to the idea that journalists do not act and work only in a closed circuit of regularly cited sources, but in a broader range of individuals, which is reminds us with the concept of "strength of weak ties" by Mark S. Granovetter.

Presented an analysis should be seen as the first such comprehensive analysis of sources quoted by Czech media. Its main objective was to determine the characteristics of the sources cited in the Czech media and try to identify the resources that have easier access to the media to formulate their positions and participate in the construction of social reality. Research method for this type of analysis seems appropriate, but also provides only partial information about the analysis and the phenomenon certainly can not describe the relationship between journalists and sources in all their complexity. A suitable addition for this quantitative analysis could thus be a qualitative analysis with in-depth interviews with selected journalists and their confrontation with the results of this research to determine what further; explicitly unacknowledged; sources are involved in the creation of news.

11 Použitá literatura

- ALTHEIDE, David L.** Newswriters And Newsmakers. Urban Lige. Vol 7, No 1. Sage: 1997.
- ALTHEIDE, David L.** Media Logic and Political Communication. Political Communication, 21: 293-296. Taylor&Francis, 2004.
- BENEDICTOVÁ, Ruth.** Kulturní vzorce. (Patterns of Culture). Praha, Argo: 1999. Edice Capricorn. 208 s. ISBN 80-7203-212-7
- BERELSON, Bernard.** Content Analysis in Communication Research, 1952.
- BERGER, Peter L.; LUCKMANN, Thomas.** Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění. Jiří Svoboda. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 1999. 214 s. ISBN 80-85959-46-1.
- BERKOWITZ, Dan.** Social Meaning of News: A text-reader. Thousand Oaks: Sage, 1997. 535 s. ISBN 0-7619-0075-6
- BERNARD, H. R.; JOHNSEN, E. C.; ROBINSON, S.** (1989). Estimating the Size of an Average Personal Network and of an Event Subpopulation. The Small World. M. Kochen. Norwood, NJ, Ablex: 159-175.
- BERTRANDOVÁ, Ina; HUGHES, PETER.** Media Research Methods. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2005. 286 s. ISBN 0-333-96095-5
- BOURDIEU, Pierre.** Teorie jednání. Praha: Karolinum, nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998. 179 s. ISBN 80-7184-518-3.
- BREED, Warren.** Social Control in the Newsroom: A Functional Analysis. In Berkowitz, D. Social Meanings of News: a Text-Reader. Sage, 1997.
- BUYS, C.J., LARSEN, K.L.** (1979). Human sympathy groups. Psychological Report. 45: 547-553.
- CVEJNOVÁ, Veronika K.** Sociologie zdrojů – přístup žen do hlavního televizního zpravodajství v ČR. Univerzita Karlova Praha. Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Praha, 2005.
- CURRAN, James, GUREVITCH, Michael.** Mass Media and Society. Edward Arnold, London, 1996.
- CROTEAU, David, HOYNES, William.** Media/Society: Industries, Images, And Audiences. Pine Forge Press, 2002.

DAVIS, Aeron. Public relations, news production and changing patterns of source access in the British national media. *Media, Culture & Society*. Vol 22. s. 39-59. Sage, London: 2000.

DEACON, David. The Voluntary Sector in Changing Communication Environment. A Case Study of Non-official News Sources. *European Journal of Communication*. London: Sage, 1996.

DeFLEUR, Melvin, BALL-ROKEACH, Sandra. Úvod do teorií masové komunikace. Karolinum, 1996.

DIJK, Jan van. The Network Society: Social Aspects of New Media. 2. vydání (2006). London: Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications, 1999.

DISMAN, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost. 3. vydání. Praha: Karolinum, 2000. 376 s. ISBN 80-246-0139-7

DUNBAR, Robin I. M. Neocortex size as a constraint on group size in primates. *Journal of Human Evolution* (1992), Volume: 22, Issue: 6, Publisher: Elsevier, ISSN: 00472484, pp. 469-493.

DUNBAR, Robin I. M. *Behavioral and Brain Sciences*, Volume 16, Issue 04, Dec 1993, pp 681-694

ELDRIDGE, John. Glasgow Media Group Reader, Volume 1. News Content, Language and Visuals. Routledge, 1995. ISBN 0-415-12730-0.

ERICSON, Richard V., BARANEK, Patricia M., CHAN, Janet B. L. Negotiating Control: A Study of News Sources. University of Toronto Press: 1989.

ERICSON, Richard V., BARANEK, Patricia M., CHAN, Janet B. L. Representing Order: Crime, Law and Justice in the News Media. Toronto: University Press, 1991.

FISHMAN, Mark. Manufacturing the news. Austin: University of Texas Press, 1980. 180 s. ISBN 0-292750544.

FRAZER, James George, Sir. Zlatá ratolest. 1. vydání. Praha: Odeon, 1997. ISBN 80-86379-21-3

FREEMAN, Linton. The Development of Social Network Analysis. Vancouver: Empirical Press, 2006.

FRÜH, Werner. Inhaltsanalyse [online]. 6. vydání. Konstanz : UVK Verlagsgesellschaft, 2007 [cit. 2010-05-02]. Dostupné z WWW:

<http://books.google.com/books?id=FbmHTOwXZiQC&printsec=frontcover&dq=werner+fr%C3%BCh&source=bl&ots=I_ZTDj5I9k&sig=mFuB6YfTnAkMI9Gn0OxayEewsqw&

hl=en&ei=fMXdS56REoalOKrKscsH&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=11&ved=0CD0Q6AEwCg#v=onepage&q&f=false>. ISBN 978-3-8252-2501-08.

GALTUNG, Johann, RUGE, Mari H. The Structure of Foreign News. *Journal of Peace Research*, 1965. No 1, s. 64-90.

GANS, Herbert J. Deciding What is News: a study of CBS evening news, NBS nightly news, Newsweek and Time. London: Constable, 1980.

GIEBER, Walter. News is What Newsmaker Make it. In Tumber, H. News: a Reader. Oxford University Press, 1999.

Glasgow University Media Group [online]. Glasgow: Glasgow University, 2005. [cit. 2007-04-17]. Anglicky. Dostupný z WWW:

<<http://www.gla.ac.uk/centres/mediagroup/downloads.html>>.

Good News : The Glasgow University Media Group. *Variant* [online]. 1999, vol. 2, no. 7 [cit. 2007-04-17], s. 1-4. Dostupný z WWW:

<<http://www.variant.randomstate.org/pdfs/issue7/GUMG.pdf>>.

GOFFMAN, Erving. The Presentation of Self in Everyday Life. New York: Doubleday, 1959. (česky) Všichni hrajeme divadlo. Sebe prezentace v každodenním životě. Praha: Nakladatelství studia Ypsilon, 1999.

GRANOVETTER, Mark S. The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*. Volume 78, Issue 6, May: 1973 (1360-1380)

HABERMAS, Jürgen. Strukturální přeměna veřejnosti. 1. vydání. Praha: Filozofický ústav AV ČR, 2000.

HAGEN, Lutz M. Opportune Witnesses: An Analysis of Balance in the Selection of Sources and Arguments in the Leading German Newspapers' Coverage of the Census Issue. *European Journal of Communication* 1993, č. 8. Dostupné z WWW: <<http://ejc.sagepub.com/cgi/content/abstract/8/3/317>>.

HANSEN, Kathleen A. Source Diversity and Newspaper Enterprise Journalism. *Journalism Quarterly*. Vol 68, No 3. Sage: 1991. S. 474-482.

HALL, Stuart et. al. Policing the Crisis. London: Macmillan, 1978.

HALLIN, Daniel C.; MANHOFF, Robert Karl; WEDDLE, Judy K. Sourcing Patterns of National Security Reporters. *Journalism Quarterly*. vol. 70, n. 4. 1993

HARTLEY, John. Understanding News. London: Routledge, 1982.

HESS, Stephen. The Government/Press Connection: Press Officers and Their Offices. *Administrative Science Quarterly*, Vol. 32, No. 1 (Mar., 1987), pp. 141-142

- HILL, R. A.; DUNBAR, R. I. M.** Durham University [online]. 2002 [cit. 2010-04-03]. Social Network Size in Humans. Dostupné z WWW: <<http://www.dur.ac.uk/r.a.hill/Hill%20and%20Dunbar%202003.pdf>>.
- HORÁČKOVÁ, Lucie.** Zpravodajské hodnoty a jejich odraz v zahraničním zpravodajství Prima TV. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova. Fakulta sociálních věd, 2006. 54 s. Vedoucí práce PhDr. Tomáš Trampota.
- HRABOVSKÁ, Daniela.** Informace a informační zdroje v médiích se zaměřením na zpravodajství. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a knihovnictví, 2007. 60 listů. Vedoucí práce: Petr Čmejkal.
- CHUNG, Kenneth, HOSSAIN, Liaquat, DAVIS, Joseph.** Exploring Sociocentric and Egocentric Approaches for Social Network Analysis. Wellington, New Zealand: 2005.
- JEDLIČKA, Roman.** Zdroje získávání sportovních informací a jejich využití v televizních sportovních pořadech [rukopis]; Univerzita Karlova (Praha). Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra žurnalistiky; konzultant Robert Záruba
- JIRÁK, Jan; KÖPPLOVÁ, Barbara.** Média a společnost: Stručný úvod do studia médií a mediální komunikace. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-697-7. 21-25 s.
- KRIPPENDORF, Klaus.** Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. 2. vydání. Thousand Oaks: Sage, 2004. 413 s. ISBN 0-7619-1545-1.
- KŘÍŽOVÁ, Vendula.** Vznik a proměny etických kodexů vybraných celostátních deníků v České republice po roce 1989. Praha, 2006. 68 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, FSV.
- KUNCZIK, Michael.** Základy masové komunikace. Karolinum, 1995.
- LIPPMAN, Walter.** Public opinion, New York: Free Press, 1922.
- MANNING, Paul.** News and news sources : a critical introduction. 1. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, 2001. 251 s. ISBN 0-7619-5797-9.
- MEYROWITZ, Joshua.** No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior. Oxford University Press, 1986.
- McNAIR, Brian.** Sociologie žurnalistiky. Hana Loupová. 1. vydání Praha: Portál, 2004. 184 s. ISBN 80-7178-840-6.
- McQUAIL, Denis.** Media Performance: Mass Communication and the Public Interest. London: Sage, 1992. 350 s. ISBN 0-8039-8295-X.

- McQUAIL, Denis.** Úvod do teorie masové komunikace. S českou předmluvou Jana Jiráka. Z anglického originálu přeložili Jan Jirák a Marcel Kabát. 1. vydání. Praha: Portál, 1999. 448 s. ISBN 80-7178-200-9
- MOLOTCH, H., LESTER, M.** News As Purposive Behavior. In Berkowitz, D. Social Meanings of News: a Text-reader. Sage, 1997.
- MORLEY, David.** Media, Modernity and Technology: The Geography of the New. London: Routledge, 2007. 240 pp. ISBN 9780415333412
- MURPHY, Robert F.** Úvod do kulturní a sociální antropologie. Překlad Hana Červinková. Praha: Slon, 2006. 2. vydání (dotisk 2008). ISBN 978-80-86429-25-0
- Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Praha: Diderot, 1998. ISBN 80-85841-17-7
- NEČAS, Vlastimil, TRAMPOTA, Tomáš.** Intermediální agenda českých médií. Naše společnost, 2007, č. 1.
- PHILO, Greg.** Seeing And Believing: The Influence of Television. 1st edition. London: Routledge, 1990. 244 s. Communication And Society. ISBN 0-415-03620-8.
- RADCLIFFE-BROWN, Alfred R.** On Social Structure. Journal of the Royal Anthropological Institute: 70. 1940. str. 1-12.
- ROSS, Karen.** The journalist, the housewife, the citizen and the press: Women and men as sources... Journalism.2007; 8: 449-473
- ROTH, Andrew L.* Who Makes the News? Descriptions of Television News Interviewees Public Personae. Media, Culture & Society, 1998. Vol 20, s. 79-107.
- SCHUDSON, Michael.** The Sociology of News Production. Media, Culture & Society, Jul 1989; vol. 11: pp. 263 - 282.
- SCHUDSON, Michael.** The Sociology of News Production Revisited (In: Curran, James. Gurevitch, Michael.) 1996, London, ISBN: 0-340-61418-8
- SCHUDSON, Michael.** The Sociology of News. 1. New York: Norton, 2003. 261 s. ISBN 0-393-97513-4.
- SCHULZ, Winfried,** et al. Analýza obsahu mediálních sdělení. Irena Reifová; Barbara Köpplová. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 2004. 149 s. ISBN 80-246-0827-9.
- SHOEMAKER, P. J., MAYFIELD, E.K.** Building a Theory of News Content: A Synthesis of Current Approaches. *Journalism Monographs* č. 103. 1987. Dostupné z WWW:
<http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/3f/53/d2.pdf>.

SHOEMAKER, Pamela J., REESE, Stephen D. Mediating the Message: Theories of Influences on Mass Media Content, Second Edition (1996), 1991 by Longman Publishers, USA. 313 s. ISBN 0-8013-1251-5.

SHOEMAKER, Pamela J. Shoemaker, KOHEN, Akiba A. News are the Word: Content, Practitioners and the Public. (2006, Taylor&Francis Group, New York, ISBN 0-415-97506-9)

SIGAL, Leon V. Reporters and officials: the organization and politics of newsmaking. Lexington, Mass., D. C. Heath: 1973. ISBN 0669850357. 221 s.

STRAUSS, Anselm L.; CORBIN, Juliet. Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie. [překlad Stanislav Ježek] 1. vydání. Boskovice: Albert, 1999 196 s. ISBN 80-85834-60-X

SUCHOMELOVÁ, Miriam; FISCHLOVÁ, Daniela. Moderní společnost a její proměny: Gender v managementu, Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí (VÚPSV), 2006. ISBN 80-87007-12-3

ŠTĚTKA, Václav. Sociální vědci jako „experti“ v denním tisku. In Sborník prací studentů katedry mediálních studií a žurnalistiky: Spisy Fakulty sociálních studií Brněnské univerzity, svazek 4. Kultura, média, komunikace, svazek 2. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 9-33. ISBN 80-210-2367-8.

THOMPSON, John B. Média a modernita. (*Media and Modernity*) Jan Jiráček. 1. vydání Praha: Karolinum, 2004. 220 s. ISBN 80-2460-652-6.

TRAMPOTA, Tomáš. Problematika přístupu do televizní zpravodajské relace v kontextu sociologie zdrojů. Univerzita Karlova Praha. Fakulta sociálních věd. Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Praha, 2005.

TRAMPOTA, Tomáš. Zpravodajství. 1. vydání. Praha: Portál, 2006. 192 s. ISBN 80-7367-096-8

TUCHMAN, Gaye. Making News by Doing Work: Routinizing the Unexpected. American Journal of Sociology, 1973. Vol. 9, no. 1, str. 110-131.

TUCHMAN, Gaye. Making News: A Study in the Construction of Reality. New York: Free Press, 1978. 244 s. ISBN 0-02-932960-4

TUMBER, Howard. News: a Reader. Oxford University Press, 1999.

TUMBER, Howard, SCHLESINGER, Philip. Reporting Crime: The Media Politics of Criminal Justice. Oxford University Press, 1994.

WASSERMAN, Stanley; FAUST, Katherine. 1994. Social Network Analysis: Methods and Applications. Cambridge: Cambridge University Press

WESTERSTAHL, Jürgen. (1985). Objective news reporting: General premises. *Communication Research*, 10 (3), 403-424.

WESTERSTÅHL, Jürgen, JOHANSSON, Folke. Foreign News: News Values and Ideologies. *European Journal of Communication*, Mar 1994; vol. 9: pp. 71 - 89.

Neogtiating control: A study of News sources (Ericson, Baranek, Chan)

WIMMER, R. D., DOMINICK, J. R. Mass Media Research: An Introduction. 5. vydání. Belmont: Wadsworth, 1997. ISBN 0-534-24474-2.

12 Seznam pramenů

MF Dnes (ročník 2008/I, V, IX)

Hospodářské noviny (ročník 2008/ I, V, IX)

Právo (ročník 2008/ I, V, IX)